

زازه
میرزایان

او زلمی
لیکوال
(د بېلابېلو لیکنو ټولګه)

Ketabton.com

لیکوال
ملوک رغون

زاره ميرزا يان او زلمي ليکوال

ليکوال:

ملوک رعون

د کتاب پښندنه:

د کتاب نوم: زاړه میرزایان او زلمي لیکوال

لیکوال: ملوک رغون

خپروندی: د افغانستان ملي تحریک، فرهنگي خانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

کمپوز: خاطر رغون

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال / ۲۰۱۵ م

د تحریک د خپرونو لړ: (۱۱۵)

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) كال په پيل كې له خپلو گرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهير كې به (شل عنوانونه) بېلابېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد كال د كې پر (۲۸) مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ كې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحريك په ياده غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهير كې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينگ هوډ كړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې گټه پورته كړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير كې يې يو بل سره مرسته او ملگرتيا كړې او دا فرهنگي بهير يې بريالى كړى، د زړه له كومې مننه كوي او كور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنگ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنگي خانگه

رغون یو غیر نامتنازعه شخصیت

خاطري که خاطري؟ دا په خوځښت مجله کې پر يوه شعري ټولگه د يوې په زړه پورې کره کتنې سرليک و چې د ملوک رغون له نامه سره يې بلد کړم. يو وخت د کليد اوونيزې ښه کش و پش روان و، په جلال اباد کې يې مسوول عزت الله ځواب و، وخت راغی چې کليد يې پرېښوده او پڙواک اژانښ ته لاړ. له کليد څخه د ځواب په تلو، د پرو ملگرو دا هوس لاره، چې د هغه ځای ناستی شي خو ورځې وروسته خبر شوم چې ملوک رغون د هغه پر ځای مقرر شوی.

هغه کس اوس رانه هېر شو، د ښاغلي رغون په اړه مې وپوښت، هغه وويل: په کابل پوهنتون کې استاد يو ن، استاد ازمون او رغون د يوه اطاق ملگري وو او هلته يې رغون ته ماما ويل چې تر ننه د ټولو ماما دی، د ننگرهار ميديوتیک غونډو ته مو رابللو، بس له هماغه وخته له رغون صاحب سره بېخي له نږدې بلد شوم. د دې بلديا په بهير کې د ښاغلي رغون پورې اړونده يوه پېښه راياده شوه:

ډاکټري تور پېکی الم په کونړ کې د ولسي جرگې لپاره ځان کانديد کړی و، هغه د خپل کمپاين لپاره هوډ لاره، چې خپله يوه شعري ټولگه چاپ کړي، ميديوتیک کې يې ضياء الحق شمس ته د کمپوز لپاره وسپارله، يوه ليکنه پرې

اسدالله لاروي کړې وه، د بلې لپاره ښاغلي لاروي رغون صاحب ته فرماېش ورکړی و، لاروي صاحب مور ته وويل:

رغون يوه ليکنه راوړې او هغه هم کمپوز کړی، همداسې وشول، رغون ليکنه کړې وه، راغی او ليکنه يې شمس ته وسپارله.

د رغون ليکنه چې لاروي او ډاکټرې صاحب وليده، واره يې ورته رانغله، ځکه رغون د هغې پر يو شمېر بيتونو د کره کولو تر څنگ يوه څېړنه هم کړې وه، چې ولې ښځمنې ليکوالې او شاعرانې خپل دروني احساس نشي څرگندولای؟ او ډاکټرې صاحب دا کتاب يوازې د ټاکنيزو هلو ځلو لپاره چاپاوه.

لاروي صاحب مور ته وويل: چې د رغون ليکنه په کتاب کې مه اچوئ، که تاسو نه يې پوښتنه وکړه ورته ووايئ، چې ناوخته و او کتاب په ترس کې وتلی و، نوځکه دې ليکنه پاتې شوه.

ما په اصطلاح گوستاخی ته لاس اچولی، چې د رغون پر شخصيت لږ وغږېږم هغه د ښاغلي بابرزي خبره ((د ښکلو مخ کې د يوې خبرې وس نه لرم))، توکل په خدای!

رغون په فرهنگي او ژورنالېستيکه برخه کې د هغو يو شمېر جنجالي او متنازعو اشخاصو له ډلې نه دی، چې سهار او ماښام پرې د تبصرو تر څنگ د احساس د خاوندانو د زړه خوړلو او اندېښنو سبب شوی وي او دا په دې چې:

الف: رغون د شهرت شوقي نه دی، شهرت هغه غريزه ده، چې له امله يې کېدای شي د شخصيت جوړونې په بهير کې ټکرونه رامنځته شي، نو همدا ده، چې په پايله کې يو جنجالي شخصيت رامنځته کېږي مور اوس عملاً هم گورو، په همدې فرهنگي او ژورنالېستيک ډگر کې يو شمېر مشران (کشران خو پر ځای پرېږدو) چې د شهرت له پلوه ښه مشبوع هم دي بيا هم د استعدادونو د پرمختگ او ودې مخه په يوه او بله پلمه نيسي، څو په گانده کې له دوی ډېر شهرت ترلاسه نه کړي او يا هم له دوی څخه غوره شخصيت نه شي.

ب: رغون غوره مال نه دی، غوره مالي د نړۍ له نورو پرمختگونو سره گام پر گام مخکې تللې او عصري بڼه يې غوره کړې او دا عصري بڼه په مختلفو بڼو ليدل کېږي له يو ځانگړي مناسبت پرته، رغون د چارواکيو په دربارونو او دسترخوانونو نه دی ليدل شوی، هغه د هغو يو شمېر فرهنگي اشخاصو او ژورنالېستانو په څېر نه دی، چې له چارواکيو د فرهنگي او ژورنالېست په نوم په يوه او بله پلمه خپلې شخصي گټې ترلاسه کړي.

ج: رغون ډله وال او ډله پال نه دی، ډلې او ډلگۍ جوړول لکه د يوې ساري ناروغۍ په توگه هرې خوا ته عام شوي، يو څو تنه راتول شي ډله او يا ټولنه جوړه کړي، په دوی کې چې يو تن پر ځان لږ اعتبار پيدا کړي، چې يره دوه، درې يو تن پر ځان راتولوی شم، نو دز شي چې بله ډله جوړه کړي. زه خپله د ډېرو ډلو او ټولنو د جوړېدو مخالف نه يم، خو د ډېروالي تر څنگ د هغوی د کارونو او چارو څرنگوالی تر پوښتنې لاندې دی. نو رغون دا نه دي کړي، چې ځانته ټولنه جوړه کړي او يا دې د کومې ډلې له وفادارو اوسي. رغون د ټولو دی، هغه څوک نه تخریبوي او نه د چا خبرې پر چا سپاري.

د: رغون تکړه دی او اخلاق يې ښه دي، هغه داسې مصنوعي ليکوال، شاعر او ژورنالېست نه دی، چې ليکنه، شعر او يا راپور، ورته بل څوک وليکي او يا دې ورسره په ليکلو کې څوک مرسته وکړي، که نه اوس داسې خبريالان لرو، چې مشهورو رسنيو سره کار کوي، مگر راپور په بل چا ليکي او شاعران لرو، چې شعرونه ورته بل څوک ليکي، دغسې اشخاص چې اوس يې هم موږ لرو له متنازعو شخصيتونو څخه دي خو رغون بيا داسې ندی، د رغون ټولنيز اخلاق ښه دي، هغه له خلکو سره ښه روغبړ کوي، هغه ځوانان دې ته نه هڅوي، چې د مشرانو-فرهنگيانو پر خولو ملنډې ووهي، او دې ته يې هم نه هڅوي، چې د پلانکي ځوان د پرمختگ مخه داسې ونيسه.

بیا هم انسان داسې دی لکه بنیادم، کله نا کله له انسان څخه په سهوې او خطا سره داسې کارونه کېږي، چې هغه د بل چا نه وي خوښ، کېدای شي چې رغون نه هم کله داسې سهوه او یا خطاشوي وي .

((زاپه مېرزایان او زلمي لیکوال)) د ښاغلي رغون د هغو مقالو ټولگه ده چې هره یوه یې په خپل وخت او لاهم اوس د تجربو له لېږد او د پیغامونو له ارزښته ډکه ده، ددې پر ځای چې زه یې کومې مشخصې مقالې ته نغوته وکړم ښه به دا وي چې بسم الله کړئ او خپله یې له لوستلو خوند واخلي! خپلې خبرې، رغون ته د اوږد عمر په دعا او په دې بیت رانغاړم.

لمن مې ډکه ده له کاپو خوڅوک نه پرې ولم
په عادتونو کې دا یو عادت د غره لرمه

اباسین بهیر

جلال اباد

زما دا لیکنې او شننې

وايي چې د هر لیکونکي انشا د هغه د فکر آینه ده. زما د فکر، سوچ، بیان، طرز و طریقه د همدې کتاب په بېلا بېلو لیکنو کې ډېره ښه پېژندلې شې. زما دا لیکنې د شاوخوا شلو کلونو راهیسې څرگندونې، کره کتنې او شننې دي، چې په بېلا بېلو موضوعاتو کې وخت په وخت لیکلي دي. الفت صیب وايي: (د لیکلو فن ډېرې جگړې خونې لري او ډېر ځله داسې کیږي، چې یو لیکوال یوه شپه په وینښه سبا کړي او یوه جمله پیدا کړي یا یوه لیکه هم ونه شي لیکلې. د یوه خیال یا فکر پیدا کول او بیا یې په ښه ډول بیانول، هغه گران کار دی، چې نورو ته یې گرانوالی او دروندوالی نه معلومېږي) د (زلمي لیکوال او زاړه میرزایان) د کتاب لیکنې که څه هم تخلیقي نه دي، خو کمې هم ترې نه دي. ما هم دا هره لیکنه څو، څو ځل ردوبدل، تیرو تبدیل کړې حتی، کله، کله مې بیخي ټولې لیکنې ته تغیر ورکړی، کلمې، جملې، لغات او روغ، روغ پاراگرافونه مې ورته بدل کړي دي. د دې کتاب ټولې مقالې د هېواد په بېلا بېلو مجلو، اخبارونو او کتابونو کې په مختلفو سرلیکونو چاپ شوي. کله داسې هم شوي، چې یوه لیکنه په یوه مجله کې په یو نوم دوه یا درې مخه چاپ شوې، خو بل وخت مې هماغه لیکنه اوږده کړې او د عنوان په بدلون سره مې په بله خپرونه کې چاپ کړې. کله چې مې د خپلو خورو، ورو لیکنو د راټولېدو او چاپېدو تکل وکړ یو شمېر هغه مجلې او اخبارونه، چې زما مقالې پکې چاپ شوې وې پیدا نه کړې او یو څو لیکنې مې له دې کتابه پاتې شوې. څو نورې

ليکنې مې هم په مستعارو نومونو چاپ کړې وې چې اوس مې په غوښتي ډول ونه غوښتل چاپ يې کړم. که څه هم چې ځېنو رازدارو ملگرو ډېر تېره، تېره کړم، چې ورځه پرې سترگې دې سرې دي!! خو يو بل ملگري ډارن خان راته کړه، چې هلکه! سترگې دې سرې نه دي هسې نه، چې ځان په دوه پښيزو ځناورو مات کړې، غلې شه! گونگی شه! کبڼه!!

دا ليکنې چې مې کله د بېلا بېلو خپرونو را بېلولې او له سره کمپوزولې مخکې له کمپوزه مې پکې يو څه لنډون راوستی دی، خو اوږدې کړې مې نه دي. کله د ليکوال نه ليکنې پرې کېږي او دغه پرې کېدا د بېخوندۍ سبب کړي. نو هغه جملې، کلمې لغات او نور چې بې ځايه، بې خونده او نا مناسب بنسکار بدل ترې مې ايسته کړل، خو زياتونې مې پکې قطعاً ونه کړې. د کره کتنو د ليکنو په برخه کې مې هم هېڅ ډول زياتی کمی نه دی راوستی. زما په دې کتاب کې ځېنې ليکنې داسې دي چې يوه له بلې زېږنده ده، د بېلگې په ډول ((چې پرې نه پوهېږې ته کناه د چا ده؟)) دا دهغې ليکنې په دفاعيه کې ليکل شوې وه، چې سرليک يې و ((مېړنۍ شاعري د بنځينه احساس په وړانگو کې)) چې دلته هم پرله پسې چاپ شوي ترڅو لوستونکي يې يوه په بله پسې پيوسته ولولي. يا دا بله: اول زده کړه بيا کوژده کړه! يا: اول سواد زده کړه خانیه!! دا هم همدغه شان د يو ادبي بحث نه د راوړلې شوې موضوع په اړه د نورو د غبرگونونو په اړه ليکل شوي. يو بل شمېر ليکنې بيا داسې دي چې زما د شخصي ذوق او بنسکلا پېژندنې د احساس آيينه يې گڼلی شئ. يو څو نورې بيا زما د سترگو ليدلی حال دی، يا هغه د بي بي سي د راډيو په خبره د خبر تر پولې آخوا دي لکه: (د هر چا قضاوت د هغه د پوهې په اندازه وي.) يا (د خپلواکۍ د اتل په نوم لېسه) څه نورې لکه: (نوی کال له نويو هيلو سره) او (خو... ډوډۍ ډوډۍ) دا هغه سرليکنې دي چې د ننگرهار د پوهنې مجلې او

غونچې لپاره مې ليكلې وې . د کره کتنو په اړه چې مې څه ليکنې کړي دا هم د شعري ټولگو د بريو او نيمگر تياوو په اړه زما د برداشتونو او نظرياتو طرزو طريقه او نيکې لاسنوونې گڼلې شې. په تير نږدې ديرش کلن ادبي ژوند کې مې په جلا جلا ځايونو کې کارونه کړي لکه دکليد راډيو او مجلې خبريالي ، دننگرهار دپوهنې رياست مطبوعاتي مسوليت او دکونړ راډيو او تلويزون آمريت مې د يادونې وړ دي . په دغه ځايونو کې مې هم گڼ شمير راپورنه په بيلا بيلو مسايلو ليکلي او اړوندو ادارو ته مې ورکړي . چې دهغو ليکنو چاپ راته په دې کتاب کې مناسب ښکاره نه شواوهغه هم داوس له پاره پاتې شوی نوره خپله ليکنه راغونډووم او د مننې په توگه د خاطر رغون نوم د دې لپاره راوړم چې د دې کتاب د ټولو ليکنو کمپوز يې په غاړه اخيستی وو، د اکرام رغون نه هم مننه چې په پوره حوصله يې د دې کتاب ټولې پانې ليکه په ليکه کتلي او سمې کړي دي. د هېواد د وتلي شاعر، ليکوال او سياستوال استاد يون صيب څخه په ټول اخلاص او درناوي د زړه له کومې يوه نړۍ مننه کوم چې د ملي تحريک له خوا د کتابونو د چاپ په لړۍ کې يې زما کتاب هم د چاپ په گانه سمبال کړ.

په ټوله هيوادني، فرهنگي او شاعرانه مينه اومننه

ملوک رغون

کونړ اسد اباد

۱۰/۱۲/۱۳۹۴

شعرونه او شعارونه

وايي چې (شعر يوازې د شاعر د احساس بيان نه دی، د هغونوروکسانو د احساساتو بيان هم دی، چې، د شاعر سره پکې څه ناڅه شریک دي. خو شعر نشي ویلی) او همدغې پخې وینا ته په پام سره مور په ډیرو مشاعرو کې ډیری گډونوال ولیدل چې شاعران نه وي خو پورته پورته غورځي، لاسونه پرکوي، شور جوړوي او د (بیا یې ووايه، بیا، بیا...) نارې وهي. که څه هم چې دغه شعرونه د شعر په واقعي مانا شعرونه نه وي خو عوام په دې نه پوهیږي چې دا شعرونه د شعري ارزښتونو (بنکلا، تخیل، فکر، خیال، احساس او عاطفې) له مخې څومره په تول پوره او کره دي. خو چې دکوم گاونډي یا لرې هیواد نوم په کې په بدو سره یاد شوی وي، یا د خپل هیواد د تیرو ناخوالو په اړه پکې کومه خبره راغلې وي لکه زموږ ځینې شاعران چې کله، کله په همدغسې مشاعرو کې د دریغ پر سر د گوتې په څندلو سره د شعر په عاجزه ژبه وايي (چې زه به یې دلته نثر شوې بڼه یا مفهوم راواخلم) (....زموږ پیغلې په طور خم کې سرتورې شوې... زموږ په وینو هغو او دغو لوبې وکړې... پښتانه تباہ او برباد شو... موږ داسې بې ننگه یو داسې بې غیرته یو... نو بیا پرې دلاندې څخه د مشاعرې عوام گډونوال ورچیغې کړي (واوا، واوا، ډیر ښه، ډیر ښه بیا یې ووايه بیا...!!)) خو دوی په دې نه پوهیږي چې شعر کنځلو ته نه ویل کیږي. خپله سپکه یا درنه او یا د بل سپکه او درنه په لوڅه، ښکاره او د عوامو په شډله ژبه بیانول شعر نه دی. شعر د ادبیاتو یوه برخه ده، او ادبیات د تصویرونو هنر دی، په هغه کې لوڅ او تبلیغاتي افکار او مسایل بیانول زیان اړوونکي دي. د معاصر پښتو شعر تر ټولو ستر او بنسټیز معقولیت تخیل،

انځور، عاطفه، احساس، هیجان، ښکلا او اهنګ دی. دا چې وایې د شعر ما نۍ باید د هنري ذوق د تسکین لپاره ودانه شي، نه د سرپنډاړتیا او سرسیوري د پوره کولو لپاره، نو په دغه ډول شعرونو کې چې وړاندې یې د مفهوم یادونه وشوه کوم هنري ارزښت او ذوق شته؟

په دې هم باید زموږ ځوان پښتون شاعر پوه شي چې په هر ډول شعر کې یوه مفکوره شته خو کوم شی چې د شعر نه شعر جوړوي هغه مفکوره یا ایډیا نه ده. مفکوره په عادي او ساده نثر هم بیانیدی شي. خو کوم شی چې د شعر ارزښت ټاکي هغه تخیل، عاطفه، ښکلا، احساس، هنري ژبه، فکر، خیال او اهنګ دی. که په شعر کې فلسفي،

اخلاقي، مذهبي، سیاسي... افکار او مسایل بیان شي ښه کار دی خو د شعر ارزښت د یادو شویو اصطلاحاتو له لیرې سره تړاو لري او همدغه توکي دي چې د ښکلا ارزښت او د هنریت حد ټاکي زموږ د زمانې ستر شعر پوه، لیکوال او کره وال ارواښاد محمد صدیق روهي صیب په شعر او شاعرۍ کې د اخلاقواو فلسفي په اړه وایې. (علمي پرنسیپونه، تاریخي فکتونه او فلسفي نظریې په شعر کې راتلای شي خو د هغو شته والې د شعریت معیار نه ګڼل کیږي. علمي، اخلاقي او فلسفي مفکورې باید (لومړۍ) شاعرانه شي. د شعریت تابعیت ومني، په شعر کې جذب او الوتیا شي او بیرته ځان په هنري میډیم کې راڅرګند کړي)

د دې ټولو خبرو، نظریو او نقل قولونو د راوړنې څخه دلته موخه یوازې او یوازې یو ټکی دی. او هغه د اوسني پښتو شعر ښکلا ده اوبس. کله چې په پښتو شعر کې د ښکلا او ښکلي یادونه کیږي نو څرګنده ده چې یا د دغو ځانګړتیاو لرونکی دی ځکه خو ښکلی ورته وایو او یایې نه لري ځکه پرې یا د شعار نوم ږدو او یا ورته دعوامو کلیوالو ساده وزن شوي عامیانه خبرې وایو. د شعر او شاعر په اړه کار پوهان وایې: شعر په وزن لرونکې ژبې سره

دمفکورې، تخییل، عاطفې ترکیب او تړون ته ویل کیږي. او شاعر هغه څوک دی چې غیر عادي خبرې کوي خو د محاورې له سویې پورته وي. الفت صیب د شاعر په اړه ویلي دي (تاسې له شعر او شاعر نه حقایق مه غواړئ. شعر حقیقت نه دی جمال دی) او چې داسې ده نو بیا خو شاعر یو ښکلی هنر مند دی چې د اخلاقي، مذهبي، علمي، فلسفي، سیاسي مفکورود تصویرونو او تمثیلونو لپاره د یو خوږ، ښکلي او شاعرانه طرز ځینې کار اخلي چې کېدای شي د ډیرو لپاره به عقلا نی او د منلو وړ نه وي خو په زړه پورې به وي او هغه چې نه یې مني هم خوند ترې اخلي او خوښوي یې. دغسې بیلگې زموږ په پښتو شاعرۍ کې ښایسته ډیرې دي. ارواښاد سیف الرحمن سلیم د پښتو اوسني شعر هغه وتلې استازې و چې یو وخت د یوسیا سي بهیر کارنده غږې هم و، چې ډیری شعرونه یې ښه پوخ او ژور سیاسي رنگ او خوند لري. ده په خپل شعر کې د وخت د گوندونو او سیاسي مشرانو کړنې او خپلې نظریې داسې خوږې، شفافې، روانې او شاعرانه وړاندې کړي چې نوره پرې تمامه ده که څوک د هغه د سیاسي کړو وړو او سیاسي ژوند څخه نا خبره وي نو لومړې خو ورتنه د هغه د شعرونو مانا، او (تحلیل) گران دی او دویم پکې د هغه سیاسي فکر او پیغام نه شي موندی.

وگورئ: منم رهبر پخپله مخکې لاړو- خو قافله خو یې په شا راوسته

خومره جونگړو ته دې اورور ته کړ- چې خپل محل ته دې رڼا راوسته

یا: اوس خو قافله هم د رهبر سره رهز نه شوه- دا معاشره جوړې دخیلمې بې
ضمیره ده

او یا: قافله دې هم منزل نه ځان خبر کړي--- کله کله رهنما نه لار خطا شي
دغسې فلسفي اوسیا سي افکار د سلیم صیب په شاعرۍ کې ډیر زیات دي. خو
د شاعرۍ په ټولو ارزښتونو او معیارونو داسې په ټول پوره او کره دي چې
هیڅوک پرې د سطحې خبرو او شعاري لیکنو نوم نه شي ایښودی.

کړي خبرې نن هغه د اتحاد
چې باني دی د دې شر او د فسا د
دې نه لویه بدبختي د چمن څه ده
چې گلونه په گلچین کړي اعتماد

وگورئ د لته هر څه د سمبولونو په گل غوټیو کې ډیر خواږه او شاعرانه
شویدی کنه خبره په بشپړ ډول سیاسي ده. مور پوهیرو چې دلته چمن څه
دی. گلونه څوک دي او گلچین چاته ویل شویدی. یا هغه څوک دي چې د
اتحاد او ملي یووالي شعارونه ورکوي او د شر او فساد د مخکښ اوښ مهار هم
د دوی په لاس کې و. یا دی او که نوره هم خبره لږه راسپینه کړم نوزه خو وایم
چې دا شعرونه یې په هر عصر کې معاصر دي. د ((خو)) گوته پرې څوک نه
شي اینبودلی. او که ووايم چې زموږ د افغانانو اوسني حال ته یې لیکلي دي
بده به نه وي لکه دا:

یو ورځ به راشي چې حساب به کیږي
یو ورځ په یار راله حساب راکوي
یارانو زه د ښار قاضي خو نه یم
ماله به ولې خدای عذاب راکوي.

او یادا:

خرڅوي یې رهبران په سوداگرو
خدای دې مل شي د وطن او د ملگرو
څه خبر یې چې په کوم لوري دې بیا یې
چې روان یې په گډا او په سندرو
دغسې ژوره، رنگینه، ټولنیزه، سیاسي، هنري او په ټوله مانا ښکلې شاعري او
ښکلي شعرونه زموږ په اوسني شاعرۍ کې ښه پریمانه دي چې د هر یو بیت
په شننه او مانا سره پرې یو بشپړ سیاسي ادبي تاریخ لیکل کېدی شي.

وگورئ دوه نور افغان نوميالي شاعران بناغلی دروېش د رانی او رحمت شاه
سایل څه وایي؟ یو وایي:

دا خلک ولې انتظار کوي د هغې ورځې
چې باچا مړ وي او وزیر په زولنو تړلی

او بل وایي:

ستا د یدين راته د خپل وطن نظام شو

وږی تړی مې ساتي په زولنو کې

د دواړو شعرونه ډېر ښکلي او ډېر خواږه دي. دا ځکه چې زموږ د زړونو خبرې
دي. هغه خبرې چې موږ یا بېخي کولی نه شوې او یا مو دومره ښکلې نه شوې
کولی. که نه هسې خو نوره خبره روښانه او واضح ده. په یو بیت کې خلک د
اقتدار د خاوندانو د ظلم، بې عدالتۍ او بې انصافی خبره کوي چې د دوی
ورسره هېڅ زور نه رسېږي خو په ځان د الله تعالی له رحمت او پر هغوی یې
له قهره نا امېده شوي نه دي. او هغې ورځې ته انتظار باسي چې باچا یې مړ یا
وژل شوی وي او وزیر یې په زولنو تړلی عدالت ته روان وي یا راځی لږ نور هم
د دغه بیت شننې ته ورننوځو! دلته شاعر له څومره لرې ځایه دا خبره د
تخیل په وزرونو سپروي او وایي چې، دا خلک ولې د هغې یوې ورځې انتظار
کوي... خو داسې نه وایي چې د دوی سره باچا او وزیر ظلم کړی او خدای به
تړې یوه ورځ د دوی سره د شویو ظلمونو بدله واخلي. که دلته شاعر خبره په
دویم ډول یا زموږ له خوښې سره سمه کړې وی نو دغه خوند به په کې بیا
هېڅکله نه وای یا لکه د سایل صیب شعر، هغه همداسې نه وایي چې زموږ
نظام خراب دی. موږ په کې ((وږي تړي کډه په سر او در په در گړځو)) نوره
خبره لوستوونکي او اورېدونکي ته پرېږدي یا په بله وینا هغه خبره خپل اشنا
ته کوي خو په حقیقت کې د نظام چلوونکي په غوږ وهي او هغوی ته یې ور
اوروي. زموږ اوسنی ځوان شعري بهیر که څه هم چې له پخوا ډېر ښه شوی او

لا بښه روان دی خو هغومره تمه چې ترې کېده نه دی. زه په دې لیکنه کې د کمزورو شعرونو په اړه نه غږیږم د اوس لپاره د ځوانانو د فکري پیاوړتیا په موخه د نورو هغو پخو او خوږو شاعرانو پر شعرونو خبرې کوم چې شعرونه یې له هره اړخه په ټوله مانا پوره او کره دي. له هغوی به لومړی د افغان شاعر ښاغلی دروېش دراني د ښکلې او خوږې شاعرۍ څو بیتونه راواخلم. دغه ښاغلی وايي:

ستا د تندي تر خال چاپېره ولونه ولونه زلفي

ستا د ښکلا د ښار امير په زولنو تړلی

زه خو وایم چې ډېر خوږ او ډېر ښکلې دی. د شعر په ټوله مانا شعر دی. داسې شعر چې هم خوند لري او هم رنگ. هم د خیال او فکر منطقي تړون لري. او هم د الفاظو د ترتیب او بونډو دومره خوږ تسلسل چې سړی یوې بلې هغې ښکلې او رنگینې دنیا ته د خیال او فکر پر وزرونو وړي چې انساني ذوق یې تل په لټه کې وي. وگورئ په دې بیت کې الفاظو او مفاهیمو ته د کوم خیال او فکر د لېږد لپاره دغه ډول منطقي ترتیب او هنري جوړښت ورکړ شوی دی. چې ټول مخ یا د مخ ټول حدود په کې د ښکلا د ښار په نوم، د دوو، وروزو تر منځ د تندي خال په کې د ښکلا د ښار د امیر په نوم، بیا د خال یو خوا بل خوا ولونه، ولونه زلفي د زولنو په نوم یادې شوي او بیا په ټوله کې دا ټول د ښکلا د یو شین ټکي (خال) لپاره په څومره خواږه، شاعرانه او ښکلې تخییل کې را نغښتل شوي او انځور شوي. او بیا دا هر څه دومره په ټول پوره او شمېرلي بیان شوي چې که لږ څه ترې کم او یا پرې ورزیات شي د بیت د ښکلا ډول ته زیان اړوي. چې دې ته وایي د شاعر د فکر او خیال هغه هنر چې ده ورپسې کلونه، کلونه د زړه د سرو وینو په بیه خواري کړې ده. لکه چې وایي:

دغه هنر اسانه مه گڼه دروېشه یاره

د زړه په سرو وینو مینځل د غزل توري غواړي

او دغسې نور د ښاغلي دروېش صاحب گڼ شعرونه چې هر یو یې د مینې،
محبت او سیاست په ډگرونوکې د ډېرو لویو، لویو ښکلاوو او ما ناوو لرونکي
دي. وگورئ!

یوازې زه نه يم چې شونډې ښکلوم د ښکلو
د گل د پانو سره دغه کار هوا هم کوي
چې ستا د سترگوپه لارستاو زړه ته ورسېږي
دا هڅه کړې ده دروېش اودا به بیا هم کوي

او یا دا نور:

بېلتونه دا ځل دې نو عمر دومره لنډ شه چې زه
په لمن اوبښکې وچوم او جا نان بېرته راشي
چې یې سرې شونډې د یار کله هم ښکل کړي نه دي
تر دغو خلکو خو نو زه بیا په زرواره ښه يم

او یا یې په سیاسي ډگر کې دا شعرونه:

مرغلـرې زورورو تـه ورپرـېـږـدي
اوبښکې خپل کورته کمزوري راوړي راشي
بېلتانه دې د هر چا په غم شریک کړم
یار د بل درومي او زه ورپسې ژاړم
دروېشه په دې کلي کې دی دا عجب رواج
چې توری یوسړی وهي او خان دی بل سړی
وږي یې هسې هم غاصب همېشه وږي په زوره
کشکې دا ځل زموږ غنم وکړي د مار سرونه
تر سر یتوب د زرو قدر یو په زره زیات شو
دلته واړه ښکاري دروېشه تر دینار سرونه

دا هر شعر او د شعر هر يو بيت د همدغسې ښکلو خيالونو او تصويرونو سمندرونه دي. هر يو يې د يو کتاب خبرو خزانه ده. هر يو يې خپله، خپله ښکلا، خوند او مزه لري. وگورئ دلته هر ټکی او هر تصوير د تخييل په داسې خوم کې رنگ او پخوي چې د ښکلولو او لوستلو سره ترې د کشش د جذبې گورې څاشي. يا په بله ما نا هر ټکی يې د احساس د بيان لپاره ژوندي حرکتونه لري. او چې داسې ده نو ځکه يې مور خوبنو او ستايو. که نه بيا خو ترې ځوان شاعر ښاغلی شاه سعود هغه احساس بېرته اخلي کوم چې ده ټکو او لفظونو ته زموږ د احساس د راپارولو او ژوندي کولو لپاره ورکړی دی. لکه چې وايي:

جا نانه ته چې ورته ښه نه گورې

بس له سندرو نه نور لاس اخلم

شاعري نه کوم غزل نه ليکم

له ټکو بېرته خپل احساس اخلم

د بېلگې په توگه د دراني صيب په شعرونو کې ((د غنمو وږي او د مار سرو نه)) د ((زورورو مرغلرې)) او د ((کمزورو اوښکې)) يا د سپړيتوب بې قدرې او د زرو او دينار زياته قدر داني، يا د يار د بېلتانه په غم کې دومره محلولېدل او کړېدل چې بيا د نورو د بېلتانه پر مهال د هغوی په غم کې د هغوی سره دی هم ژاړي يا د عشق او ښکلا په پسرلو کې د ښاغلي رحمت شا سايل د احساس او عاطفې عالم گيره شاعري چې په زړه کې لمبې لري او په لمبو کې بهارونه او بيا په دغو لمبو کې د هغه د يار د مسکو شونډو و وينېدل او ځلېدل داسې قيامتونه جوړوي چې سپړی وايي کشکې ما هم دا قرباني ورکولی شوی او دغو لمبو ته مې ورد نگلي وای څومره به ښه وای لکه چې وايي:

په زړه کې مې لمبې دي په لمبو کې بهارونه

موسکې شونډې دې لا په کې پيدا کړي قيامتونه

او يا دا چې:

دا پښتونخوا ده د ښايست ناوې، د مينې ناوې

دلته به هر سپرلي د گل د اور جامې کولې

وگورئ! په دغو دواړو بيتونو کې څومره ښکلا پرته ده، څومره خيال پروازي په کې شوې ده. خو پوښتنه دا ده چې د کومې ښکلا او خوند لپاره شاعر دغه منظر کښي کړې ده؟ کومو، کومو ټکو ته يې عيني او ذهني انځورونه اغوستي دي. څه، څه يې د خيال په توپانونو کې شاعرانه کړي دي؟ بس زه په کې يوه خبره هم نه کوم. ټوله خبره تا ښاغلي لوستونکي او زلمي شاعر ته پرېږدم او زه خپل زړه ته د هغه د قناعت لپاره د علي گل پيوند دا بيت ډالۍ کوم چې وايي:

زما د زمکې خلکو لارم، ستاسو خپله زما خپله

يو خواږه اوبه خو نه دي، خوند او رنگ هم رانه غواړي

زه د دغو بيتونو شننه تا ښاغلي ته ځکه پرېږدم چې ته د همدغسې يوې ژورې مشاهدې او مانا کولو لپاره فکر وکړې هڅه وکړې. د يو ژور دايمي شعري فکري رياضت لپاره سر په زنگانه شې او بالاخره يوه ورځ ته هم له ډېرې تحليلي او فکري زده کړې وروسته قلم ته گوتې کړې او هغه څه تصوير او انځور کړې چې، لا هم نا ويلي او نا ليکلي پاتې دي. سايل صيب زموږ د زما نې د پښتو شعر هغه سر لاری استازی دی چې زموږ ځوان شاعر کول يې په شاعرانه پلونو پسې منډ اخيستی او په نيمه تروړميو کې ورپسې پېلوځۍ په لاس گرځي. خو فکر کوم چې لا تر اوسه ورته ډېره لاره پاتې ده. خو ښه خبره دا ده چې د رسولو لپاره يې هڅې پرله پسې دي خو بيا هم د هر چا په هر هنر کې خپل، خپل مقام وي که څوک د سايل صيب او د هغه د شعر سره مينه لري نو باور لرم چې يوه ورځ به ورسره خامخا يو ځای کېږي بيا به ترې يا پاتې کېږي او يا به وړاندې ځي خو زه دلته ځوان شاعر کول ته د دغسې يوې هيلې په هيله د هغه ښاغلي يو څو نور بيتونه هم ډالۍ کوم:

عشق مو کوو د پښتو رسم مو هم نه ماتوو
مونږه د لرې نه په سترگو ښکلولې سترگې
ما چې کوم بوټي ته کتلي اور يې هم اخیستی
ما دې د داسې انتظار په اور سيزلې سترگې
پټې دې داسې کړې چې لا ډکې ټوپکې دې کړې
داسې دې ولې ډکې، ډکې تورولې سترگې

د دې ليکنې له پيله مې دا خبره په زړه وه چې د با با، (د غزل د بابا) مرحوم
حمزه با با شعرونه به په پای کې راوړم او اوس چې سايل صيب په دې بيتونو
کې د سترگو په اړه ډېره ښکلې خبره کړې نو د با با د سترگو په یاد شعرونو
ته مې تلوسه نوره هم زياته شوه او دادی ورمندپه مې کړه. چې وايي:
ستا له سترگو مې لوستل د سترگو زده کړل
اوس لوستل د خپلو سترگو هم رازده کړه

***

سترگې مې سترگو ته راپورته خو کړه
د زړه خبرې مې په سترگو کې دي
ستا د نظر هرې ادا ته رسي
داسې وزرې مې په سترگو کې دي
لوړې د حسن دې روزي شه آشنا
د عشق ژورې مې په سترگو کې دي

يا:

پاتې مې اسرې دي هغو سترگو ته
اوس مې ويښې شپې دي هغو سترگو ته
جار مې ترې د ژوند دا نه، دا نه کړله

اوبنکې مې تسبې دي هغو سترگو ته
اوس مې ترې بېلتون لري ويستی نه شي
سترگې مې نژدې دي هغو سترگو ته

او يا دا:

دا خو ته ولوله چې سترگو کې دي
نورې خبرې مې په زړه پا تې دي
ستا مې ښکلا زما دې زړه واخيستو
تا سره څه ما سره څه پاتې دي

با با د پښتو شاعری او په ځا نگرې ډول د پښتون غزل د رنگینۍ لپاره دومره کار کړی چې له شمېره وتلی دی. بابا نه یوازې دا چې پښتو شاعري ښکلې رنگینه او اهنګینه کړې بلکې د شعریت معراج ته یې هم رسولې. د هغه په شاعری کې یا د هغه د شاعری په هر رګ، رګ کې د پښتون، پښتون نارې د ښکلا، ښکلا خبرې د ښایست، ښایست مرغلرې د خوند او رنگ نغمې او د شرنګ شرونګ سند رې دي.

لوی استاد علامه حبیبی صیب د بابا د غزل په باب لیکي ((زه د حمزه د هنر ښکلی او جامع مظهر هم د ده غزل گڼم د ده غزل د اوسني پښتو ادب پر اسمان لکه روڼ ستوری داسې بر بښي...)) په ریښتیا چې بابا پښتو غزل ته نوی روح، نوی رنگ او نوې، نوې سا ورکړه. پښتو غزل یې نور هم ښکلی، رنگین او په ریښتینې مانا معاصر کړ داسې معاصر چې د نومونو الفاضو او اصطلاحاتو نیولې بیا تر جمال، جلال او کماله پورې یې هر څه غیرتي، مېړني، پښتني او تور یالي کړه او خپل اشنا، جانان، یار او دلدار خو یې په داسې نومونو ونازول چې بیا تر ننه پورې زموږ کشری کول لگیا دی تقلید کوي لکه نمر مخی، گل مخی، پښتون حسن پښتنه ښکلا، د حسن سروه، د پښتو چینار، پښتانه باڼه، پښتون عشق، پښتنه مینه... د دې نه علاوه یې ښکلې،

ښکلي قافيې، ردیفونه، روان او متحرک بحروونه او نور گڼ هغه څه چې لا مې
د قلم گوتې د هغو د رانيولو او ښکلولو لپاره وخت او شونتیا نه لري، لکه چې
وايي:

سروه ته د حسن يې، چينار زه د پښتو يم

نه کومه ستا د قد قامت غلامي نه کړم

د پښتو شعر يو بل فن کار شاعر او سياستوال اجمل خټک د بابا د شعر او
شاعري په باب وايي ((حمزه په خپل شعر او فن کې ښه کامياب شوی دی. او
استاد منل شوی دی. استاد په روايتي مفهوم نه دی. په دې مفهوم چې څه يې
ولیکل هغه نورو ته نمونه شول)) هوکې په ريښتيا چې د بابا ويناوې زموږ د
ټولو لپاره په شعر او بيا په ځانگړي ډول په غزل کې د مشالونو په مثال دي
وگورئ!

چې پسرلی په موسېدو ښکاري –

ښکلي ځواني په وينېدو ښکاري

پياله په سر گلونه بيا راغلل –

د زړه دفتر په خورېدو ښکاري

بابا چې د پښتو غزل په ميدان کې کوم برياليتوبونه تر لاسه کړي دا داسې په
اسانۍ نه دي موندل شوي. هغه چې هر څه کښلي د پښتون احساس د ناقراری
انجام يې دی. دمې او سا ايستلو ته يې وخت نه دی ورکړی. او دا ځکه چې
پښتون عشق لېونی کړی و. داسې لېونی چې تر ټولو هوښيار او د لوی خرد
خاوند لکه چې وايي:

چې دې له سترگو پر بوتلی يم

ايله دې زړه ته رسېدلی يم

عشقه د پوهې نه هم ستا دی او چت

داسې مقام ته رسېدلی یمه
ستا اننگو ته رسېدل گران وو
لکه د اوښکې څڅېدلی یمه

یا:

پلو دې د مخ اخلم پښتنې خو دا مې واوړه
زمرې غونډې به گورې شرمېدل به پکې نه وي
حمزه د خپل خرد په بها ته يې پيدا کړې
د يار د کوڅې لارې ور کېدل به پکې نه وي

او يا:

ستا د ساده ساده نظره توبه
د سمندر غونډې ژور وختو
د زړه درزا مې بې سببه نه ده
د مرور اشنا خبر وختو

زما په عقیده خو د الله رب العزت کارونه داسې دي چې یو یې هم بې حکمته
او بې معجزې نه وي. که چاته کم ورکوي او که زیات، خو په دغو واړو، ورکړو
کې یې خپل غرض او خپل راز خوندي وي. چې له هغو بې شمېرو حکمتونو او
رازونو یې یو زموږ د پښتو شاعرۍ د غني او شهکاري کولو لپاره پر موږ حمزه
ولوراوه، غني خان یې راکړ، لوی استاد حبیبې یې راپېرزو کړ، اووه ستوري یې
رابخش کړه، ولسي ادب او په هغه کې یې د پښتو لنډیو د تخلیق او
پنځوونې چل راوښود چې پر دې او هغې د نیا دواړو یې باید موږ مندوی،
شاکر، ذاکر او اطاعت کوونکي و اوسو. خو دا مهال خبره د بابا د خلقت ده او
هغه په خپله دا خبره ډېره ښه بیان کړې چې وايي:

حمزه د ښکلا راز یې چې په تا ظاهره او
شاید ډېرې هستۍ به غزل خوانې جوړېدې

د بابا هر يو غزل او د غزل هر يو بيت مور ته د يوې لوړې شاعرۍ هنري عظمت او بنايست ډېرې وتلې بېلگې دي. لنډه دا چې په ټوله کې د پښتو معاصر غزل د بابا حمزه خان شينواري له شاعرۍ اغېزمن دی او د هغه ونډه په کې تر نورو ټولو هغو چې ځان ته گوته نيسي ډېره زياته ده خو افسوس چې زموږ ځوان کول او اوسنی زلمی شاعر لا اوس هم په سطحه کې دی او د (ليلا ډېره بنايسته ده له مالوچو هم پسته ده) خبرو او ببولالو نه ځان نه دی ازاد کړی.

مېرني شاعري

د ښځينه احساس په وړانگو کې

خوبونه د ځوانۍ يې په يو رنگ ارمان يې يو وي

اوس پېرې په محـل که په کېرډۍ کې جينکۍ

په خـيال يې راوړ پېرې د چا مـينه کې او ترې

منـگي په لاره مات کړي په تادۍ کې جينکۍ

(ورمه سبا عمر)

پښتنې ښځې دمېنې او محبت په دنيا کې د نارينه وو په شان ځانته خپل

ښځينه احساس او ژوره عاطفه لري. د دروني خواهشاتود تسکين لپاره د

ښکلي او نښکلي د خوښونې ډېر لوړ ذوق او منلې سليقه لري، او دا ځکه چې

هغه د شاعر خبره: يو خواړه، اوبه خونه دي خوند او رنگ هم رانه غواړي. يانې

که يوزلمی د يوې پېغلې نه دا هيله کوي، چې:

خوره وړه غېرې ته راشه

چې په سرکو شونډو دې خوله ولگومه

نو يوه پيغله هم د خپل پېغلتوب دجنون له مخې له يوه زلمي سره د محبت او

دلدارۍ ارزو لري او ددغسې يوې مستۍ او شوخۍ هيله منه وي لکه چې وايې

تینگه مې ونيسه په غـير کې

د پېغلتوب ستر يا مې وباسه مـينه

د ښځينه احساس د دغسې ر ښتيني غوښتنې او ذوق بيان يوازې په پښتني

ولسي ادب کې د يوې بې نومه او بې نښانه شاعرې له خوا شوی او بس.

به اوسنی معاصره بنځینه شاعری کې چې هر څومره ژوندی شعري ټولګې چاڼ کړو، د هېڅ یو دغسې رښتینې بنځینه دروني احساس او ښکلا خوښوونې ذوق په کې نه لیدل کېږي، خو په پښتو لنډیو کې ښځه په خپل ښایست کې ډېره ښه غور بدلې، ډوبه شوې او کله کله خو په دغه عامیانه شاعرانه بنځینه بیان کې دخپل حسن د سمندر له تله داسې ملغلرې راوباسي، چې د نارینه سترګې پرې وېرېږي او مفتون یې کړي او دا ځکه چې ښځې د پښتون ملت په هستۍ کې بس همدا وسیله (ښاپست او ښځمننوب) د یوې اغېزمنې وسیلې په توګه ورپاتې دي که نه نور خو یې د تاریخ په اوږدو کې تل د نارینه سالاری تر جغ لاندې پېږي، پېړۍ له کړاونو ډګ ژوند تېر کړي، خو یوازې پښتو لنډۍ دي، چې د افغان ښځو د دغه غمجن تقدیر سمه او دقیقه درجه بندي یې کړې او لایې کوښښ کړي، چې د ښځینه ژوند د تراژډیو غم لړلی داستان د مسلط نارینه د ټولو کړو، وړو سره یو ځای د تاریخ پانو ته وخت پر وخت وسپاري، خو افسوس چې زموږ اوسنی لوستي مېرمنې، لیکوالي او شاعرانې د بیان او ازادۍ په دې دور کې د خپلو لوړو مسلکي او عرفاني پوهو او هوښیارو سره، سره بیا هم نه شي کولای، چې د پښتني ښځې د حقيقي درد بدلي ژوند دقیقه انځور کړي وکړي، چې دا په ښځینه پښتو ادب کې ډېره لویه تشه ده.

که څه هم چې نارینه وو لوستو او نالوستو شاعرانو ښځه زیاته ستایلي، خو د ښځینه شاعری ستره ښېګڼه همدا ده، چې په هغې کې ښځه په خپله ځان ستایي، او خپلې دروني غوښتنې او نور هغه څه، چې هغه ترې اغېزمنه او اندېښمنه ده، په خپله بیانوي، خو څنګه یې بیانوي؟

دومره دقیق، ژور او هنري چې ډېر ځله یې هغسې زموږ لوستي او مسلکي شاعران هم نه شي بیانولی، چې زموږ د دې لیکنې تر ټولو لومړنۍ پوښتنه او غوښتنه همدا ده، چې ولې زموږ لوستي شاعران او په ځانګړي ډول ښځمنې

شاعرانې د هغو نالوستو او بې نومه ښځينه شاعرانو په څېر د خپل دروني احساس د بيان ښه انځورگري نشي کولای، چې دغه کار بيا کله کله نارينه شاعرانو کړی، خو هغوی هم يوازې د ښځينه احساس له زرگونو ذرو څخه يوه، يوه ذره بيان کړې، چې لومړنی نوښتگر يې د پښتو ادبياتو پلار خان بابا دی او له هغه را وروسته بيا تر ننه پورې کله کله نورو ډېرو زلميو شاعرانو هم دغه کار کړی، چې کېدای شي دا به د دوی ټولو خپلې خوښوونې وي، چې د ښځينه احساس دروني غوښتنې وړاندې کړي، لکه ستر خوشال بابا چې د خپلې يوې ارتينې له اړخه وايي:

نور به مخ په آښينه برابر نه کړم
نه به دواړه سترگې توري په رانجه کړم
نه به ماتې ماتې څښې په مخ پر ږدم
نه به لاندي باندي لب په پانو سره کړم
هغه يار چې چېرته وي خوشحال دې اوسي
دی دې خپله خوشحالي کاغهم به زه کړم

بيانو د پېړيو، پېړيو راهيسې او په ځانگړي ډول زموږ د اوسنۍ پېړۍ شاعرانو د خان بابا په پله تلل پيل کړي او دغه د ښځينه ذوق او احساس دروني غوښتنې يې د هغوی له مورچله کړي، چې له خان بابا را وروسته به يې لومړنی ولسي شاعر ارواښاد ملنگ جان راواخلو دی وايي:

نوی موسم نوی بهار دی
سینو مې وسپړل گلونه

رانسه جدا د مینې یاردی

ځکه مې ځي په مخ رودونه

***

دا اوسني زلمي به څه کړم

چې ډول يې وي غيرت يې نه وي

خپل پېغلتوب به پرې ور نه کړم

چې ډول يې وي غيرت يې نه وي

سر مې له هغو زلمو څار دی

چې په وطن ور کړي سروونه

اول خو په دې ټول پوهېږو، چې د پېغلو د سینو د گلونو سپرلو موسم کله او څنگه وي او بل دا چې یوازې د پېغلو سینې گلونه سپرې که د زلمیو سینې هم دغه کار کولې شي؟

په دغو دوو بیتونو کې د ښځینه احساس د بیان د ټولو ځانگړنو او سپرنو سره سره دا سپرنې هم شته، چې د پښتنې مینې او محبت د چاپېریال د نورو ډېرو محروميو او ناهیلو انځورگري يې هم کړې ده.

همدا راز لکه څنگه چې د ملنگ جان اکثره شاعري وطني او حماسي ښه پوخ رنگ لري، نو د مینې او محبت د خبرو ترڅنگ يې د وطن د ازادۍ لپاره هم د پېغلو د لښکرو په جوړېدا فکر کړی اود ښځینه احساس د څرگندولو په موخه يې بیا داسې هم لیکلي:

راځئ خو پندو چې جوړ کړو موږ د پیغلو ښه لښکر

خوند د زلمونه شته، نه په کوز او نه په بر

یا:

زه د وطن لوريم دبانگه زلمو ياره يم

ورک دې که بشـرله ما

له ملنگ جانه چې راتېر شو ارواښاد الفت صيب د پښتو ادبياتو په تاريخ کې هغه پېغم ستوری دی ، چې لوی استاد پوهاند علامه حبيبي صيب ورته د انساني مينې شاعر نوم ورکړی و . هغه دژوند په هرډگر کې ښې په تول پوره ليکنې اوشاعري کړې ، چې په شاعرۍ کې يې د ښځينه احساس دڅرگندولو ډېرې بېلگې شته، چې دلته به يې يوازې دا دوه بيتونه راواخلم :

اختيار مې د ځان نشته دی د جبر په مذهب يم

داد مې خپلې خوښې اورضا ته نه پرېږدي

هېڅ نه شمه ويلي چې په کوم کور کې به سوځم

زما د زړه لاليه څوک مې تاته نه پرېږدي

که څه هم د مشرانو لپاره ددې شعر تفسير او تفصيل ته اړتيا نشته ، خو د کشرانو لپاره به دومره ووايم ، چې الفت صيب د هغو ليکوالو له ډلې څخه و ، چې د پېغلو او زلميوخوښه يې د ژوند دملگري په غوراوي کې تر هر څه د اسلام په رڼا کې غوره گڼله او بيا په ټولو ټولنيزو چارو کې د پېغلو او زلميو خپلې خوښې ته پرېښودل ، خو يې ددغسې وينا وو مهم ټکي وو او دغه پورتنی بيتونه ، خو يې د هر پلار لپاره د پند او نصيحت ډېر ښه درس گڼلی شو او د يوې لور د ريښتني ښځينه احساس د انځورگرۍ ښې بېلگې يې هم بللی شو.

همداشان ځوانيمرگ مصري خان خاطر افریدی يو له هغو شاعرانو څخه دی، چې په ډېرو غزلونو کې يې ضرور يو بيت دوه د ښځينه احساس د بيان خواږه

لري او دغه خواږه او خوږې خبرې يې بيا په رښتيا دومره خوږې بيان شوي،
چې هغه د نصرالله حافظ صيب خبره:

که دا خبرې د خوراک شی وی
حافظ به ستا ټولې خوږې خبرې

لکه دا لاندې بيتونه:

خلک پرې تېر شوي د سرو نو نه
خوله رانه خاطر په تشه خوله غواړي

***

خاطره زه د تانه چاوړې يم
واربه دې راشي که لږ واردې وکړو

***

ډېر يې غريو نيولي راکتلي دي
لږه به خاطر ته په خدا شمه

د خاطر افریدي په دې بيتونو کې هم د وضاحت او سپړنې لپاره څه نه دي پاتې
شوي او د شاعرۍ پر ټولو خوږو پوره او کره دي، خو بيا هم درېغه چې د
خوارک شی نه دی!!

که له ارواښادو شاعرانو را تېر شو، نو زموږ د نن په ژونديو کې هم ښه ډېر
زلمي شاعران شته، چې د ښې خوږې، هنري، نوښتيزې او لوړې شاعرۍ تر
څنگ يې دخپلې ځوانۍ د زلميتوب تجربې او خاطرې په دومره لوړه هنري،
نازکه، مهينه او اهنکينه ژبه بيان کړي، چې د هر ذوق لرونکي لوستونکي
هنري تنده ډېره ښه ماتولی شي، چې د دغې ډلې لومړنی شاعر به محمد
صديق کاوون توپاني صيب راواخلو، دی وايي:

دا د بنسینو او بناپيرو وطن دی
دلته بی ځایه اندېښنې مه کوه
غېر کې مې نيسه ښکلوه مې شونډې
ته هم زلمی یې بهانې مه کوه

تر کومه ځایه، چې زه خبر يم دا شعر د کاوون صیب د ژوند د یوې ژوندۍ
خاطري انځورگري لري، چې په کوم بهرني هېواد کې د سفر پر مهال ورسره
مخامخ شوی و او یوې بهرنۍ پېغلې ترې د یوې خوږې شېبې او ناستې پر
مهال همدغه غوښتنه کړې وه، چې په ځواب کې یې کاوون صیب ښه ښکلی
اورد نظم لیکلی، چې مور ترې دلته د خپلې لیکنې لپاره همدادوه خواره بېتونه
رابېل کړل، چې د یوې نوتاندې پېغلې د ښځینه احساس او غوښتنې ډېره ښه
او خوږه بېلگه یې گڼلی شو. د هغې بهرنۍ پېغلې غوښتنې او هیلې ته په پام
سره که زموږ د پښتنو پېغلو او زلمیو میښتوبونه او بیا په دې کې د دوی د ژوند
نور اړخونه په نظر کې ونیسو، نو بې له شکه چې زموږ هره پېغله او هر زلمی
دغسې غوښتنې او هیلې لري، خو هغه د سایل صیب په خبره، چې:

په خوله مې مهر دی ویلی نه شوم
په سترگو، سترگو کې سلام واخله

یا:

د پښتنوالې درونه پته
زما په خوله دې لاس نیول گونگه دې کړمه

او دې ته ورته په زرگونو نورې خبرې، چې زموږ د کلتوري محدودیتونو پوره
پوره عکاسي او انځورگري پکې شوې، چې نور یې نو عیان ته د بیان اړتیا
نشته، خو هغه څه چې نه زموږ کلتوري ارزښتونو ته زیان اړوي اونه پکې د

پښتنې پېغلې حيا او ښکلاته څه تاوان رسېږي، بيا ولې نا ويلي او پټ پاتې شي؟

لکه داسې يو څه، چې ځوان او تاند شاعر ښاغلی شفيق الله شاداب يې د خپلې درخو له اړخه وايي:

يه د گيلې نه دې قربان شمه خو څه وکړمه
پرون په تلوکي در کتلو ته راجوره نه شوم
والله چې ډېره دارمان په لمبو وسومه خو
شادابه زه دې خپلولو ته راجوره نه شوم

چې ماته پرې هغه د يوې بلې پېغلې يوه خوږه وينا را په زړه شوه چې وايي:

مينه کې ستا نه کمه نه يم
کم عقله نه يم چې پرې کلي خبرومه

او بالاخره زموږ په ټوله پښتنه مېړنۍ شاعرۍ کې دغسې ډېرې بې شمېره بېلگې شته، چې د ښځمنې مينې د بيان او اظهار ښې په زړه پورې نمونې يې گڼلې شو، خو له بده مرغه چې زموږ د معاصرو ښځينه شاعرانو په هېڅ يوه شعري چاپي ټولگه کې داسې الفاظ او مفاهيم نشته، چې د ښځينه احساس او ذوق په رنگ، رنگ شوي وي او که په يو گل پسرلی کېږي، نو بيا خو يو څوک شته، چې دغه کار يې کړی او لا دومره خوږ او ښکلی يې کړی چې د پښتو لنډيو اتلان ورته هم کله کله د مانا او نازک خيالي په ډگر کې سر ټيټوي، چې هغه د پښتنې شاعرۍ او ليکوالۍ وتلې او نوميالی څېره آغلې حسينه گل ده. هغې د مينې او محبت په دنيا کې خپله شاعري د انساني ژوند د نورو اړخونو د بيان ترڅنگ د ښځينه احساس د بيان په ډگر کې هم دومره په زړه پورې او

رنگينه کړې، چې له ډېرې رنگينۍ او خوړلنۍ ورته د لوستلو پر مهال د سړي زړه اوبه اوبه کېږي او نه شي کولای، چې يوه شېبه يې هم د خوږو يادونه له زړه نه وباسي، چې ډېرې ښې بېلگې يې د هغې په ازادو شعرونو کې پرېمانه موندلې شو، خو دلته به يې يوه ښکلې غزله ددې ليکنې د ښې پای لپاره راوړو، چې ليکې:

ښه په ښکاره او ښه په نړه مـــــې کړي
دومره مې ښکل کړې چې اوتره مې کړي
زه د فن کار لالې په فن کې اوسم
ساز ته مې وسپاري سندرې مې کړي
پته مې نه کړې شي په زړه کې اشنا
په خوله مې راولي خبره مې کړي
چې دا يې زور دی او که اور د مـــــينې
لکه توده تبه شېبه مې کړي
د قربت هره حوصله مې مړه کړي
د يوازې لمحې وېره مې کړي.

په جنسي مسایلو کې د خوشال بابا تجربې او لارښوونې

وايي چې ((په اوبو کې مخ پورته تگ قوت او جرات غواړي او د اوبو له جريان سره موافق تگ مړه کبان هم کولی شي)) مانا دا چې د وخت د نابرابريو، ظلمونو او نارواوو په وړاندې د اعتراض غږ پورته کول او هغه غنډل قوت او زړورتيا غواړي او برعکس يې په روانو اوبو کې د مړو کبانو موافق تگ ته ورته دی. دا د ټولنيز ژوند د نا انډوليو او بې عدالتيو لپاره له طبيعت څخه يوه ژوندۍ بېلگه وه، خو د انساني ژوند په نورو اړخونو کې هم داسې ډېر څه شته، چې هر څوک يې د بيان او ليکنې لپاره منطقي دلايل او زړورتيا نه لري. دغه ناوليې خبرې د ښځې او نارينه يا ښځې او مېرغه د کورني، جنسي او عشقي ژوند ځينې داسې کيسې او پېښې دي، چې هغه د چا بزرگ خبره، د شپې هر څوک ډار پري خو، څوک يې وايي او څوک يې نه. خو د پښتو ادب پلار ستر خوشال بابا په خپلو ويناوو، ښوونيزو پندونو او شعرونو کې د جنسي مسایلو په اړه ډېر گټور نصيحتونه او مسایل وړاندې کړي چې تر دا مهاله هم پخواني او هم اوسني ليکوال او شاعران د دغه ډول ارزښتمنو ويناوو له بيان او اظهار څخه عاجز وو او دي د بابا له کتابونو او ويناوو دا ډېر ښه څرگند پري چې د ژوند په ډېرو بېلابېلو خواوو کې يې پوره، پوره تجربه لرله، د خانۍ او سردارۍ ژوند يې تېر کړی. له پلار نيکه څخه خان او سردار پاتې شوی لکه چې وايي:

په اباوو په اجداد خان و سردار يم

کار نامې لرم د جنگ او د جدال

د خان بابا په اړه ډول، ډول اقوال موجود دي. د ده د (۲۶) زامنو، له (۲۰) زیاتو
ښځو او د گڼ شمېر وینځو یادونه هم شوې او د یوه فوق العاده استعداد په لرلو
کې خو یې هېڅ (خو) نه شته، لیکلي کتابونه یې هم زما د اور بدللو له مخې تر
(۲۵۰) پورته ښودل شوي. د څو اتیا کالو په شاوخوا کې یې ژوند کړی. د ده له
ویناوو او شعرونو دا ډېر ښه څرگندېږي، چې ډېر ((ینده)) عشقي، ښکلا
پالونکی او ښکلا خوښوونکی و او په جنسي تعلقاتو او مسایلو کې د علمي او
نظري ډېرې لوړې تجربې خاوند و، دی د شعر په ژبه د جنسي لارښوونو لپاره
گڼ شمېر شعرونه لري، چې دلته به یې د شعر او شاعرۍ له نړۍ څخه یو
شمیر شعرونه او بیتونه د بېلگواو شننو سره یو ځای وړاندې کړم لکه چې
وايي:

په هفته کې صحبت یو ځله بایده دی
که هر څو درباندي عشق وي زورور
د صحبت په کار کې ډېر فکر بایده دی
څو رب اس شي په یوه گوزار ډنگر
د زړې ښځې صحبت دی لکه زهر
هر سړی دې ځنې وکاندي حذر
د هغې ښځې صحبت لکه دارو دی
چې یې لور نه وي زوولي یا پسر
که دې لاس په بکره بر شي پرې یې مه ږده
که دې ځای شي په هغه جهان سقر
د مخ رنگ تازه کوي صحبت د بکري
ورکوي سسستي د تن درد، د کمر

بابا د خپلو ټولو جنسي کړنو او تجربو د اعتراف تر څنګ په خپله هم په دغه کار کې دومره پر مخ تللی، چې د نورو ډېرو له وسه پوره لېرې او آخوا کار دی، خو بیا هم هغو ته چې د دغه کار ډېر لېوال دي د جنسي لوبغاړيو د زيان او تاوان په اړه داسې يوه نادره وينا هم لري:

د شهوت په نغوته مه څه شهوت اور دی

په دا اور د ډېرو سوي دي کورونه

يا:

د صحبت په کار کې ډېر فکر بايد دی

له صحبتته پيدا کېږي خیر و شر

د بابا د ويناوو او شعرونو نه دا هم ډېر ښه څرګندېږي چې په نفسي او جنسي خواهشاتو ډېر مټين و، سره له دې چې د عملي کار پر زياتونو يې هم ښه خبر و، خو بیا هم پر زړه يې ارمان نه دی پر بښودې او څه چې يې زړه غوښتي، هغه يې تر سره کړي. لکه چې وايي:

زه د (غ) د لاسه چاوو ته فریاد کړم

لمونځ زما له لاسه ووځي چې (ک) یاد کړم

په درست کال به مخ ناولي (ک) ته پروت وم

په حېرت شم چې په یاد هغه فساد کړم

کله لس کله زيات کم کله تر شلو

د دخول ويل وچاوو ته تعداد کړم

خو د دغو ټولو کارنامو او يادنامو سره، سره بیا هم بابا وايي، چې:

د زړه مينه يې په ښکلو ماته نه کړه

خوار خوشال به د دنيا نه دا ارمان وړي

يا:

که هزار کاله شېخي کوي خوشاله

چې ښه ښکلی درنږدې شي خوله يې ښکل کړه

ارواښاد استاد محمد صديق روحي د بابا په اړه د هغه د کلياتو د دويم ټوک په سرريزه کې ليکي: ((خوشال د پښتنو لپاره يو اخلاقي ايډيال گڼل کېږي. خان د لمونځ اودس او روژې ډېر پابند و ډېر ريښتيني صاف گو، سپری و اگر که جنسي جذبات پرې ډېر غالب وو خو د هغو د تسکين لپاره يې نا جايزه طريقې نه وې استعمال کړې. په حرم کې يې وينځې هم وې، خو د دې لپاره د هغې زماني د معاشرت حالات ذمه وار وو. خان ډېر تورزن، شجاع او خود داره سپری و او همدا راز په کتاب، سرود او ښاپست ډېر مټين و.)) د خپلو جنسي کارنامو په اړه چې خان بابا کومې يادونې او کيسې کړي، د هغوی د لاروښانتيا لپاره دا هم وايي:

له پرديومې توبه واره په خپلو
د ځوانيه حال به هم درته په ياد کړم
چې ملا به بانگ نماز وی ما به (ک ...) غو
د روژې په ښه ثواب به يې نا ښاد کړم
ورځ و شپه راته مخ څټ وي لس پينځلس
گوي مگوي ويل لږ نه دي چې يې ياد کړم
نه په حيض، نه په نفاس له ما څوک خلاص وو
څه د (غ) ناسازې چارې په فرياد کړم
چې مې (غ) دا هسې بد دی گومان مه کړه
ځکه خدای په ډېر اولاد کې بد اولاد کړم

بابا چې د ځوانی د لېونتوب په وخت کې د جنسي، عشقي او نورو خوند اخیستو په اړه څه کړي هغه هم د نورو د هغو سره ډېرې ژورې او جوتې

بېلوونې لري، خو په پيرۍ او بوډاتوب کې هم ورپسې ډېر ځوانان او په تېره اوس مهال ځوان کهول نه شي رسېدې، خو بابا د ځوانانو ياد او حال هم له خيال و انده نه باسي او وايي:

زه چې زور يم دا مې حال دی
د ځوانانو به څه حال وي
درسته شپه د (غ) د لاسه
درازي په ما مهال وي
ورځ و شپه مې دا فکرونه
که واده مې کال په کال وي
تر اووياو کالو تېر شوم
واويلا مې ښه جمال وي

نوره خپله ليکنه رانغاړم خو ټولو کشرانو لوستونکو ته يوه خبره کول اړينه گڼم او هغه دا چې که د خان بابا د عاشقانه نظر ياتو او تجربو نه د گتې او خوند اخيستنې سره مينه لري، نو د هغه ټول کتابونه لږ تر لږه يو ځل خامخا ولولئ خو په ځانگړي ډول يې د شعرونو دويم ټوک له ياده مه باسي. د دې ليکنې د ښې پای لپاره د بابا دوه، د بېلابېلو موضوعاتو په اړه ښکلي شعرونه را اخلو چې يو يې د يوې ښې او نامي ښځې بېلابېل صفتونه بيانوي او بل يې د يوې ناکاره ښځې د ناکاره خويونو يادونه ده:

ښځه ښکلي ښايسته پاکيزه بويه
چې يې پلار نيکه له ځايه معتبر
شـرمـناکه، پـرـده پوښـه دلاوره
اراسته په عقل و هوښ په ښه هنر
نه وهمي نه وسواسي نه بدمعاشه
نه يې مينه په دنيا نه زر زبور

تر مېرمنې وينځه ښه ده په ښه خوی کې
نه مېرمن چې نه یې خوی وي نه بشر
که دا هسې محبوبه په لاس کېوځي
له وجوده یې پیدا شي ښه بشر

او دا هماغه....

ته چې سر له دېوال هسک کړې سړی گورې
د(ک) تاو نښې دې نشته تر دا نورې
که دې زړه د(غ) په عشق نه وي بایلی
د واده په ویر څه هر لوري ته خورې
پرده پوښې به ضرور وځي نمانځه ته
سترگې وازې په بازار گرځي سرتورې
یا یې نېت د کاسیرۍ یا د مېړه وي
هره کونده چې لاس سره که سترگې تورې
په هغې باندي گواهي د بدۍ وله
چې یې گشت په نورو خونو خپل ورپورې
د مېړه په ریره نه خاندي نو څه کا
چې د بل سره خبرې کا خمسورې
د خوشحال ویل به بی مضمونه نه وي
چېرې نه چې یې مزاقو سره شمورې

خاطري که خاطري؟!

خو ورځې مخکې مې د اسداباد په ښار کې د يو کتاب پلورنځي مخې ته په يو کتاب گوتې سترگې وښتې، چې ښه غټ پرې په غټ ليکل شوي وو (خاطري) او د دې ليکل لاندې بيا يو غټ چشمکي تصوير په کتاب پورې نښتی و، چې په لومړي سر کې د دغه عکس په ليدو سره سپرې داسې اندي لکه چې خاطري همدا دی!؟

د عکس لاندې ليکل شوي: ليکل شيرزمان صادق کونړی.

کله چې مې دغه د خاطري کتاب لاسته راوړ. لاندې باندې مې ورته وکتل، لړليک او پر کتاب ليکل شوې سريزه او څه نورې ليکنې مې ولوستې، نو په دې پوه شوم، چې دا خاطري نه خاطري دي، خو د کتاب پر مخ دغه سرليک په غوښتني يا ناغوښتني ډول همداسې په همدغه د خاطري په مانا ځلېږي.

دغه کتابگوتی خاطري د ۱۳۸۱ ل کال د زمري د مياشتې په ۳۰مه نېټه د شيرزمان صادق کونړی ليکنه په نوم د ۱۰۰۰ ټوکو په شمېر له چاپه راوتلی، چې ټول ټال په کې ۵۷ ليکنې په بېلو، بېلو نومونو چاپ شوي.

په دغه کتابگوتی باندې يو مشهور ليکوال نشتر صيب لومړی سريزه ليکلي او بيا وروسته د نشتر صيب پر ليکنه باندې د کتاب ليکونکي هم د ياداشت په نوم څه ليکلي. نشتر صيب د خاطري د سريزې په يو ځای کې ليکلي، چې د صادق صاحب شعر خو په رښتيا د يوځانگړي ارزښت کيف لري، صادق صيب په خپل شعر کې ډيره ژوره محتوا لټوي ...

خو د کتاب ليکونکي د نشتر صيب ځېنې خبرې رد کړي او ليکي: (دغه کومه سريزه چې نشتر صيب زما په شعر شاعري ليکلي ده، زه له حقيقتنه لرې بولم

...

زه فقط دومره کولی شم، چې قافه او جمله بندي په ډېر مشکل برابر کړم او بس... دا چې شعر هغه احساس او عاطفه په انسان کې روزي. چې ژوند پرې ولاړ دی، هيله پرې ژوندی ده، د ژوند سره مينه په کې نغښتې، نو د همدغسې ويناوو د لا پخلي لپاره نوموړی خاطرې ما په ډېر غور ټکي په ټکي او ليکه پر ليکه له پيله تر پايه ولوست، خو دا چې ((په ديوان کې يو غزل د انتخاب وي)) نو ما هم د خپلې شعري سليقې له مخې دغه څو بيتونه ترې غوره کړل چې:

ماترې دواړه لاس د مينې تاو راتاو کړل

لکه خورمه وه د گل خوره وره شوه

په رښتيا سره، چې د مينې او محبت خبرې که هر څومره ساده او بې ساخته وي، هغومره بڼې وي او په سرې بڼې لگي او بيا خو چې په کومه خبره کې د مينې او محبت جلوه وي، هغه که په هر عبارت وي، شعر دی او همدغو خبرو ته شعر ويل کيږي او صادق صيب ليکي:

غماز زموږ په کور او کلي کې دېره وهلې

په خوب ويده زما په غيږه کې جانان وژني

نو خبره لا خوږه، لا مينه وړې او په زړه پورې شوه او د مينې په غيږه کې د ويده جانان وژنه هغه څه دي، چې ريښتني انځور زموږ سترگو ته دروي، که څه هم چې دا به هغه غماز نه وي، کوم چې موږ يې پېژنو او نه به هغه جانان وي چې زموږ په ظاهري خيال او اند کې ځای لري، خو بيا هم خبره د جانان ده او د جانان خبره هر ځای کې چې وي، د مينې، ستاينې او خواخوږۍ وړ ده دغسې ډېر ميين او ميينان په ويدو وژل شوي خو په خوږه غيږه کې وژنه او هغې ته په غټو، غټو کتل دا ډېره گرانه او سخته خبره ده دغسې د سترگو ليدلي حال ته زړه ټينگول، د کاني زړه غواړي، خو دلته په خپل ټول خوند سره راوړل شوي دي.

خو د دې ټولو ښکلاوو، ځانگړتیاوو او ماناوو سره، سره بیا هم د انسان روح او ذوق نورو ښکلاوو. خوندونو او رنگونو ته اړتیا لري او دغسې د یو بل روحي تسکین او تسل لپاره نور شیان دي. نورې ښکلاوې او اړتیاوې دي، ځکه چې: ((یو خواړه اوبه خو نه دي، خوند او رنگ هم رانه غواړي)) نو د همدغې اړتیا او ضرورت پر بنسټ په همدغه خاطرې کې یو ځای داسې هم لولو:

سپرلیه راشه دې زموږ خزان وهـلـي کورته
چې لږه ساه در پکې اوباسو او رنگ واخـلـو
او ستا د ښکلا په نوي دور کې قدم پورته کړو
د خپل باقي نیمگړي عمر نه څه خوند واخلو

خو زموږ د زمانې یو نومیالی شاعر او لیکوال لیکي :

((شعر د زړه غږ دی او د زړه غږ د منطق له غږ څخه ډېر قوي دی، که یو شاعر د نورو په شان هر چا ته او هر شي ته سر تیتوي او په فکر کې یې د بغاوت جذبه نه وي موجوده، له هغه نه د ښه شعر هیله نه شي کېدای، شاعر ته دا هم نه ښایي، چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بودا څخه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي، د شاعر نظر باید د نورو غوندې نه وي او هر څه په بل شان او بل رنگ وويني، ځکه چې د شعر او ادب دنیا بېله ده. شاعر باید په هر څه او هر وخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري، شعر او ادب د بشر علایق، د دین او مذهب سره تینگوي، هغه څه چې انسان د مادیت د غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتي شعر دی عارفانه ذوق، انساني عاطفه او حکیمانه شعور د شعر په نغمو وده کړي)) خو افسوس، چې:

جودانې قدر یولعل پکې پیداشي

نور همه واړه د تورو کانو غردی

نو دلته همداسې شوي او همداسې وشول.

غير له دغو څو بيتونو، چې ما ترې د ښو بيتونو په نوم غوره كړي او هغه هم په ټول شعر يا غزل كې همدغه يو، يو بيت و، نور ټول كتاب هسې هغه، دغه د ژوند د تجربو عادي خبري دي، چې د شعر په نامه وړاندې شوي او پلورل شوي دي.

داسې نمونې او بېلگې، چې نه پكې شعري نوښت او ابتكار شته او نه هنري تخيل، نه خوند لري او نه رنگ، يوازې او يوازې تكراري، سر سري خبرې او لاپې شاپې، چې:

ای مل شوی د افغان ستر قهرمان ولسه
ای په تاریخ کې ازموده په درست جهان ولسه
لکه وجود د لاسو گوتې په یو شمیر ورونه
د یو ټاټوبي یو واحد ملت په خیر ورونه
وسله یې واخیسته ورور یې مړ کړو ځان یې مړ کړو
تاریخ یې وواژه ستر لوری نوم نشیان یې مړ کړو
نو دا خو اسلام نه دی پښتو نه ده او غیرت هم نه دی
نه کوم نوښت دی نه میرانه شجاعت هم نه دی
خوشې عبس په چوپړۍ د بل د پاره ورونو
خالي سرونه تش کالبوط په دغه لاره ورونو

او دغسې نورې په لسگونو بېلگې. چې هېڅ په لوستلو او لیکلو نه ارزي او غير له دې نه، چې يوازې او يوازې وزن لري او کله، کله يې هغه وزن هم مات او نیمگړی کړی او خبره يې نوره هم خرابه او بې خونده کړې. لکه دا:

کلی مې وژاړم که کور که وران کابل وژاړم
خلکه یو ځلې وژاړم که په څو ځل وژاړم
یو خواته یو ورور شهید پروت بل خواته بل ورور شهید
څه وکړم یو ته وژاړم که دا بل وژاړم
چونتي تالا شوی تور پیکي پکې د مور وسوځېد
زه یې وینستان کړمه راټول که یې اوربل وژاړم

او زه یې په کوم کوم شعر وژاړم او په کومه یوه به یې څه خبرې او څه ولیکم،
خو ټول په ټول همدغسې در واخلي او موتی د خروار په نوم یې وگورئ ټول
هسې هغه دغه لیکل شوي، هېڅ داسې څه په کې نه تر سترگو کیرې، چې زړه
پري خوږ شي، هنري او شعري تنده پري ماته شي. دا د شعر لیکلو او شعر
لوستلو نه د انسان زړه توروې. او دغسې په شعر او شاعرۍ باندې ملنډې وهل
او په شعر او شاعرۍ پسې وروسته اوازونه کول دي، چې څو نورو بېلگو ته یې
ستاسې حوصله غواړم، چې د گناه په شعر، کې یې د لیبلا په تور څنگه وژلی؟!

په تور د مینې د لیلی مې وژني
خلکه په ظلم ناروا مې وژني
وطن خو مور ده کونړی صادق
د خپلې مور سه په دې وفا مې وژني

xxx

دغه کندي دا کورونه دا د یار کلی دی
د ډېر پخوا نه مشهور مزادار کلی دی
زه خو ورځمه که غماز مې لارې بندې نه کړي
زموږ د دواړو کلی دی د چا د پلار کلی دی

×××

وگورئ د وزني او سېلابي نيمگړتياوو، سره، سره نورڅه لري؟ آيا د ماشومانو خبرې نه دي؟ عاميانه بانډه والې ويناوې نه دي؟ هسې ساده، شديلي، گډې وډې او بې مانا جملې نه دي؟ نو، چې داسې ده، دغسې خبرو، قافيو او رديفونو ته شعر ويل ظلم دی، په شعر او د شعر په سپيڅلي مانا ملنډې وهل دي، د شعر نه د لوستونکي او اورېدونکي د زړه د مينې سر بدل دي او بيا يې په فقهه په شعر! کې دې دعوا ته وگورئ، چې:

شعر ليکل غزل او اقسام ليکل زما کار دی
فقهه او ايات حديث اجماع دا د ملا کار دی

د پښتانه په نوم شعر چې:

پښتو هغسې نه ده او نه پښتو سره خاپري
کنه په زير او پېخ او هم په زور کې مې پښتو ده

دا خبره خو به يې بېخي يوې خوا ته کړو، چې املايي خوا يې څنگه ده؟ خو د دې پوښتنې ځواب نغد غواړم، چې دا بيت څه مانا لري؟ زه نه په پېرم نو دلته شاعر څه غواړي او دا يې څه... په ډانگو وهلي دي. نه يوازې دا بيت، ټول (شعر) يې دغسې بې مانا او بې مفهومه دی او که دغه نيمگړی وزن ترې لرې کړو، نو بيا هسې عادي نثر او ورځنۍ خبرې دي. لکه دا:

(ميرنی) په پټه وکړکۍ ته ما اشنا په تيگو ولی
يوه ورځی نده هر وخت کښې ما دا په تيگو ولی

زه وایمه ای خدایه هغه د شرمیره مړه شه
چې څوک به څوک په لمس د بل چا په تیگو ولی

ښه نو! اوس تاسو پرېکړه وکړئ او د مانا او نوبت خبره یې یوې خواته
پرېږدئ یاد بیتونه پر کومه ژبه لیکل شوي؟ دا د پیریانو ژبه ده که پښتو، که
پښتو وي، نو د دې څلورو وارو کرښو نه څه مطلب؟ لیکونکی یې څه
غواړي، بیان کړي کومه مانا رسوول غواړي، چې نه کامیابېږي، خو دا چې گونگ
د گونگ په ژبه پوهیږي، نو کېدای شي چې دا یې گونگیانو ته لیکلي وي او
هغوی به پرې ښه پوهیږي.

هی هی وطنه، وطنه گران وطنه، له تا قربان وطنه، زمونږه ځان وطنه،
افغانستان وطنه، د

اتلونو کور یې، د هراغان وطنه... د وطن سپیڅلې کلمه او د دغې کلمې سره د
زړونو رښتینې مینه په خپل ځای خوږه، درنه او د ستاینې وړده، خو په دومره
سولېدلو او کارېدلو ماناوو او الفاظو نه، چې گرانه وطنه او ځان وطنه قربان
وطنه... بلکې په داسې یوه ژوره مانا او مفهوم باید راوړل شي او وکارول شي،
چې هم خوند ولري او هم رنگ لکه:

تیل یې وچیرې خپلې وینې په کې زر واچوئ
چېرې مړه نه شي د جونگرو موږ د یوه ملگرو

او یا دا چې:

تاته راشمه زرگی زما فارغ شي
بې له تا مې اند پښنې د زړه مارونه

خو زموږ د خپرنې او کره کتنې د شاعر شعرونه ((خاطري که خاطري؟!)) نه یوازې، چې د نن ورځې شاعر نه دی، بلکې هغه د پېر یو، پېر یو پخوانی عنعنه یې هم نه ده یاده او نه پرې پوهېږي. د خاطري د کتابګي په اکثرو شعرونو کې هېڅ ډول شعري او هنري تخیل نشته هېڅ ډول ښکلا، صمیمیت، او شعري واقعیت پکې نه لیدل کېږي چې په دې اړه یو نومیالی لیکوال او شاعر لیکي، چې: ((د نن ورځې ناوړه او زیان لرونکي کتابونه نه یواځې دا چې د یو ځل لوستلو ارزښت هم نه لري، بلکې د سوځولو وړ دي.))

او دغه ډول شعرونه هم باید وسوځول شي ځکه چې دغه شعرونه په لوستلو نه ارزي باید شاعر یې وپوهول شي که (شاعر وي) چې دغه خبرې شعر نه دی او هغه چې رښتیا هم شاعر دی نو باید د ښه او بد بشپړ او نیمګړي توپیر وکړای شي. نو اوس پوره پوه شو چې دغسې شعرونه دغسې شاعران او دغسې کتابونه په پښتو کې ډیر زیات دي، چې د یوې پانې لوستل یې هم ارزښت نه لري، لکه دا:

د هر بد خوا په خوله کې سوک ورکوي
د غـــــــیرت ډک دا د زلمو وطن دی
دا هغه شان د ننگیالووطـــــــن دی
او ډیر له پخوا د پښتــــنو وطن دی
او خبره رانه هـــــــیره شوه
رښتیا کونړ د مـــــــیرنو وطن دی

اوبیا هغه د زرین انځور صیب خبره، چې شعر که نثر، شعر که تاریخ، شعر که جغرافیه!؟

او دغسې نورې ډېرې بېلگې لکه د مجاهدشعر، چې:

ما په غیرت کې ټول جهان پیژني
زه غزنوي یم بت شکن مجاهد
او سوی لمبو یم لوغرن مجاهد

یا دا:

نه په مجموع نه په خصوص کې ښه دی
په زانله زانله یگانه مې سر شـو
په سـر نوشت چې زمونږ لوبې کوي
پـدي ویب او بهـانه مې سر شو

دغه ټول شعر! هداسې ببولای او گډې ودې دي هېڅ مانا اومفهوم نه لري

یا دا:

چې پوهول او خلص لیکل کوي د شعر ژبه ده
شمیرې نه رښتیا ویل کوي د شعر ژبه ده
وره جمله کې انعکاس ښایې د اورد مطلب
چې سوچ ژړا او خندول کوي د شعر ژبه ده

ټول شعر یې همدغسې درواخلی یوولس بیتونه لري، چې ټول یې همدغسې:
په دیواله مې سر ښکاره کړ، هغې ویل څه کړې ما ویل ته څه کړې مینه! په
نامه ټوکې ټکالې دي، چې ماته پرې هغه د یو ښوونکي او زده کوونکي د زده
کړې کیسه را په زړه شوه، چې یو ښوونکي کوچني ماشوم ته د قرانکریم

(لاریب فیه) کلمه تکرار وله، خو د ماشوم ژبه پرې نه چلېده او ویل به یې (لالاپې پېرې) نو بسوونکي ورته وویل چې خدای دې غرق کړه لالا خو پرې خود پوهېرې ته پرې نه پوهېرې. دلته هماغه نکل تکرار شوی، چې د شعر ژبه خو همدغسې ده چې سمندر په کوزه کې ځایوي، خو ستا ژبه او ته داسې نه یې او د شعر په نوم ورځنی عامیانه خبرې وړاندې کوي، د املايي غلطیو سره، سره د نورو ژبو په لغاتو کې هم ډیر ماهر دی چې د خپلې په ((سپېڅلې)) شرمېرې او د نورو ژبو په ((مقدس)) ویاړي. په پای کې د خاطري په املايي اړخونو یو ځغلنده نظر تېروو او گورو، چې زموږ لیکوال څرنگه گلان کرلي دي.

ناسم

تیګي

خاږی

خایسته

خدان

یو زلي

بیخ

ویختان

زانله

چه

کښې

د پردیو لغاتو برخه: متاع، لحظه، فلاح، صلاح، شجاع، اظهار، خونینه، مقدس انعکاس، صلحه، خلص... او دغسې نور په سلگونو درواخلی

په پای کې په دې هیله، چې شېر زمان صادق کونړی د ښه نه ښه شعرونه
ولیکي او خپل ولس، ژبې او ادب ته یې وړاندې کړي. د خوشال بابا او
عبدالقادر خان خټک په یو، یو بیت خپله لیکنه ختمووم :

منت به یې وړمه په سپینه ریره

که ورکې راشي راته څه وښايي

(خوشال)

چې و ماته زما عیب پېشکش راوړي

د دې هسې یار له خدایه په غوښته یم

(عبدالقادر خان خټک)

پښتنې په قامت سترې نه دي څه دي؟

د درې، څلور کالو به ووم، چې د ترحم او عاطفې ملکې (مور) مې رانه د تل لپاره سترگې پټې کړې. په دومره کم عمر کې خو دا طبیعي خبره ده، چې یو ماشوم په هېڅ نه وي خبر. بیا شاو خوا څلور لسيزې وروسته د مور و پلار د هغه مهال خاطرې او یادونه زړه او ذهن ته رواستل څه اسانه کار نه دی. خو بیا هم څه لږ و زیات خواږه ترڅه مې د خپلې خوږې مور لکه د تېر شوي خوب لیدل اوس هم تر سترگو، سترگو کېږي... په لوڅو پښو له گودره منگي، له غره لرگي او له پټيو بروټي راوړل... د مالگې او مرچ سره سپور وچ سوکړک خوړل... جامې په ایرو کې مینځل... په شاتوري کټ یا وچه ځمکه شپه تېرول او خوب کول. دا د غربت د زمانې د انسانانو کیسې، کره، وږه او خوراک څښاک وو، چې زما د پریښتې مور په شان د لکونو میندو ژوند ورسره تېر شوی. د غربت له زمانې وړاندې د جاهلیت زمانه لا بدتره او لا د غندنې وړ ده. په هغه زمانه کې په عمومي توگه د ټولې نړۍ خلک، خو ((عرب)) په ځانگړي ډول د ناپوهۍ او جهالت په ډېره لویه تیاره کې اوسېدل. دا یوه داسې زمانه وه چې د پېغمبرانو او وحې سلسله غوڅه شوې وه او بنځو په ډېرو سختو شرایطو کې له کړاوونو ډک ژوند تېراوه. په تېره، تېره د عربو بنځو، هلته د اسلام څخه وړاندې بنځې د چا نه خوښېدې. د لوڼو زېرون ورته ډېر لوی شرم ښکارېده. هغوی به یې د نفقې، خوراک څښاک او یا د جاهلي غیرت له وجې ژوندۍ بنځولې د جینۍ پیدایښت به یې دومره بد گانه چې گویا په کور کې یې یو لوی قیامت برپا او قایم شوی، د قهر، غذب او کرکې څپې به وې چې یوه په بله پسې به تکرارېدې. د پیدا شويو نجونو د پلرونو رنگونه به څو، څو ورځې تک تور او په بده ورځ وو. د کرکې او کینې ډک به له نورو پټ گرځېدل. له ډېرې

غوسې غم او اندېښنې به دومره سرگردانه وو، چې د ژوند کولو به يې زړونه تور وو. وروستی پرېکړه به يې بيا دا وه چې پيدا شوې ماشومه ژوندۍ پر خاورو ومنډي. دا کار يو عام دستور و، وياړ به يې گانه. د قيس بن عاصم التيمي په نوم يو عرب خپلې اته لورگانې ژوندۍ ښخې کړې وې. وايي کله يې چې خپله وروستی لور ښخه کړه وروسته يې ورپسې په خپله هم ډېر وژړل. هغه نو بيا د څلور پينځه کالو به وه خبرې يې کولی شوې. د ښخېدو کيسه يې داسې ده چې لاس مخ يې ښه ورله پاک ومينځل. پاکې جامې يې ور واغوستې. سترگې يې ورله تورې کړې بيا يې په دې بهانه د ښخېدو ځای ته روانه کړه چې گوندې د ماما گانو کره يې بوځي. پلار يې په غيږ کې واخيسته روان شو. کله چې ټاکلي ځای ته ورسېد، ودرېد! په ځمکه يې کېنوله د خاورو په کيندلو يې پيل وکړ دغه وخت ماشومه پوه شوه. ژړا يې پيل کړه، ويل يې د ماما گانو کره نه ځم... زه بېرته خپلې مور له ځم... نې، نې، ما مې مور له بوځه... مور له مې بوځه، زه مې مور له ځم!! خو د هغې معصومي ژړا، زاري او منت بې گټې وو. هغې خپله مور بېرته هېڅکله ونه لیده!! د هغې ماشومې جينۍ خوبه څو شېبې ژړا فرياد او پر ژوندینې ښخېدل وو تېر شوي به وي اما د هغې مور زړه به هغه گړۍ څومره څړېکې کړي وي او څومره به سيوېدلې وي. چې وروستی لور يې په زور له سينې بېلېده او په دې هم پوهېده چې بېرته يې هېڅکله بيا نه شي ليدۍ. او په دې هم پوهېده چې په ژوندونې يې تر خاورو لاندي کوي...!! کله چې مې دا کيسه د لومړي ځل لپاره اورېده ما هم ورته ښه ډېر وژړل. تر ډېره مې روحيات گډوډ وو. سترگو ته به مې بيا بيا اوبسکې راتللي او چې اوس هم کله هغه کيسه را په زړه شي بې اختياره مې په سترگو کې اوبسکې ډنډ شي. نه پوهېږم چې عرب به ولې دومره سخت زړي او بې رحمه وو!!! زما دوه لوڼه (تلوسه او هيله) دي چې تر زامنو راته ډېرې گرانې دي. د دواړو په پيدايښت کې مې هېڅ ډول خفگان نه دی احساس کړی. په افغاني

ټولنه کې تر لویو زامنو ته خلک ډېر خوشالېږي. خو زما خوښي یو تر بل تېره وه. خو زموږ په کلي کور او په عام ډول ټول کونډ او حتا ټول افغانستان کې د نجونو په پیدایښت خفگانونه همدا اوس د عربو له زمانې څخه کم نه دي. دلته هم څو ورځې د پیدا شوې جینې په کور کې د خواشینۍ یوه غمگینه فضا جوړه وي. مور ته یې د سپرې او بدبختې خطابونه کېږي. روغتیا ته یې سمه توجه نه کوي. له زېږون وروسته په دویمه ورځ بیا خوارکۍ په ناروغ صورت د کور مزدورۍ او اخلي پخلي ته متې رانغښتې وي. د عربو څو منطق دا و چې نوم پرې د ښځې دی. لور یادېږي. زوم به یې پیداشي. جامه او نفقه به یې څنگه کېږي؟ خو دلته د نفقې مسله چاته نه ودرېږي. د زوم ولۍ شرم څه خاصه خبره نه ده. د میراث او میراث مسله یې ډېره مهمه ده د سبا ورځې د گټې او تاوان خبره زړه ته نیسي وایي لور د پردې کور پانگه ده. او زوی مې د میراث وارث جوړېږي. تربورانو ته مې مټ قوي کېږي ملاتړ مې زیاتېږي د کور د نفقې د پیدا کولو مسوولیت یې تر غاړې کېږي خو لور پردې کور ته ځي. د بل کور پرې ودانېږي. په افغاني ټولنه کې د ښځو پر وړاندې لا ډېرې ستونزې پرتې دي. د دې ستونزو او کړاوونو علتونه خورا زیات دي. زموږ ټولنه د نورو په پرتله په ټوله مانا یوه وروسته پاتې ټولنه ده. دلته یوه پېغله تر واده وړاندې حتا د ژوند د ملگري د لیدنې او خوښوونې حق هم نه لري. په دوغومره مهمه مسله کې بیا هم هر څه په پټو سترگو او نا لیدلي ډول د مور او پلار په خوښه سر ته رسېږي تر هغې پورې چې د واده ټول مراسم ختم شي بیا نو په دویمه یا درېیمه یو بل په تکه توره شپه کې د لاپښ رڼا ته خېژنه، خېژنه وویني. دغه وخت نو بیا داسې ډېر شوي چې یا یې مېړه دومره بدرنگه وي چې د لیدو نه وي او یا یې هم مېرمن تر تېۍ توره او هسې دغه وي په هر حال! تېر به تېر ته پرېږدو خو دا چې خبره رانه پرې نه شي زما د دې لیکنې موخه د افغان پېغلو د ژوند ستونزو راسپړل او یا ډول دي او په دغه برخه کې افغان ښځې او

مېرمنې د بېشمېره ستونزو سره لاس او گربوان دي چې دلته به يې يو څو په يو، دوه، درې سره يادې او تحليل كړو.

۱— د افغان پېغلو د ژوند ستونزو تر ټولو غټ لاملونه په بدو كې د نجونو وركول، په ماشومتوب كې ودول، وړې نجونې واده كول، په ډېرو پيسو وړې لونه خرڅول، د غټې او وړې تر منځ پيسې اخيستل، په ډېرو پيسو بوداگانو ته وركول او د خور لور په سر زياتې پيسې اخيستل دي چې دغه هر څه بيا د هغوى په ژوندانه كې ډېرې بډې پايلې لري. ان كله كله خو يې د ژوند په بيه تمامېږي او د مرگ كومي ته يې سپاري. ډېر په كې داسې هم شوي چې لوى، لوى پتنې او دښمنى ترې جوړې شوي او بيا يې لسگونه كلونه دوام كړى بيا د دغو نويو دښمنيو د پاى ته رسولو او روغو جوړو لپاره نورې وړې نجونې يو بل ته په نويو بډيو كې وركړل شوي چې د هغوى ژوند هم تر مرگه پورې په پېغورونو، ستوغو سپورو، وهلو ټكولو او نورو كړاوونو كې تېرېږي. بوداگانو ته د وړو نجونو وركول او ودول پر نورو ډېرو روحي او جنسي بدمرغيو سربېره يوه بله بد بختي هم لري او هغه هاغه وخت رادبره شي چې عمر خوړلى بودا سر خوري او پېغله كونده يې له څو بچيو سره در په در او خاورې په سر د اير و په ډېرانه خوار و زار پاتې شي.

۲— بل افغان پېغلو ته ميراث نه وركول او كونده خپل ميراث گڼل دي. دا دواړه مسلې په افغاني ټولنه كې د بابا دمه تر دې دمه د اسلامي احكامو خلاف راروانې دي چې نه ورته ملاصيب، نه ميا او نه كوم بل بزرگ د الهي احكامو او نبوي احاديثو په رڼا كې پاملرنه كړې. ښاغلى مولانا هم خپلې لور ته په مال دولت كې برخه نه وركوي او ميا يې هم. ملا هم خپله كونده اينگور په كور زړوي او اخونزاده صيب يې هم. هغوى چې زموږ مذهبي او ديني لارښوونكي، د ايمان او عقيدې ايډيالونه او د يقين جوړونكي دي. خو افسوس چې (بل ته مسلې كړي او ځانله پرې حملې كړي) هغوى نه خپلې خور و لور ته په خپل

مال دولت کې په حق ور کولو قایل دی، او نه خپل مقتدي ولس ته دا واضح کوي چې په اسلام کې هره خور لور د پلار په مال دولت کې حقداره ده. نه خپله کونډه خپل اختیار ته پرېږدي او نه ولس په دې پوهوي چې کونډه د اسلام په مقدس دين کې ميراث نه گنل کېږي.

۳ د ښځو ناپوهي يوه لويه بدمرغي:

بله تر ټولو غټه بدبختي د افغان پېغلو او مېرمنو د ديني او عصري زده کړو نه لرل او بې سوادې ده. په اسلامي احکامو نه پوهېدل دي مذهبي، کلتوري او قبيلوي محدوديتونه دي. د غيرت او ناموس په نوم بې شاهدې او بې اسناده وژنې او مهر نه ورکول دي.

۴— اقتصادي او پوهنيز توپيرونه: دا هغه مسله ده چې افغان پېغلې او کورنۍ يې وروسته له واده کولو ورسره ډېرې په مشکل کې وي. ډېر ځله له واده وروسته هغه وخت کورنۍ ژوند د بې خوندي او بد رنگۍ سره مخامخ شوی چې ځينو مسایلو ته په کې له وړاندې توجه نه وي شوي. لکه د جينۍ او هلک د کورنۍ تر منځ اقتصادي توپيرونه. او په زده کړو کې د کم و زيات سواد او بې سواد مسله. که له واده وړاندې دغو ټکو ته ټينگه پاملرنه ونه شي نو بيا د جينۍ او هلک په روان ورځني ژوند کې دغه خبرې ډېرې ښکته پورته کېږي. د بېلگې په توگه يو وايي: ته څه د خوار لور يې، پلار دې ټول عمر د نورو غلامي کړې هغه بله وايي: ستاسې د خوارو به زما پلار څه سود کړي وو چې زه يې درکړم يا دا: ته بې سواده يې په خبره نه پوهېږې. او يا دا چې: ما فاکولته لوستې. يا: خاوند به مې يې خو زده کړې مې تر تا لوړې دي چې بالاخره خبره بېلتون او طلاق ته ورسېږي.

۵— په خپلو کې خپلوي: په پښتنو کې دا خبره ډېره کېږي چې زوی ته مې خپله خورزه يا ورېره غواړم. يا يې ورسره واده کول غواړم، ځکه چې ډېره ښايسته ده، راته گرانه ده. يا نه غواړم چې هغه پردي کورته ووځي. يا مې زوی

ته پردی ځکه نه کوم چې پردی رانه زوی پردی کوي، یا پردی راسره بیا دا غریبانه ژوند نه تېروي. یا مو پرده پوښي نه کوي. یا: خپله لور خوري ته ورکوم وراړه د ماما او کاکا زوی ته یې ورکوم ځکه چې خپل باید نور هم خپل شي. که څه هم د یوې خوانه دا ښه نظریات دي خو تر ټولو ښه ورته نه شو ویلی، ځکه چې په خپلو کې د ټولو دغسې خپخپو پایله تر پایه خوږه نه وي. ډېرو ته خپله خوږه ور پرېه گرانه خوږزه او د لالا، کاکا قدرمنه لور له واده وروسته یوه داسې توره بلا شي چې خوږ کور او خوندور ژوند ورته له مصیبتونو ډک او د زهرو گوټ کړي. دلته هم ټولو پلرونو ته ښه سوچ کول په کار دي ځکه پښتانه دا هم وايي: (د خپلو نه پردی ښه دي) د خپلو سره تونده تېزه نه شي ویلی او پردیو ته هر رنگه خبره ورگرځولی شي. که د خپلې سره خبره لږه زیاته سخته شوه نو خوږه خپخي په لویه بدنېتی بدله شي. خو که په پردی خوږ و لور د خاوند په کور کې څه سخته سوخته وي او خبره یې تر پلرینې هم ورسپړي خو د هغوی خپلې خورلنې ته د زړه د یوې تسلی لپاره ځواب دا وي چې: (پردی کور کول او خوږل گران کار وي لورې! گوزاره ورسره کوه دا هر څه ورو ورو سمېږي، دغه کور اخر ستا دی او تا ته پاتې دی)

۶ ژورې کورنۍ سوتونزې: افغان پېغلې او مېرمنې ځینې نورې ژورې کورنۍ ستونزې هم لري چې د زیاتې توجو وړ دي. خو دا هغه ستونزې او کړاوونه دي چې پښتنو ته یو عادي کار او بې اهمیتې شې ښکاري خو له دې ناخبره چې د کړاوونو او سختیو په دغو لمبو کې د پښتنو مېرمنو او پېغلو سټه وسوځېده. لکه په ښځو تر حده زیات درانه کارونه کول. د زیاتو اولادونو زېږون. روغتیا ته یې نه پاملرنه. د جامې او خوراک څښاک غم یې سم نه خوړل. د کور په چارو او بچو ساتنه کې ورسره نه مرسته او په ټولنیزو کارونو کې یې د گډون مخنیوی دی. هسې خو په ټوله کې پښتانه ډېر مېلمه پال او ډوډي مار دي خو ښځې خوارکۍ یې تل د مېلمه پاللو پر مهال وږې او بې برخې پاتې کېږي که په

کور کې یې د مېلمنو لپاره غوايان او گډيان هم حلال شي خو ټول د مېلمنو لپاره دېرو ته وړل کېږي. او بنځو خوارو ته ترې هېڅ نه پرېږدي يا نه پاتې کېږي. همدا شان ښه خواږه او توده ډوډۍ تل د خاوند او بچو لپاره ساتي او ځانله وچه، سره او سپوره خوري. همداراز تر څو چې د خوراک څښاکه غورځېدلې او د کټ شوي نه وي د روغتيا غم يې نه کېږي. د کور يا سارا د کار او خدمت پر مهال به يې يو بچي په شا پورې بل په غيږه کې او درېيم به يې پر خپټه وي. خو بيا به هم بوخته وي او د کور مزدوري به کوي. په کال کلونو به چرته ښه جامه وانه غوندي څنه اوربل به ونه کړي يو بچي به يې لا يو کلن شوی نه وي چې بل يې ور تر غاړې کړی وي خو افسوس چې زما زده کړی او نا زده کړی پښتون فکر کوي چې بنځه يا په کور ده يا په گور!! خو په دې نه پوهېږي يا يې لا تر اوسه دا نه ده درک کړې چې پښتنه افغانه غيرتي، حياناکه، مېړنۍ او تور يالی بنځه د نړۍ د ټولو بنځو په څېر د احساس، وجدان او لوړ ذوق مېرمن ده. هغه سپری او ناسپری ډېر ښه پېژني. د ښکلي او نابښکلي، د ښه او نابښه، مناسب او نا مناسب لپاره معيارونه او قضاوتونه لري. خو:

د پښتنوالي درونه پته

زما په خوله دې لاس نيول گونگه دې کرمه

دعاگانې، دعاگانې

خرخوي يې رهبران په سوداگرو
خدای دې مل شي د وطن او د ملگرو

د هغه وروستی خبرې، وروستی وینا او وروستی وصیت همدا و، همدا يې وویل، هو... همدا... همداسې... بیا يې ایسته را ایسته وکتل آخوا، د پخوا يې مخ واړوه، ټولو لري نژدې شيانو ته يې ښه په خیر خیر وکتل هر څه يې له سترگو تېر کړل، بیا يې يوه اوږده ساه وايسته، په څه لري سوچ کې ډوب شو. ښه ډېر وخت همداسې يوې ژورې لري نقطې ته خیر و.

بیا يې سترگې په بله کړې، په کوټه کې ټول شته شيان يې يو ځل بیا له سترگو تېر کړل. بیا په څه ژور سوچ کې لاهو شو. او د زلمیتوب کلونه يې پر زړه شول. د خپل ولس د ازادۍ لپاره يې د ځوانۍ د مهال مبارزې او هلې ځلې د وروستي ځل لپاره پر ذهن تېرې راتېرې شوې... د هغه له غمجنو سوچونو او مړاوو فکرونو داسې څرگندېده، لکه دا يې چې د ژوند وروستی شېبې وې.

هو، وروستی شېبې... وروستی...! دا د ۱۳۸۵ لمريز کال د کب د میاشتې اتلسمه د جمعي مبارکه ورځ وه چې خدای بخښلي سيف الرحمن سليم ته الله رب العزت ورکړه او له دې خاورينې نړۍ څخه يې د تل لپاره رخصت کړ، هغه پوره ۷۷ کاله وړاندې د ۱۹۲۹ز پرديز کال د اپرېل پر څلورمه د پېښور، د داودزيو د سيمې د گلوزو په کلي کې د سيد جلال الدين په کاله کې دې نړۍ ته سترگې پرانستې وې او دا دی نن يې مور ټول د تل لپاره يواځې کړو. خو زما په زړه او ذهن کې به يې دغه ويناوې تل، پاتې وې چې ويل به يې:

خرخوي يې رهبران په سوداگرو
خدای دې مل شي د وطن او د ملگرو
چې سبب د بدبختۍ درته بيان کړم

ما خبرې ته خو پرېږدئ بختوروا!

څه خبر يې چې په کوم لوري دې بيايي

چې روان يې په گډا او په سندرو.

او همداسې په سلگونو او زرگونو نورې وزن شوې ژورې خبرې او ويناوې چې د هغه د فکر او خيال پوره، پوره پېغام په کې لېږدېدلې دي. همدا راز د هغه ښاغلي په ډېرو شاعرانه ويناوو کې بيا، بيا د رهبر او رهبرانو د ناوړه کړو وړو خبره شوې او ډېر ځلي يې پر هغوی خپله بې باوري ښودلې ده چې دا به ضرور له هغه سره د شويو پېښو د تاريخ يو ټکی وي. خو يوه خبره بله هم د سليم صاحب د شعري ويناوو په اړه د پام وړ گڼم او هغه دا چې که هغه د هر رهبر په هکله خبره کوي، خو زما له انده د نړۍ د ټولو رهبرانو د کړو وړو او سياستونو انداز يو وي او د سليم صاحب ويناوې هم د هغوی په هکله د کاني کرښې دي او په هر عصر کې معاصر دي.

همدارنگه دی هغو نورو ته هم، کوم چې په پټو سترگو په قافله ورگډېږي، خو د خپل سفر له انتها او منزل نه ناخبره وي، وايي:

قافله دې هم منزل نه ځان خبر کړي

کله، کله رهنما نه لار خطا شي

که زما په وينه کېږي، نو ترې څار شه

خو کلی د دې چمن دې په خدا شي

او يا دا:

رهبره! خدای دې نه کړي چې کاروان ته زړه کې غل يې

بس دې باندې مې پوه کړه چې تر کومه به يې مل يې

د سيف الرحمن سليم ټوله شاعري دغه شان ښکلې، خوږه او رښتینې ده، او د هغه د ژوند د تجربو ډېره ښه ترجماني يې گڼلې شو، ځکه هغه چې هر څه د اقتدار د خاوندانو او يا د سرکار د کړو په اړه ويلې، هغه د هر ليدونکي او کتونکي د سترگو ليدلی حال دی.

لکه دا کاني کرښې:

منم رهبر په خپله مخکې لاړو

خو قافله خو يې په شا راوسته
څومره جونگړو ته دې اور ورته کړو
چې خپل محل ته دې رڼا راوسته

يا لکه دا:

اوس خو قافله هم د رهبر سره رهز نه شوه
دا معاشره جوړې د خېلمې بې ضميره ده
نه وایم ناصح ته چې لږ خپل گڼو بوان کې وگوره
ما له ترې حیا راځي په مخ يې سپينه ږيره ده
نو سلیم صیب د خپل ژوند په اوږدو کې د ډېرو له خوا ډېرې شوې نادودې
لیدلې وې او دی به دې ته ډېر ځور بده چې ولې دغه ظالمان د سزا په تخته نه
ځړول کېږي، نو بیا به يې وویل:

پښتانه د پښتونخوا درانه ښاغلي
د مغلو سپلاډ یوړل لکه خلي
زمانه را پسې توره په لاس گڼي
لکه ما يې چې وي پلار، نیکه وژلي
ما په دار کړی چې منصور خلکو ته یاد شي
مودې وشوې څوک په دار نه دي ختلي
او دا يې بیا د هرې ناخوالې د کېدو پر مهال د زړه خبرې شوې چې تل به يې
ویلي، لکه:

بدو ته يې ښه وایه، ترخو ته يې خواږه وایه
دلته که دا نه وایې، نو غلی شه څه مه وایه
چا سره چې تللی يم، په لاره يې لوتلی يم
زړه مې راته وایي، رهبرانو ته اوس غله وایه
او دا يې هغه مهال وویل کله چې پاکستانیو جابرانو د ناولو زندانونو د تورو
تمبو شاته کړ او له خپلو سوچونو سره یواځې شو. ارواښاد د زندان عمر هم
ټول په تیارو کې تېر کړی و، خو بیا يې هم د زړه درزا غلې نه شوه او له خپل

ولس او وطن سره يې مينه لا هماغسې نارامه او سرشاره پاتې شوه. هېڅ ډول مایوسی ته يې پرېښوده چې همدغه مهال يې بيا دا هم وويل:

د چمن مراوي گلونه به تازه کړم
لا زړگوتې کې مې وينه څو قطرې شته
دا کېدی شي چې اظهار يې زه ونه کړم
خو زړگي کې زما ډېرې ولولې شته

د نړۍ د يو ستر ليکوال او کره کتونکي (میتوارنلډ) خبره ده چې وايي: ((بشریت به په پرله پسې ډول دا درک کړي چې موږ بايد د ژوند د تفسير لپاره، د اطمینان او پایښت لپاره شاعری ته رجوع وکړو.)) او چې داسې ده، نو خدای د بخښلي سلیم صاحب په شعر او شاعری کې د ژوند د اطمینان او پایښت لپاره هر هر څه شته، هغه له انساني ژوند سره د ډېرو تړلو مسایلو په هکله، لکه د نورو شاعرانو ډېر څه بیان کړي، خو یوه ځانگړنه چې د سلیم صاحب شعر له نورو بېلوي، دا ده چې دې يې ډېر هنري، خواږه، عامیانه او انځوریز بیانوي. بله دا چې سلیم صاحب یو مهال ډېر ښه سیاسي مدبر او د محکومو پښتنو تر ټولو ډېر عاطفي خواخوږی و چې خپل اورني احساسات يې د پښتنو او له هغوی سره د شویو نارواوو پر وړاندې د سیاسي لېډرانو د تېرايستونکيو څېرو او کړنو په غندنه کې د نورو سیاسي ليکنو تر څنگ د شعر په هنري ژبه هم ډېر ښه بیان کړي. خو لکه د نورو ډېرو هغو پښتنو شاعرانو چې په یوه سیاسي بهیر پورې تړلي وو، ډېر شعرونه يې د هنریت پر ځای شعاري شوي وو یا يې شعاري کړي وو، خو ارواښاد سلیم صاحب خپله سیاسي نیوکه او سیاسي خبره د شعر په ژبه دومره هنري کړې چې اوس هم ډېرو بې سیاسته شاعرانو ته هم خوند ورکوي او نه دا چې ترې شعاري شوې نه ده لا يې خوږه او خوندوره کړې ده لکه:

ملگرو زه د ښار قاضي خو نه يم
ماله به ولې خدای (ج) عذاب راکوي

یا:

نه وایم ناصح ته چې لږ خپل گربوان کې وگوره

ما له ترې حيا راځي په مخ يې سپينه ږيره ده

او يا:

دې نه لويه بدبختي د چمن څه ده

چې گلونه په گلچين کړي اعتماد

نو اوس د هغه د دغه پورتنيو ويناوو څخه په دې ډېر بڼه پوه شو چې د هغه

شعر په دومره قوت، هنريت، خوږوالي او سادگۍ سره يې هر څوک نه شي

بيانولی چې د هغه د دغسې خوږو، ساده، عاميانه خبرو څو بېلگې به د هغه په

مينه وړو او عشقي شعرونو کې هم ولولو، لکه:

زلفې خورې کړه، ماله خوب راځي

تورې تيارې کړه، ماله خوب راځي

ستا د خوږو، خوږو نغمو لوتپې

په ما خورې کړه ماله خوب راځي

د رقيب ذکر باندې مه سپزه ما

ژبه ترې پرېکړه، ما له خوب راځي

چې مې گيله د شونډو پاتې نه شي

دا هم ویدې کړه، ما له خوب راځي

يا:

ته يې، تنه يې ده، ستا د مينې گرمه غيږه ده

ولې راته وايې چې ویده شه، نور څه مه وايه

يا دا:

له مودو پس درله راغلی يم، راغاره وځه

نن خو دې خپله رابللی يم، راغاره وځه

د خوشالي نه غمازان سره تر غاړه وتل

زه چې يې مرگ ته اوس تړلی يم، راغاره وځه

او په پای کې به د دغه وتلي، نوميالي شاعر، ليکوال او سياستوال روح ته د دعا د لاسونو په لپه کولو سره د هغه د يو ښکلي غزل په راوړلو دا ليکنه راټوله کړم، اروا دې ښاده وي.

د وړو، وړو خدايانو دې بنـده کـړم
لويه خدايه! زه به چا، چا ته سجده کړم
ملگرتيا که څو زندان را سره وکړي
دا حرم به يوه لويه ميکنده کړم
د وصال د شپې بدل به دې خلاص نه کړم
ټولې شپې که د خپل عمر شوگيره کړم
شيريني د پېغلتوب دې پېغلې غواړم
خوله به ستا په عنابي شونډو خوږه کړم
چې موسکې شي، لږ يې ښکل کړي، بيا يې راکړي
سل توبې به هغه جام نه صدقه کړم
قافله د پسرلي دې په دې راشي
خپل ژوندون به يې په لاره کې ډيوه کړم
لېونيان راسره کوره پورې لاپل
هونښيارانو نيمه لاره کې دوکه کړم

چې پرې نه پوهېږې ته، گناه د چا ده؟

ښاغلی فضل کریم کاموي صاحب! زما د (مېړنۍ شاعري د ښځينه احساس په وړانگو کې) ليکنې په اړه مې ستا ليکنه ولوسته، د سېد محی الدين هاشمي د ليکوالۍ فن کتاب څخه چې دې د ليکوالۍ د معيارونو لپاره کومې ويناوې راوړي خوښې مې شوې او ما هم خپله هغه ليکنه د همدغو ارونو له مخې په غوښتنې (شعوري) ډول کړې ده خو هغه د خوشال بابا خبره ((چې پرې نه پوهېږې ته گناه د چا ده؟))

او دا ليکنه هم د هماغو ارونو غوښتنو او نورو نومونو په رڼا کې د دې موخې لپاره چې لومړی ته او بيا ستا په شان نور کم سواده او بې سواده ترې پند واخلي او څه ترې زده کړي . ښاغلی کاموي! له هر څه وړاندې که د سواد د کچې په لوړولو کې دې پر نورو د نيوکو تر څنگ د زده کړې لږه هڅه ورزياته کړې نو په راتلونکې کې به بيا (س ک و) په (ص) نه ليکې او د منطق تومن به دې هم پوره وي او دا په دې مانا چې ته د مېړنۍ (د نارينه شاعر له خوا) ښځمنه (د نارينه له خوا) شاعرۍ او ښځمنې شاعرۍ تر منځ بېلوالی نه شي کولی او که بېلوالی دې کولی شوای نو د مېړنۍ (د نارينه له خوا شوې) شاعرۍ ته به دې د حماسو، کارنامو، غيرت او شجاعت شاعري نه ويلې!! بل ښاغليه، ستا د بېسوادۍ او ناپوهۍ دويمه نادره بېلگه د تاريخي ميوندي تپې يادونه ده چې ته... بېر ا يې د يوې مېړنۍ شاعرۍ ډېره ښه بېلگه گڼې (!) حال دا چې د دغې تپې ويونکې معلومه ده او هېڅکله په زبات نه شي رسولی، چې ويونکی يې نارينه شاعر دی. خو د دې لنډۍ:

تینگه مې ونيسه په غېږ کې

د پېغلتوب ستر يا مې وباسه ميينه

د ټولو نښو نښانو، الفاظو او جوړښت څخه دا له ورايه څرگندېږي چې د يوې پېغلې له خوا ويل شوې او خپل ښځينه احساس يې په کې ډېر ښه بيان او ځلولی دی. خو دا چې ته (پوهاند کاموي!!) پرې نه پوهېږې او نه يې پېژنې دا

نو بيا ستا خپله سوادنی ستونزه ده. بل د ژوند په ټولو چارو کې د نړۍ د هرې
بنځې د احساس او عاطفې کچه د سواد او نظر خاوندانو ته ډېره بڼه
څرگندېږي او په تېره په تخليقي ليکنو کې خو يې هر لفظ خبرې کوي خو په
دې شرط، چې د ليکوالۍ پر ارونو د پوهېدنې سره، سره يې د فکر و اند
ژوروالی او پخوالی هم بلوغ ته رسېدلی وي. او زما هغه ليکنه هم د هغو پېغلو
يا مېرمنو لپاره کړې وه چې په ليکنو کې يې د بنځينه او نارينه احساس توپير
نه شي کېدای په تېره شعر او شاعرۍ کې، لکه ستا پوهاند کاموي (!) په ليکنه
کې دا بيتونه راغلي دي:

اوبنکې مې خورې شوې پر بڼو باندي
سپينې، سپينې راغلي انگو باندي
څوک چې وطن ته خدمت نه کوي
دا ځوانان دي کېني په کورو باندي

دا شعر که د کوم نارينه شاعر وي نو د ټولې بې خوندي سره، سره يې په دويم
بيت کې د وزن ستن هم شاعر له خپل سواده څار کړې ده او که د بنځينه
احساس او عاطفې پر خبره يې خبرې کوو نو بيا خو به هېڅوک، هېڅکله دا
ثابته نه کړي چې دا يو بنځينه شعر دی او بنځينه احساس په کې بيان شوی
دی. بنځينه احساس دې ته وايي چې د هرې ليکنې په تېره د شعر د هر لفظ،
جملې او کرښې نه د هغې د ترکيب، ترتيب او جوړښت له مخې بنځينه
احساس په هماغه لومړي لوست کې په بشپړ ډول څرگند شي او اغېز خو يې
پر بنځو څه چې په نارينه وو هم ډېر بڼه ښکاره وي د بېلگې په ډول دا دوه
لنډۍ چې يوه يې د بنځينه او بله يې د نارينه احساس ډېرې ښکلې بېلگې
بللی شو:

خاطر دي ډېر راباندي گران دی
که نه منگي لاندي خوله کله ورکومه
چې چېرته سره لويته وينم
يوه شپه منډه د زړه پسې وهمه

بله د پوهاند کاموي صيب زما د ليکنې په اړه د اسلامي ارزښتونو خبره ده. په دې کې هېڅ د شک ځای نشته چې ښځو د (بابا ادمه تر دې دمه) د نارينه سالارۍ تر جغ لاندې پېرې، پېرې د کړاوونو ډک ژوند تېر کړې او تېروي يې او که زما د دې ليکنې نه په اغېز سره د نړۍ ټولې ايماندارې ښځې د دغه تلپاتې ستم او کړاوونو ډک ژوند څخه د اسلامي عدالت او ارزښتونو په رڼا کې امان بيا مومي او خپلو شرعي حقونو ته ورسېږي نو بيا خو به زما هغه ليکنه د ټولو هغو ښځو لپاره چې نسل پر نسل يې د نارينه سالارۍ د ملا ماتوونکي غير اسلامي پيټي لاندې ژوند کړی، له وياړه ډکه يوه ليکنه وي او زه به پرې تل افتخار کوم.

بل د اسلام سپېڅلي دين ته، د الله رب العزت حکمونو ته او د خوږ نبي کریم (ص) اسلامي لارښوونو ته په عمل او نظر دواړو کې د پوره، پوره درناوي په لرلو سره ما هېڅکله دا نه دي ويلي او نه به يې ووايم چې ښځې دې د اسلامي احکامو له درناوي او رعايت پرته پرې وشلوي او نورې دې له څلورو دېوالونو راووځي.

نه، هېڅکله هم نه. زه وایم داسې دې ووايي:

په شرعي نکاح مې واخله

په بې دينۍ مې خوا له مه راځه ميينه

او يا:

په زړه مې ډېره راورېږي

خو د الله د وېرې نه درځم ميينه

د مجنون په رنگه کلک عزم پکار دی

د ښاغلي استاد شاعر او لیکوال محمد یوسف غېرت د هغې لیکنې په وړاندې دا لیکنه د یو اغېز په ډول کوم، چې د ننگرهار مجلې په تېره گڼه کې (له ځانه سره مکه) تر سلیک لاندې چاپ شوې وه.

که مخامخ موضوع ته راشم، نو وبه وایم چې د دغسې پوښتنې او غوښتنې د هر حساس انسان د زړه تل یادي پېښې وي او هر وخت یې په وړاندې له ځانه سره همدغسې ځوابونه او سوالونه لري، چې ولې دې داسې وکړه او ولې دې ونه کړه.

زما داستاد غیرت د لیکنې دغه طرز دېر خوښ شو او یو ډول نوښت راته ښکاره شو، خو دا به هم ووايم، که په دغه لیکنه کې د هرې پوښتنې د ځواب لپاره لا ښه او ځواکمن ځواب موندل شوی وي، نو اڅوړي، لا غوړي [خو بیا هم له دې وروسته ښاغلی غیرت صیب کولی شي، چې د خپل ژوند سره د ډېرو نورو دغسې ټولو مسایلو په اړه د لیکنې یوه ځانگړتیا ځانته خپله کړي، چې په دې ترتیب سره به دی په حقیقت کې د خپل ژوند تېر شوی تاریخ ثبت او بیان کړي او هم به کشرانو ته یوه نوې لاره پرانیزي، خو په دې شرط، چې تېکرونه، عوامل او مسایل هغه د چا خبره د ارسطو په منطق رد او د سقراط د بیان د استدلال په زور یې تایید کړي او ژبنۍ خوا یې هم دومره خوږه او انځوریزه کړي، چې ډېری لوستونکي په کې هم ځانونه وویني او هم ترې خوند واخلي، خو زما خبره هم د دې مانا نه لري، چې دغه لیکنه یې الله (ج) مه کړه کمزورې او بې خونده ده. دا هم د ده د فکر او احساس یوه ښه انځورگري کېدی شي او دا ځکه چې د نړۍ یو ستر لیکوال (شوېنهور) وینا ده، چې وایي: (د هر لیکونکي انشاء د هغه د فکر آینه ده، که غواړئ، چې د یو لیکونکي

حقيقي ارزښت ځانته معلوم کړی نو دې ته مه گورئ، چې ده په څه موضوع کې فکر کړی دی یا د ده د فکر محصول څه شی دی.)) دی زیاتوي: ((د یو مؤلف او لیکونکي د مقام د پېژندلو لپاره همدغه کافي ده، چې موږ پوه شوو ده څه راز فکر کړی دی او د فکر کولو طرز یې څنگه دی؟)) د ښاغلي غیرت صیب د لیکنې څخه همدا ټولو ته څرگندېږي، چې دی څه شي او څه دې ته اړ کړی، چې هېواد ته راستون شي او د نسبتاً د سوکاله ژوند پر ځای د کړاوونو ډک ژوند ته غاړه کېږدي. په هر حال هر هغه څه چې په تقدیر کې وي، په بله نه اوږي. انسان ته چې الله رب العزت وړاندې څه پېښوي او څه یې په تقدیر کې وي، هغې ته د ورتګ لپاره اراده او تلوسه ورکوي، تر څو ژر تر ژره ورسېږي. باور لرم، چې استاد په دې خبره پوره، پوره ایمان لري او زه هم د ده د ژوند په تقدیرونو کې نورې خبرې نه کوم، یواځې د دوو ټکو خبره ورته کوم، چې د ژوند په تودو سړو کې دومره سوچ فکر کول نه دي په کار، څه چې په تقدیر کې وي هغه که څوک وغواړي یا نه ورته رسېږي، دویم دا چې حقیقتونه باید قبول او ومنو او په هر څه د پوهېدلو هڅه ونه کړو او نه د عقل په خوبنې پسې ډېر وگرځو، ځکه هغه د (اناتول فرانس) خبره ((عقل هغه قوتونه په سړي کې وژني چې ژوند پرې ولاړ دی، هر څومره چې عقل زیاتېږي هغومره اراده ضعیفه کېږي.)) هغه دا هم وايي: ((زه ډېرې پوهې له ژوند څخه عاجز کړی يم، ډېر فکر د سړي قوت او مقاومت کموي.)) او چې داسې ده، نو بیا خو!!!

د خدای (ج) په لوی کرم به کېږي

په عقل گرانه ده زما د اشنا مینه

بزرگ کرکتر او فلسفي غرېدا

ځينې خبرې او خاطرې تر مرگه پورې له سړي نه هېرېږي. ۱۳۶۱ لمريز کال د ستر خوشحال بابا په لېسه کې د اتم ټولگي زده کوونکی وم چې يوه ورځ راته د پښتو ښوونکي په ټولگي کې کورنۍ دنده د لنډې کيسې ليکل راکړل. په لومړيو کې نه پوهېدم چې څه وليکم او څنگه يې وليکم؟ له څه شېبې سوچ وروسته مې پرېکړه وکړه چې د هغو افسانوي يا فولکلوريکو کيسو څخه يوه وليکم چې ارواښادې ترور به مې راته په کوچنيوالي کې کولې هغه ترور مې د پلار خور وه. د پلار و مور تر مړينې وروسته مې د هماغې ترور د شفقت تر سوري لاندې رالوی شوم. هسې خو هغې ماته ډېرې کيسې کړې وې خو دا د يوه بوتۍ انسان د ژوند کيسه وه چې د يوه چينار لاندې پروت و. د چينار په هغه لويه ونه چې دغه بې لاسو، پښو انسان يې تر ډې لاندې شپې ورځې تېرولې يو ښامار اوسېده. او تر همدغې ونې لاندې د (اوو) بادشاهانو خزانه ښخه وه... يوه ورځ داسې راځي چې يو مرغه له کوم لوري راځي او په چينار کې کېږي. بيا يې پر هغه ناروغ سترگې لگي ورته گویا کېږي. خبرې ورسره کوي. بيا ورته لارښوونه کوي چې يو څوک پيدا کړي، ددې ونې پانې راوشکوي ويې ټکوي بيا هغه ټکېدلې پانې او له هغوی راتلې اوبه دغه ناروغ تېرې کړي نو دی به روغ شي. بيا دې د دغه لوی چينار ونې ته اور ورته کړي کله چې د چينار ونه وسوزي هغه به په کې هم وسوزي مړ به شي خزانه به ترې خلاصه شي بيا دې د دغې ونې پېخ وسپړي او خزانه دې تر لاسه کړي... همداسې وشول. خو د يوې ښکلې پېغلې په لاس چې هغه هم د يو بادشاه لور وه خو بيا د هغه ناروغ د ژوند ملگرې شوه. د هغې کيسه داسې وه چې د باچا دوه لوڼه وې کله چې پېغلې شوې يوه ورځ يې پلار له دواړو پوښتنه وکړه چې تاسې يې

په بخت خورئ که په تخت؟ یوې وویل زه یې په تخت خورم بلې وویل زه یې په بخت خورم. هغې چې تخت غوښته د یو پاچا زوی ته یې ورکړه او هغې چې بخت یې یاد کړی و پلار یې همدغه بوتی. ته حواله کړه ځکه چې د پلار له خوښې خلاف خبره یې کړې وه. دا کیسه نوره دلته پرېږدم. او خپلې لومړۍ کیسې ته گرځم کله چې مې د کورنۍ دندې په نوم لیکلې کیسه د پښتو ښوونکي ته ورکړه له ځان سره یې یوړه، څو ورځې وروسته یې بیا بېرته راکړه او غوښتنه یې وکړه چې په ټولگي کې یې ټولو ته واوروم زما له لوستو وروسته یې وویل ښه کیسه یې لیکلې وه. هلکو چکچکې ورته وکړئ... له هغې ورځې راهیسې مې له کیسې لوستنې او کیسې لیکنې سره مینه پیدا شوه. داسې وخت هم راورسېد چې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د پښتو څانگې د څلورم ټولگي محصل وم چې د افغانستان د لیکوالو د ټولني له خوا د ځوانو لیکوالو او شاعرانو د هڅونې او تشویق لپاره کانکور اعلان شو. هغه کانکور ته ډېرو ځوانو لیکوالو او شاعرانو خپل شعرونه، طنزونه او لنډې کیسې وړاندې کړې وې چې د هغوی له ډلې نه د پښتو څانگې محصلین محمد اسماعیل یون او لال پاچا ازمون هم وو په شعر کې یون صیب لومړۍ درجه او په طنز کې لال پاچا ازمون او په لنډه کیسه ما (ملوک رغون) لومړۍ درجه جایزه واخیسته. دغه جایزې شل، شل زره افغانۍ وې چې د یو تلوېزيوني پروگرام له لارې علان او راکړل شوې. اوس چې څه باندې شل کاله کېږي او هغه د الفت صیب په خبره د څه لیکلو په رنځ اخته یم د ځوانو لیکوالو د پند او عبرت لپاره مې خپله کیسه وکړه خو په ټوله کې مې دا لیکنه د لنډې کیسې د ځوان لیکوال او لیکوالې د زده کړې په موخه پیل کړې چې زما د شاو خوا پینځه ویشو کلونو د زده کړو او تجربو محصول یې گڼلی شی. زما استاد به ویل، لنډه کیسه د ټولنیز ژوند هینداره ده د ملتونو د تېر حال او راتلونکي تاریخ دی. د ټولنیز شعور او پوهې، څیرکتیا او هوښیاری لپاره ښه درس دی د

عملي ژوند د تجربو د غني کولو استاده ده. د احساس او عاطفې د لېږد او زده کړې بڼه ښوونکې ده. د لنډې کيسې ليکوال د خپل چاپيريال انځورگر دی او د انځورگر کار انځورگري ده، نه عکاسي. دی د خپلې ټولنې د پېښو علتونه په هنري ډول څرگندوي. هغه واعظ او نصيحت نه کوي دستور نه ورکوي. فرمانونه نه صادروي، قضاوتونه او پرېکړې نه کوي. منطق او فلسفه نه بيانوي. خو په لنډه کيسه کې يې د احساس او عاطفې له اظهاره يې لوستونکي خپلې تجربې غني کوي، د پېښو له ژورو سره اشنا کېږي، منطقي تسلسل ترې زده کوي. عواطف يې راويښوي او نړۍ ليد يې پراخوي. زما د استاد په وينا په لنډه کيسه کې د پېښو سره د پېښو مطابق چلند کول. مانا لرونکي الفاظ ټاکل، لنډې لنډې جملې جوړول، بې اړتيا خبره نه اوږدول. رابښکونکی تلوسه، معقول تصادف، ډراماتيک يون، اوج او بيا داسې پای ورکول چې لوستونکی و نه انگيري چې تېر ايستل شوی. زموږ استاد چې په کيسه ليکنه او کيسه پېژندنه کې لوړه پوهه، ښه تجربه او کره وړتيا لرله ويل به يې، لنډه کيسه يو حکايت دی چې خيال او حقيقت سره نغاړي. تلوسه او خوند سره يو ځای کوي او د يوې ژورې مانا او پيغام په لور يون کوي. دا مهمه نه ده چې برسېرنه وي که ژوره د انسان په اړه وي که د حيوان خو داسې افکار په کې نغښتل شوي وي چې لوستونکی تر لوستو وروسته په يو ژور سوچ کې لاهو کړي. يا يې ډېر خفه او يا خوشاله کړي. د يو بريالي هنر پياوړتيا او کاميابي په همدغه ټکي کې پرته ده. خو لا تر ټولو مهمه موخه يې دا ده چې لوستونکی د تراژيدي کيسو د کرکټرونو په څېر د ټولنې د نورو دغسې بېشمېره بې وسو وگړو مرستې ته راوبولي. د ترحم، زړه سوي، عدالت، انصاف او قضاوت جذبه يې پياوړي کړي پند او عبرت ترې واخلي. استاد به دا هم ويل چې د يوې لنډې کيسې لپاره د يوه ښه ښکلي نوم ټاکل هم ډېر ارزښت لري. دا نوم بايد د يوې يا دوو کلمو زيات اوږد نه وي. ښه نوم هغه دی چې لنډ، ښکلی او د ښې مانا لرونکی وي. د

کيسې د پېښې سره ډېر نږدې خو هنري تړون ولري. داسې چې لوستونکي ته د کيسې تر پايه نتيجه په لاس ور نه کړي. د استاد په خبره د کيسې د روحيې سره سم د کرکټرونو غوراوی پکار دی او هماغسې څېرو ته د ورته نومونو پيدا کول هم اړين دي. بيا په کيسه کې د هغوی غږول هم بايد د هغوی د پوهې، تجربې، ټولنيز ژوند د ښاري او کليوالي چاپيريال او فکري نړۍ ليد له مخې په پام کې ونيول شي. مانا دا په کيسه کې يو بزگر کرکټر فلسفي او عالمانه ونه غږول شي. همداشان يو کار پوه، عالم يا ښوونکی د يو عام نالوستي او کليوالي وگړي په څېر سړې او شدلې خبرې ونه کړي استاد به دا هم ويل چې په لنډه کيسه کې د کرکټرونو د خبرو منطقي جوړښت استدلال، د الفاظو او کلماتو يو له بل سره تسلسل او خپلوي، د پوهې کچه، په منلي ډول د کيسې د اتلانو لنډه لنډه پېژندنه لکه: لوړ، ټيټ، تور، سپين، ښايسته، بې ډوله، خويونه عادتونه، ټولنيزه راشه درشه، په خلکو کې گرانښت او نور امتيازي ټکي يې هغه څه دي چې د کيسې ښکال، خوند او تلوسه زياتوي. هغه به موږ ته ويل که چېرې تاسې د لیسې ليکنې استعداد او پوه پيدا کړه او د ذوق پټو غريزو موږ دې ته لېوال کړئ چې لنډې کيسې وليکئ نو په کيسه کې د کرکټرونو د غږېدا وختونه او ځايونه لکه سهار، غرمه، مازيگر، ماښام، ماخوستن، پسرلی، منی، ژمی، گرمي، يخني او نور له ياده مه باسئ د کيسې د پېښې د چاپيريال او مکان په اړه هم بايد ډېر په هنري ډول وضاحت ورکړئ او دا پوښتنه روښانه کړئ چې دا کيسه په کلي، ښار، ولسوالۍ ولايت مرکز او يا په کوم بهرني هېواد کې پېښه شوې که څنگه؟ د استاد په خبره په کيسه کې د پېښو په وړاندې د کرکټرونو رواني يا سيکالوجيک حالتونه بايد په ډېره ځيرکتيا او پاملرنې سره وکتل شي. مثلاً د يو چا پلار مور، خور، ورور مري يا مړي وي او ستاسې د کيسې اتل ترې په همدغه شېبه کې خبرېږي د هغه خبر بدل د خبرو حالت يې د خفگان اندازه يې د روحي او رواني حالت

خرگندتيا او نورې هغه خواوې يې چې يو غم خپلی يا غم ليدلی انسان يې لري بايد په دېرې ژورتيا او خیرکتيا سره ليک او بيان شي يا همدغه شان پر يو بل چا چې ستاسې د کيسې اتل دی د خوښۍ يوه شېبه راځي يا د يوې دېرې خوشالي سره مخ کېږي د هغه په څېره کې دغه خوښي او خوشالي داسې بيان شي لکه څنگه چې يې حق دی او څنگه چې ده. هغه به دا هم ويل د خپلې کيسې په پای کې تل هڅه کوي چې پايله تر وسه وسه لوستونکي ته داسې وړاندې کړي چې هغه يو ټکان وځوري زړه يې درز وځورې او د ځان سره ووايي اخ دا څه وشول؟ خو دا هم په ياد ولري چې د کيسې پايله دې هم د پېښو سره سمه منطقي او د منلو وړ وي او کله چې ستاسې کيسې اوج ته رسېږي دا هڅه هم وکړي چې کيسه ژر پای ته ورسوي او نوره لکۍ ورپسې وروڼه تړي ځکه چې له يوې خوا کيسه بې خونده کېږي او د بله پلوه لوستونکي تيار خور مه اموخته کوي پرېږدي چې هغه هم د کيسې پر پای سوچ وکړي او د کيسې پيغام او پايله پخپله ځان ته معلومه کړي.

زاره میرزایان او زلمي ليکوال

لکه څنگه چې په هر علم او فن کې د وخت په تېرېدو سره د ماهرانو او کارپوهانو له خوا نوي بدلونونه تغيرات او تحولات راځي همدا شان د نړۍ په هره ژوندۍ او پرمختلونکې ژبه کې د هغې دکارپوهانو له خوا نوي لغاتونه او گرامري جوړښتونه برابرېږي اود معياريتوب او کره والي لپاره يې وخت پر وخت کار کېږي، چې د نېکه مرغه له هغو څخه يوه جنتي ژبه پښتوده.

د پښتو ژبې د کره والي او معياريتوب لپاره د دې څو وروستيو لسيزو را هيسې ښې ښکلې هڅې روانې دي. زه په دې ليکنه کې يوازې د اوسنۍ او پخوانۍ املا انشاء په برخه کې يو څو بېلگې وړاندې کووم چې ليکوال او لوستي يې ټول بايد په خپلو ليکنو او ليکونو کې په اوسني ټولمنلي او معياري ډول وکاروي.

خو له هر چا زيات يې زده کولو ته زده کوونکي او پخواني زاره ميرزایان ډېره اړتيا لري. که څه هم چې د عمر خوړلو ميرزایانو آلوچې شنې هم ښې خرڅېږي او د ډېرو رياستونو مخې ته پرې ښه گڼه گڼه جوړه وي او پر همدغه گوډه ماته املا انشاء باندې د هر اړتن څخه په څلور کرښو غوښتنليک ليکلو ۷۰ — ۸۰ روپۍ اخلي.

او بيا افسوس د هغه چا په حال چې په دولتي رياستونو کې د ماموريت اخيستني په موخه څلور کرښې غوښتنليک (د افغانستان... وزارت... ولايت... رياست محترم مقام ته! محترما، زه احمد د محمود زوی د ... پوهنتون... پوهنځی يا... لېسې څخه په... کال کې فارغ شوی يم او اوس غواړم چې په دې وزارت... ولايت او يا... رياست کې د مامور، ښوونکي، مدير... په توگه دنده تر سره کړم، هيله ده چې په کار راکولو او گمارلو کې راسره مرسته وکړئ په درنښت) په بل چا ليکي او غوښتنه د سرماموريت او رياست کوي!؟

په هر حال بېرته خپلو وړاندنيو خبرو ته راگرځم او هغه دا چې دغه ښاغلي (!) ميرزایان لکه د کليوالي ډاکټرانو او درمل پلورونکو په څېر د هرې ناروغۍ

لرونکې ته هماغه د سپين تباشيره جوړې شوې گولۍ ورکوي!! او پوهاندان ميرزا يان هم هر چاته په غوښتنليک کې هماغه يوه يا ((ي)) کاروي چې ډېری لوستونکي يې ليکنه پر دويم ځل لوستلو سره ايله د مانا له مخې سمه لولي، د لارۍ او لارې، څوکۍ او څوکې، سړی سړي سړې او نورو دغسې په سلگونو نومونو، جملو او کليمو په لوستلو کې لوستونکي ته بې شمېره زورونکې او شرموونکې ستونزې پېښوي. په هر حال! خو بيا هم خپله هماغه لومړۍ خبره تکراروم چې د نېکه مرغه اوسنی پښتو ليکدود تر ډېره ځايه معياري شوی. تنکيو زده کوونکو او زلميو ته بويه چې د پوهې په هر ډگر کې د ليک لوست، املا او انشا نه نيولې بيا تر انټرنېټ او کمپيوټره پورې خپلې زده کړې پوره او کره کړي او دا دې هم ياد ساتي:

چې په خپله مورنۍ ژبه نادان وي
که د بل په ژبه يوه وي پوهه نه دی

مانا دا چې لو مړی دې د خپلې ژبې په جوړښتونو، ليکنيو دودونو او گرامري قوانينو ځان پوه کړي بيا دې د خپلې ژبې د ښې زده کړې په رڼا کې د هغې پر قوت نورې ژبې زده کړي او دا په دې مانا چې کله څوک ښاغلی په خپله ژبه کې گرامري جوړښتونه او... ښه زده کړي په پردۍ ژبه کې ورته (قيد، مصدر، صفت، زمانه، فعل، فاعل، مفعول، ضمير...) پېژندل او پر هغوی پوهېدل ډېر اسان وي. چې د هغو معياري نومونو، لغاتونو، جملو، او کلمو پخوانيو او اوسنيو څخه يې زه دلته يواځې يو څو رابېلوم، لکه: پخوانۍ چه، اوسنۍ چې. پخوانۍ کښې، اوسنۍ کې. پخوانۍ پاته، اوسنۍ پاتې، پخوانۍ بلکه، اوسنۍ بلکې. پخوانۍ يعنې، اوسنۍ يانې. پخوانۍ قيصه، اوسنۍ کيسه. پخوانۍ قلعه، اوسنۍ کلا. پخوانۍ کنړ، اوسنۍ کونړ. پخوانۍ اسعداباد، اوسنۍ اسداباد. پخوانۍ لمړی، اوسنۍ لومړی. يا لکه: د يو (و) د کارولو ځای او د دوو (وو) وونو د کارولو ځایونه لکه: هغوی راغلي وو. هغه راغلی و. لنډه داچې يو (و) په مفرد حالت کې ليکل کېږي او دوه وونه (وو) د جمعې په حالت کې ليکل کېږي.

په پښتو اوسنی معیاري لیکنه کې د پینځوو یاگانو په خپل ځای کارول د هر لیکوال لپاره ډېر اړین ځکه دي چې د لوستلو پر وخت یې د گڼو ستونزو څخه ژغوري لکه وړاندې مو چې څو بېلگې وړاندې کړې. دغسې نورې په لسگونو بېلگې په پښتو لیکوالۍ کې شته، چې لیک پوه او نالیک پوه ټول لوستونکي ورسره هر وخت په ستونزه کې وي نو د دې کار د اسانۍ لپاره د پښتو پینځه یاگانې د لیکلو بېلگو سره په لاندې ډول وړاندې کووم، لکه: سړی، سړي، سړې او دغسې نورې په لسگونو نمونې.

۱- نرمه (سړیواله) (ی) دا (ی) د ټولو مفردو نومونو، ځایونو او حالتونو په پای کې لیکل کېږي، لکه: سړی، لرگی، منگی، کلی، زړی، کړی، پړی، تللی، راغلی، وړی، غلی، پردی، کودی، لمسی، بچی، دوی، پوی، زوی، هغوی، توی، خدای (ج)، ځای، چای، پای، کېدای اونور

۲- څرگنده (پرته) (ي)

دا (ي) په اکثر و جمعو نومونو، حالتونو، او ځایونو کې د جملو او کلیمو په پیل، منځ او پای کې کارول یا لیکل کېږي، لکه: یو، یوه، یون، یاد، یار، غوړي، سړي، پړي، وړي، لرگی، زړي، مړي، وړي، کړي، کلي، راغلي، تللي، پردي، کودي، زلمي، لمسي، بچی، دوستي، هستي، مستي، سستي، نبستي، بیاتي، ذاتي، وهي، شړي، او یو څو نور مثالونه لکه: غورځوي، ماتوي، کړوي، ژړوي، غوړوي، سړوي، زوروي او نور د کلمې په منځ کې لکه:

تیر، شیر، قیر، کپگیر، لیکل، بشپینه، نارینه، مدينه، ویر، وزیر، مدیر، توپیر، سفیر، ټولنیز، لیک، قافیه، نازی، نادیه، جمیله او نور

۳- اوږده (ې)

دا (ې) اکثراً د بشپینه جمعې نومونو او حالتونو په پای او منځ کې لیکل کېږي. لکه: ښځه، ښځې، لښته، لښتې. کاسه، کاسې. پاڼه، پاڼې. خاوره، خاورې. زانه، زانې. زرکه، زرکې. چرگه، چرگې. وریجه، وریجې. کتابچه، کتابچې. تخته، تختې او نور

یا لکه د کلیمې په منځ کې:

هېواد، شېر، تېر، پېر، هېر، زېر، ډېر. يا د ټولو الفبا ټکو يا تورو د (ب، ت، ث) په وزن لوستل، لکه: بې، تې، ټې، ځې، ډې، ځې، ډې، زې، سې، شې، صې، ضې، طې، ځې، غې، فې، قې، کې، لې، مې، نې، وې، هې، يې، (ټې، ډې، نې، ږې، ږې، ځې، چې، ځې، پې، بڼې، گې) د هر ټکي يا توري د اوږدې (ې) سره يو ځای په لاندې بېلگو کې لکه:

بېرته، څه تېر شه، (ث، س، ص) سېد جمال ورسېد، اوسېږي، خلاصې، لارې خبرې، خلاصې، شوې.

(د) دېوال (ر) رېز مېرېز، د (ذ، ظ، ز، ض) څلورو واړو تورو يا ټکو اواز د پښتو ژبو لپاره يو شان وي، خو په عربي ژبه کې دغه هر ټکی ځانته مخرج لري او دلته يې د پښتنو لپاره د اواز وزن په اوږده (ې) کې يو شان دی، لکه: ځې، بعضې، بې لوظې بڼځې، يوازې، بزې (د وړيو سپرې)، بزې (بزها) حافظه، حافظې. (ط) نقطې، خطاطې بڼځې، غلطې خبرې.

(غ) دغې، هغې، بڼځې وويل. (ف، پ) دا دواړه ټکي هم يو شان اواز لري، لکه: لاپې شافې، د گوتو خاپې، رېډلې گوتې. (ق) ټيټاقې، بداخلاقې نجونې، طلاقې شوې بڼځې، د گوتو ټقې، غرقې شوې بېرې، شر کېدلې پېغلې. (ک) کې، کېرې، کېدې شي، کېښودل، کېناستل او ټوکېدل. (ل) ولې ولې؟، د ولې ولې ولې ولې؟، هلې ځلې، تلې، تللې، غلې، بلېدلې، ځلېدلې.

(ن) نې نې، ونې، کنې، نينې. (و) وې، کوې، شوې، نوې، ته نه وې، روې. (ه) هېر، هېواد، هېنداره، پوهېږي.

(ت) تېر، ټېپر، ټېکټر. (ډ) ډېر، ډېرې، ډېران، ډېوډی، ډېبه، ډېپو. (ڼ) منې، کنې، گنې، پنې، شکنې، مشکنې اونور (ږ) زړې، مړې، مړېدل، ژړېدل. (ږ، گ) کړې، لږې، تږې، سپرې، ورېرې، سرې، وږې، خوږې، خوږېرې، کړېدل، کړېرې، لگېده، که ولگېږې؟ چرگې، چرگې، خانگې، خانگې، تنگې ونگې کوځې.

(ځ) ختيځې، لويديځې، ته وختي ځې؟ ختيځې سيمې. (چ) چې، نينې چيچې، ظالمه د يخ څخه وچېږي! کله چې، چېرته چې، هلته چې... (خ) څېرمه، څېره، په څېر، څڅېدل.

(پ) پپر، شپې، سپېدې.
(نن) نې، نېگنې، نېگنه، نېرې، خواښې، خوښې.

۴- لکۍ واله (ی)

دا (ی) د ښځینه کلمو، نومونو، ټکو یا تورو، وروستی ټکی وي، لکه دا بېلگې:
ډوډۍ، مړۍ، نړۍ، کړۍ، تنۍ، لړۍ، سیلی، والی، خورۍ (خورکۍ)، ترورۍ،
پېښورۍ، باجوړۍ، ننگرهارۍ، کونړۍ، لغمانۍ، کابلۍ، نورستانی، سپوږمۍ،
شپېلۍ، هیلۍ، هگۍ، ډوډۍ، خپلۍ، ډالۍ، ډولۍ او نور

۵- امریه یا کړواله (ئ)

چې دا هم د یوې کلیمې په پای کې لیکل کېږي، خو په دې شرط چې جمله
یا کلیمه امریه یا فعل (کړ) وي او د جمعې حالت ولري، لکه دا بېلگې: راشۍ،
راځۍ، کېنۍ، پاڅۍ، لاړشۍ، ځۍ، ولیکۍ، وخورۍ وڅکۍ او حساب مه منۍ،
ورشۍ، وکړۍ، یوسۍ، راوړۍ، ورکړۍ، وپې وهۍ، ښه یې وډبوۍ، ترې وپوښتۍ.
او نوردزازه میرزایان اوزلمي لیکوال تر سر لیک دا لیکنه همدلته راټوله کړۍ،
د پای ټکی ورته کېږدۍ، او بس یې کړۍ.

مینه په پښتو لنډۍ او لويديځه نړۍ کې

دا چې د فولکلور پنځوونکی ولس دی نو بې له شکه چې په ټوله ريښتینولۍ يې د همدوی مال او مالکیت گڼلی شو. د ولس ژوند، کره وړه راشه درشې، فکر، هوښیاري، ملي تاریخ، ټولنیز جوړښت، عادتونه، عقاید، کرکې، خوبونه او تعبیرونه د دوی په فولکلور کې په ډېر غښتلي او شفاف ډول څرگند شوي دي. زما استاد حبيب الله جاج پښتون زوی به کلونه وړاندې موږ ته په پوهنځي کې ويل: (فولکلور د عوامو خلکو، د يو ملت، قام او نژاد په نظر د حقایقو مجموعه او عنعويي سرمايه ده. همدا راز د ژوند او جهان په باب د دوی فکر و عقیده، معلومات، افکار او عمومي ذهنیت دی).

د استاد په خبره د يوې ټولني فولکلور موږ ته د هغوی د پلرونو، نیکونو او جدادو کلتوري نورمونه او ټولنیز ارزښتونه بیا نوي او د هغوی له کلتوري معیارونو او اهدافو سره مو اشنا کوي. د استاد هغه خبرې مې اوس هم ښې په یاد دي چې ويل به يې: موږ باید د يوې ټولني فولکلور په باب بې پروايي ونه کړو، ځکه چې د نورو گڼو ارزښتونو تر څنګه يې يو ستر ارزښت دا دی چې د روحي تحليل له مخې د هغه عصر عمومي فلسفه، ټولنیز شعور او د ژوند مفهوم په کې موندلی شو. د پښتو د فولکلوري مرغلرو په لرونو او امپلونو کې يو هم د پښتو لنډيو يا قوتي مرجانونه او طلايي کونجکې دي چې د ټول بشریت د فولکلوري شعرونو يوه ستره شتمني او مهمه برخه ده. او د نړۍ په ټولو فولکلوري شعرونو او سندرو کې لومړنی ځانگړی ځای لري. کومه شهکاری، حکمت او فلسفه چې په دغو دوو نا برابر ووزون شويو کرښو کې ځان ښکاره کوي دا د نړۍ د نورو ولسونو د فولکلوري شعرونو سره په هېڅ ډول د پرتلي وړ نه ده. دې شعرونو د انسان د احساساتو، عواطفو، دردونو،

رنځونو او کړاوونو په اړه دومره لوړه او دقیقه د رجه بندي کړې چې حساس عقل ورته هیښ پېښ پاتې کېږي. د دې شعرونو شاعر معلوم نه دی خو د هر پښتون او پښتنې د احساس او عاطفې هېنداره ده. دا شعرونه د هر پښتون په ذهن او روح کې په فطرتي او قدرتي ډول جوړېږي یا جوړ دي او هر څوک یې د دې شعرونو لپاره د جوړ شوي سېلابي سیستم سره سم وايي او هېڅ ډول کمی زیاتی ترې په کې نه پېښېږي. د پښتو د شعر دغه ډول د پښتون انسان د زوکړې سره سم راروان دی خو په لیکلې بڼه یې داسې کومه نېټه یا شخص معلوم نه دی چې څه وخت، چېرته او د چا له خوا ویل شوي دي. خو دلته بیا زه په دې نه پوهېږم چې هغه ورک او بې نومه شاعر زموږ د ولسونو د دې واقعي ژوند د هر اړخ په اړه دغه نازکه او په ټوله ما نا ښکلې او ریښتینې ا نځور گري څنگه کړې ده. ایا هغه بې نښا نه شاعر په دې پوهېده چې دا غمجن او مین ولس به پېړۍ، پېړۍ د ده د دغو تل پاتي ترانو په څپو کې خپلو اوږدو غمونو او ژورو کړاوونو ته لלו ووايي لکه چې وايي:

د با با دم دومره اولاد کې

زما په برخه یې موزي ورساونه

زما په خپله زړه خپه دی

ما ته په لویه لار کې مه ژاړه مینه

وگورئ! دغه عامیا نه سند رې په څومره خوږښت او نوښت بیان شوي چې له

هغه پورته یې هېڅ ډول سوچ او فکر نه شي کېدای. یا دا چې:

سبا مې بیا د کډو وار دی

په سر به پنډې چلووم په زړه غمونه

په پینه پوزه دې شرمېږم

د خدای لپاره خمیره کېږده مینه

د موزیگي شلېدلې کټه

چې زه دې پيارمې ټينگوم بازو دې زينه

پښتنه ښځه د جهان د ټولو ښځو په څېر د احساس، وجدان او ذوق مېرمن ده. هغه سړې او ناسړې ډېر ښه پېژني. د ښکلي او نا ښکلي، ښه او ناښه، مناسب او نا مناسب لپاره معيارونه او قضاوتونه لري. خو کړاوونه او رنځونه يې دومره غمجن او دردوونکي دي چې د نورو ډېرو بد مرغيو سره، سره ترې حتی د ژوند د ملگري د ټاکلو او خوښولو اختيار هم اخيستل شوی دی. هغه په خپلو دغو يادو شويو نارو کې د موزي خاوند د عادتونو، صفتونو او همدارنگه د هغه د ژوند د نورو اړخونو په باب دومره باريکه او ژوره غږ بدلې چې موږ ته يې په لفظونو کې د وچو شونډو پر سر اسويلي شوې سپرغی د هغې ټوله تېره شوې پوره، پوره انځورولی شي. هغې په دغو نا برابرو کړښو کې د خپل زړه غمجنې غوتې دومره په هنر پرا نستي دي چې ویده يې وينې کړي او وينې يې ځنگولي دي لکه:

د زړه له درده به نارې کړم

ويده به وينې کړم وينې به خوب وځنگوينه

دلته دغه د لفظونو هنرمنده ميره موزي هغه چاته وايي چې نه د چا د ښې وي او نه د چا د بدې. نه نار ښتوب لري او نه سر ښتوب. نه نر وي او نه ښځه بس نوم ورپورې نارينه يادېږي، چې دغسې يو څوک د هغې لپاره د ژوند د ملگري په توگه هېڅکله د منلو وړ نه دی. خو څه وکړي هېڅ نه شي کولی. ځکه هغه په داسې يو چاپيريال کې ژوند کوي چې هلته پېغلې او مېرمنې په عام ډول د واده او خاوند په باب د نظر ورکولو نه منع پوهول شوي دي. او دا چې ولې دا نو بيا نورې خبرې دي. خو لکه څنگه چې وړاندې مې وويل پښتنه ښځه د جهان د ټولو ښځو په څېر د احساس او ذوق مېرمن ده. نو دلته هم مردانه کرشمې لکه: په برېټو کې موسکا، کاره کاته، د لباس ډولونه، مېړانه، توره کول، د ننگ و ناموس په کار کې تر نورو وړاندې تلل... د هغې لپاره د ښکلا

صفات او د امتياز ټکي دي. په دې شعرونو کې هغه خپل عاشقانه د رک او دروني غوښتنې په ډېر هنري او صادقانه ډول برېښوي او له هغو حدودو څخه ووځي چې د پښتنوالي بنځمنو فعاليتونو ته ټاکل شوي دي. د بېلگې په ډول پښتنواله دا خبره بده گڼي چې بنځه ټولني ته د خپلې مينې افاده وکړي او يا د خاوند د ټاکلو په باب خپله رايه څرگنده کړي. خو په دغو شهکاري شعرونو کې د هغې د عاشقانه خبرو کول څوک بد نه گڼي او پښتنه پېغله يې هم ښه په زړور تيا سره کوي لکه:

تینگه مې ونيسه په غېږ کې

د پېغلتوب ستر يا مې وباسه مينه

سپينه سينه درته پرته يم

د پېنداوو چرگورۍ خوب دې ځنگوینه

اول دې قد را سره سم کړه

بيا مې په سپينه سينه واچوه لاسونه

د هېواد ستر شاعر، ليکوال او سياستوال سلېمان لايق د پښتو لنډيو او په لنډيو کې د بنځو په اړه وايي: (... د بنځې په باب د پښتنوالي قيود د انسان د ازادۍ، د عامو منل شويو پرنسپونو پر معيار خورا درانه او نهايت محدود دي. خو په لنډيو کې دا حدود مات شوي دي او پښتنه بنځه په بشپړه سرکښۍ کې خپلې غوښتنې، تمايلات، ذوق او عاشقانه هوسونه مطرح کوي او خپل ځان هماغسې ښيي لکه څنگه چې ده) د ښاغلي لايق په وينا په لنډيو کې د بنځې موقعيت او د بنځې په باره کې خبرې نسبت هغو خبرو ته چې په نورو فولکلوري شعرونو کې د بنځې په باره کې ويل شوي دي توپير لري. نور شعرونه د خپلو خاوندانو د پتو هوسونو لوبغالي دي. مگر د لنډيو په څپو کې د ژوند مستانه شور او اوزونه بولي. داسې اوزونه چې د پرون نه راغلي او د سبا ولاړې اوبه، به خوځنده او توپاني کړي. د دې ادبي او هنري

مرغلرو پنځوونکی ریښتیا هم ورک، بې نومه او بې نښا نه دی خو هغسې ورک هم نه لکه دا نڅرا فسا نوي گل چې نوم یې شته او نور څه نشته. دا په ډېرو کې ورک دي یا په ډېرو کې دومره تت او خواره دي چې بېلتون یې ستونزمن دی او یا خو د غرو دغه ټول شپا نه، اوښبا نه، د تې دښتو او کنگل غرونو سرگردان زیار ایستونکي، په سرو غرمو کې بوخت رېر گالونکي او د اوږدو لارو او ځانگړو سفرونو ټول لاروي دي. د دوی د دې فولکلوري مرجا نونو په سرو سپینو طلايي لرونو کې نارینه هم ښځه زیاته ستایلي ده او که ووايم چې حتی ښځه په دغو مرغلرو کې د نارینه لپاره د تغزل اساسي مضمون جوړوي نو هم پر ځای خبره به وي. خو هغه طلايي فولکلوري مشکنې چې ښځې د خپل ښځینه ذوق، احساس او عاطفې له مخې هم د ځان او هم د نارینه په باب تخلیق کړي پخپله ټوله ما نا د ښځینه احساس او عاطفې بشپړه استازولي کوي. او دا ځکه چې دلته هغه پخپله ځان ستایي. د خپل درک او درد د بیان اظهار پخپله کوي. او چې دا سې ده نو راځئ چې دې بېلگو ته هم تم شو:

که په سلام ته خوشالېږي

زه به مې لاس په تندي تل ولاړه يم

د پښتوالي درونه پته

زما په خوله دې لاس نیول گونگه دې کړمه

او دغسې نورې په زرگونو د پښتني چاپیریال د ښکلا د احساس ناوکیا نې چې د الفاظو او ټکو په انځور گره او سحرگره رنگینه ژبه یې زموږ د ولسونو د ناپا په دردونو ترجماني کړې. دا سې ترجماني چې زموږ د عشقونو او رنځونو د درد ټوله ښکلا او ما نا په کې موندلی شو. په دې شعرونو کې دومره خوږلني، نازک خیالي، تخیل، شفافیت، د خیال او فکر منطقي تړون او بالاخره په ټوله کې یو لوی لېږدوونکی پېغام پروت دی.

خو دغه لېږد بيا دومره خوږ، ښکلی، ساده، صادقا نه او د عاميا نه ذهنيت د قبول وړ دی چې له هغه پورته يې هېڅ ډول تصور او سوچ نه شي کېدای. وگورئ په تېرو بېلگو کې زموږ ذهن ته څومره ريښتيني واقعگونه او خيالونه راغله. د ژوند د بېلابېلو اړخونو ژوندی او د لمس وړ کړنې يې را تداعي کړې چې هر پښتون پرې په اسانۍ سره پوهېدای شي. او يا دا چې:

يار دې زما نه مرور که

د ژبې سره په چاره دې پرېکومه

زما جانان په کې ښکارېږي

شيشه د ياد چې يې زرگي ته ونيسمه

دلته هم هماغه خبره ده څوک چې په مينه او محبت پوهېږي او د شعر حقيقت ته رسېدلی وي هغوی په دې هم ډېر ښه پوهېږي چې په دې شعرونو کې د مينې زور، د عشق سپېڅلتيا، شفافيت او صداقت ډېر ښه څرگندېږي او که دغسې نه وي نو بيا خو:

چې عاشقي يې کړې نه وي

د پادې خر دی سبا ځي بېگا راځينه

هلته د مينې او محبت د خبرو اترو او گيلو ما نو پر مهال يو اشنا له بله مرور بدل او بيا په هغو خبرو پښېما نېدل او خپله ژبه مخاطبول او په چاره پرې کول دا هر څه ډېر زيات خواږه او خورا خوندور دي. يا د زړه د خيال هغه ښيښه چې د يو مين او مفتون انسان د يار خواږه يادونه په کې ده ته هر وخت ښکاري دا نو بيا بېله دنيا ده بېل خوند او بېله مزه لري. استاد گل پاچا الفت دغسې مينې او په مينه کې دغسې خبرو ته شعر وايي او وايي (...)

ريښتيا دا ده چې د مينې او محبت خبرې ډېرې خوږې دي. که دا خبرې هر څومره بيا بيا تکرار شي بد يې مه وړئ. ځکه مينه په همدغو مکررو توصيفونو

ارزي. په کومه خبره کې چې د مينې او محبت جلوه وي هغه که په هر عبارت وي شعر دی او همدغسې خبروته شعر ويل کېږي)
يوه بله خبره چې زه ورته له ډېره وخته فکر وړی يم هغه يو د دې شعرونو په ادبي اصطلاحاتو کې ورگډ بدل او د پښتنو په ورځني گړني (محاوره) کې زيات کار بدل دي چې پښتانه لیکوال يې په خپلو هنري نوښتونو او شعرونو کې يا ټوله او يا يوه برخه نيمه د استورو په ډول راوړي او يا يې د کلام د لاپخلي او خوږښت لپاره کاروي. او هغه بله خبره چې ډېره نامي او د لاپام وړ ده هغه د پښتو لنډيو د محتوا، مضمون او انځور خپل پښتني رنگ او خوند دی چې د لويديځې نړۍ د کلتور او دود، دستور سره کله، کله هېڅ اړخ نه لگوي. وگورئ:

که د دنيا شرمونه نه وي — تا به منگی وړی زه به تش د رسره تلمه. او يا:
په مخ مې غبرگې اوښکې راغلې — د پخواني اشنا ريبار مې وليدنه
استاد گل پاچا الفت د دې يوې د بنايست او خوږښت په اړه وايي (... ډېره ښکلې او ساده ده. هېڅ صنعت او هېڅ تخييل په کې نشته او بې له تشو تلسو هغه هم هله چې د نيایي شرم نه وايي نور څه نه لري. مگر مينه او محبت په کې ځای لري او د عاطفې ترجماني کوي. نو د محبت په لاره د مينې لپاره تش تگ بلکې د تگ ارزو هم لطف لري او په زړه اثر کوي.) خو زه يې په محتوا او مضمون کې د خپل افغان کلتور خوند او رنگ لټوم. زه په کې خپله دنيا او په هغې کې خپل ځان گورم. زه خو دلته دا پوښتنه کوم چې کومه د نيا او د هغې کوم شرمونه؟ څنگه شرمونه او ولې شرمونه؟! او بيا د دې پوښتنو ځوابونه همدا تاسې ښاغلو لوستونکو او اورېدونکو ته پرېږدم خو يوې خبرې ته لږه اشاره کوم او هغه دا چې دلته سمندر نه سمندرونه په کوزو کې ځای شوي دي او هغه کوزې ټولې د شرقي او په ځانگړي ډول د پښتني

خاورې له ختو جوړې دي چې په جوړولو او پخولو يې يوازې همدا پښتون
کولال يا کولاله پوهېږي.

او دا بله چې وايي:

په مخ مې غبرگې اوبښکې راغلي — د پخواني اشنا رېبار مې وليدنه
دلته هم هغه څه بيان او اظهار شوي چې پښتون ليک لوستی خو لا څه کړې
چې شپا نه پرې هم ډېر ښه رسېدلی شي. يوازې په دومره تفاوت سره چې
بل ته به يې د احساس د بيان، ما نا او تفسير لپاره ژبه تته او گونگی وي کنه
هسې خو د همدغو بزگرو، اوبښنو او شپنو د ورځني ژوند ژوندی کيسې دي.
دلته هم د هماغو تېرو تجربو او کړنو په څېر د ژوند يوه شېبه يا د يوې
شېبې يوه لحظه تکرار شوې داسې چې د يو ميين ډېر کلونه وروسته په
داسې يو چا سترگې لگېږي چې يو وخت يې د مينې او محبت په دنيا کې يو
چاته د ورتگ راتگ او د مينې د خبرو د وړې راوړې راز دار و. خو اوس هغه
هر څه په بله اوبښتي. دا چې ولې په دې همدوی دواړه پوهېږي. خو اوس چې يو
عمر وروسته د ناکام مين په خپل پخواني رېبار سترگې لگېږي د هغه په ليدو
سره ده ته هغه تېر هر څه ټول وريادېږي او بې واره يې له سترگو غبرگې
اوبښکې راځي. دغه ورغ دی ټوله د خپلې هغې پخواني مينې په يادونو يا د
يادونو سره تېروي. او د دې لپاره چې د زړه درانه غمونه يې سپک شي نو
شعر ته مخه کوي او هغه څه وايي چې همدغه نن او کلونه وړاندې پر ده تېر
شوي. خو موږ يې ځکه خوښوو يا ځکه رابا ندې ښه لگي چې زموږ د ژوند د
تجربو سره سمون لري. موږ ته په کې د خپلې ټولني کړه وړه او عاشق انسان
با لکل هغه شان ښکاري لکه څنگه چې دی او څنگه چې ژوند کوي. خو د
نړيوال کلتور او دود سره يې توپير په دې کې دی چې د هغه جهان مين ا
نسان د مينې او محبت د تارونود غزولو او پېغامونو د وړو راوړو لپاره دريم
گړي ته اړتيا نه پيدا کوي. هلته د مينې د کارو بار لپاره څوک رېبار او قاصد نه

نیسي. هلته مینه کول جرم نه دی. هلته پېغلي او زلمي یو له بل سره په پټه لیدل کتل نه کوي. هلته دغه محرومیت او پابندی نشته او چې داسې ده نو دغسې شعرونه بیا هغوی ته هېڅ خوند نه ورکوي. ځکه د هغوی د ټولني د کړو وړو او ژوند د تجربو سره سمون نه لري. یا د هغوی د ژوند او کړو وړو محصول نه دي. خو موږ یې ځکه خوښوو او ستایو چې زموږ د زړونو خبرې دي. زموږ د سترگو لیدلي پېښې او زموږ د ناولو رازونو او غمجنو دردونو ژباړونکي دي. خو زه په دې نه پوهېږم چې هغه بې نومه او بې تعلیمه شاعر دغه پوهه او هنر له کومه کړی او څنگه په دې توا نېدلی چې زموږ له تل پاتې غمونو او رازونو یې په دومره لوړ هنري قوت او جرات سره دغه پټې پردې پورته کړي دي!! دغسې بېلگې زموږ په دې عامیا نه ولسي شهکاري شاعرۍ کې ځښتې زیاتې دي او که ووايم چې زموږ دغه ټولې طلايي کونجکې د همدغسې لویو پېغامونو، موضوعاتو، او ژورو مسایلو اظهارونکي او لرونکي دي. نو د مبالغې هېڅ ډول رنگ او زنگ به ونه لري. وگورئ!:

سپینې سپورمۍ ته شه خوله واخله — د دېوال سپوري ته مې مه بیا په ډارنه دلته هم هماغه خلک دي. هماغه تجربې دي. هماغه غوښتنې دي. هماغه محرومیتونه او ډرا نه غمونه دي چې حتی په توره شپه کې هم ور سره دا ډار ملگری دی چې څوک یې ونه ویني او ځوانی مرگان یې نه کړي. نو ځکه زلمی مین خپله خوبا نه د سپینې سپورمۍ د رڼا له ویرې د راز و نیاز لپاره د دېوال سپوري ته کشوي. خو هغې ته دغه کار ښه نه ښکاري او د ډارن خطاب ورته کوي. خو دلته معشوق ته ډارن ویل او د دېوال سپوري ته ورسره نه تلل هغه وینا نوره هم پخوي او درنوي چې وايي: (د مینې او محبت په کار کې ښځه تر نارینه ډېره زړوره او هوښیاره ده) چې یو دلیل یې همدا په سپینه سپورمۍ کې خوله ورکول او د دېوال سپوري ته ورسره نه تلل دي. او د هوښیاری هغه یې دا چې:

مینه کې ستا نه کمه نه یم — کم عقله نه یم چې پرې کلي خبرومه او د لویدیځې نړۍ د دود دستور او کلتور سره یې توپیر په دې کې دی چې هلته د ژوند لارې چارې بېلې او کړنې بل ډول دي. هلته مفتون زلمي او پېغلې د خپلو کلتوري او مذهبي اصولو او قوانینو د نه مراعات او مرگ له ویرې په پته مینې نه کوي. یو بل ته په تکه توره شپه کې په وېره، وېره نه ورځي بلکې ټولې راشه درشې یې ښکاره او بې ډاره وي. هلته مینان یو د بل لپاره ساعتونه، ساعتونه په سرو غرمو نه درېږي. د بېلتا نه په غم کې یې شپې نه شوگیروي. په سر پندونه او په زړه غمونه نه چلوي. د خلکو له خبرو ډار بدل د هغوی خبرې او تومتونه د ځان لپاره سپکاوی گڼل. په همزولو، خپلوا نو او کلي کور کې په بد نامه یاد بدل، شرمېدل او بالاخره په پای کې د مرگ له گواښ سره مخ کېدل دا ټول هغه څه دي چې دلته شته او هلته نشته یا دا:

ټینگه مې مه نیسه په غیر کې — سبا به بوی د لونگین درځني ځینه دا هم د یو چا مینانو د یوې خوږې شپې کیسه ده. دلته هم شپه ده. یوازیتوب دی. د مینې او محبت راز و نیاز دی. په غیر کې نیول او ښکلول دي. یو بل ته په ځیر، ځیر کتل دي. د دوو زړونو درز بدل او تپېدل دي ساړه، ساړه اسویلي دي. وېره او ډار هم ورسره ملگري دي. او یا هغه د سایل صیب په وینا: (د پاسه واورې وړ بدل او غرونه لمبې کول دي.) خو دغه د مینې او محبت په سمندر کې د یوې شپې لپاره غرق مینان په دې پوهېږي چې که د دوی د دې لیدنې کتنې څه نښې نښا نې سبا د کلي خلکو او یا د دوی خپلوا نو ته ښکاره شي نو باوري ده چې بیا یې خیر نشته. نو ځکه خو ښایسته لیل خپل آشنا ته وایي چې ډېره مې په غیره کې ټینگه مه نیسه هسې نه چې زما د لونگین بوی در پورې شي او سبا درنه کلیوال پوښتنه کړي چې دا چېرته؟ څه وخت؟ څنگه؟ د چاسره...؟ او نورې گڼې پوښتنې چې بالاخره په سرونو به مو خاورې باد شي. د دې لنډۍ محتوا، مضمون او انځور گري هم لکه د تېرو

هغو، هغه څه دي چې همدلته تېر شوي. تېر پېرې او تېر بډونکي دي او غربي نړۍ ورسره پوره په تضاد کې ده. چې دغه تضاد او توپير زموږ په دغو ولسي او عاميا نه اشرفيو کې دومره جوت او پرېما نه دی چې کتاب نه، کتابونه پرې ليکل کېدی شي خو زه يې دلته د دې ليکنې د بڼې پای لپاره يوازې يو څو بېلگې يوه په بله پسې غوټه کوم. وگورئ!

خبرې کړې شونډې دې رېږدي — لکه سور گل چې د سهار شمال وهينه خاطر دې ډېر رابا ندې گران دی — که نه منگي لا ندې خوله کله ورکومه ماد جينی د سر سا لو کړې — چې نړی باد شي ما سينې ته ونيسنه زما بې پته گاونډيه — نه دې خوله راکړه نه دې مور په ديدن کړمه د مينې او محبت خبرې چې هر څومره ساده او بې تکلفه وي هغومره بڼې وي او په سړي بڼې لگي او ځکه خو بيا دا هم وايي چې:

تر قندو بڼې رابا ندې لگي — څوک چې خبرې د جانان راته کوينه وگورئ په دغو ټولو مرغلرو کې عشق او ښکلا، عاميا نه مينه، صداقت او معصوميت څومره ښکلی، ريښتيني، خوږ او زړه وړونکی اظهار او افاده شوی دی. دلته هم هماغه محروميت دی هماغه وېره او ډار، د زړونو بې واره ټوپونه اخوا دېخوا په وېره، وېره کتل او په رېږدلو سرو شندو داسې خبرې کول لکه سور گل چې د سهار نسيم په ډېرې آرامۍ او نرمۍ سره رپوي او لوبوي. يا منگي په سر اوبه راوړل، او دغه مهال د يار دا غوښتنه چې د سترگو په رپ کې منگي په سر يوه مچه ورکړي خو د يار دا غوښتنه په دې نه شي ردولی چې د عشق او محبت په کار کې د يار خاطر او لحاظ ساتل او د هغه په خوښه کار کول ډېر لوړ قيمت لري. يا له خدايه په دعا کې دا غوښتنه کول چې د يو ژوندي او محرک جسم نه پر يوه جامد او ساکن جسم (سور سالو) بدل شي او بيا يې د هغه گل اندامه پر سر کړي دلته موږ پوهېږو چې دغه شاعر ته د خپل اشنا وصال ته د رسېدو لپاره بله هره کړنه ناشونې ښکاري نو خپلې هيلې ته د

رسېدولپاره يې په ذهن کې داسې يوه لاره سنجولې چې که الله رب العزت يې ((په ښېرو کې دعاگانې)) قبولې کړي سور يا شين سالو ترې جوړ کړي. بيا يې بخت او تقدير تر دې حده بيدار او ملگری وي چې هغه سالو بيا تر ډېرو سفرونو وروسته يوه ورځ د دغه مين د اشنا تر سره او وړبله ورسېږي بيا داسې يو مهال هم راشي چې نړۍ، نړۍ گډ وډ باد لگېدل شروع شي او د ده محبوبه يې د خپل ځان د پتايي لپاره د يوې لنډې او نږدې وسيلې په توگه زر خپلې سينې ته راوښيي. دا نو به د ده لپاره هغه بختوره او ښايسته ورځ وي چې ارمان به يې په کې پوره او دعا به يې قبوله شوي وي. په هغه بله لنډۍ کې د بې پته گاونډي يادول چې يو ځل ورته د مينې کولو لپاره لږ وېر شوی. زړه يې ورکړی. يو بل ته يې په سترگو، سترگو کې خواږه، خواږه کتلي خو بيا وروسته بې پتي او بې ننگي کوي او په طرف يې هم نه ورځي چې د پښتنې مينې په دود دستور کې دا ډېر بې پته او بې ننگه کار دی. دلته څوک په داسې اسانۍ سره چا اشنا ته د مينې کولو لپاره د لاس نښې او اينه را نجه نه ورکوي. او که يو ځل يې ورکړه نو بيا يې ترې هېڅکله بېرته نه اخلي. چې دا په افغانې ټولنه کې د انسانې مينې د ښې ستاينې او غوره امتياز هغه ټکی دي چې الله تعالی ترې د غريبې نړۍ مين زلمي او پېغلې محروم او بې برخې کړي دي. خوماته يې بيا دومره ښکلي کړي چې زما د بيان احساس يې له توضيح او تشریح څخه عاجز دی او هم يې پرې زه دومره مين کړی يم چې له ټول جهانته راته ښايسته او ښکلي ښکاري. چې د بېلگې لپاره به يې په پای کې زما دا وروستۍ دوه لنډۍ له يو سمندر دوه څاڅکي وي. چې ليکل يې پر ما او شننه يې پر تاسو. دا به د پاک الله رضا وي — چې تې ښايسته کړې زې مين درباندي کړمه او دا بله:

يا خو به ما ته ښايسته ښکاري — يا دې ثاني په دنيا نشته دی ميينه

اول سواد زده کره خانیه!

د محاذ اوونیزې ۱۳۷۸/۳/۸ ل کال په (۶۳) گڼه کې د ((کره کتنه که کردار کشي)) د لیکنې لیکونکې لوی استاد پوهاند میرویس رحمانی (!!)

ستا لیکنه مې له پیله تر پایه ښه په غور ولوسته او هغه د مولانا خالص بابا خبره، (تا ته خو غور شوم اوس ماته غور شه!) په هغه غونډه کې چې د ریحان الله رحیمي د یوې غزلې کره او نا کره په اړه کومې څرگندونې د غونډې گډونوالو وکړې ما هم په کې خپل نظر څرگند کړی و، چې د خبرو یوه، یوه کلمه او جمله مې اوس هم ښه په یاد کې پاتې ده. د خپلو خبرو په اړوند به وروسته وغږېږم، خو په پیل کې ستا د لیکنې په اړه له تا ښاغلي څخه د بیا لپاره هیله کوم، چې کله کله د لومړنیو ښوونځیو د زده کړ پکتابونه لوله، چې د بې سوادۍ له ناروغۍ څخه په امان یاست. ځکه په دې (۲۱مه) پېړۍ کې د یو ځوان لپاره دا ډېره د ننگ او شرم خبره ده، چې د ساینس او تخنیک په دې پرمختللي عصر کې یې لوړې زده کړې، خو لا څه کړې چې د لیک لوست مهارت یې هم نه وي زده. (دا چې اسناد خبرې کوي) زه یې هم دلته ستا په لیکنه کې مستندې بېلگې وړاندې کوم، لومړی: (... یو څوک چې په کوم ادبي غونډه کې خپل اثر... کره کتنې ته وړاندې کوي...) ښاغلی اکاډمېسن میرویس (!!)

د سواد په زده کړه کې ضرور هڅه وکړه او د بیا لپاره په خپلو لیکنو کې د (کوم) پر ځای ((کومه)) لیکه. ځکه د هغه چا چې سواد زده وي هغه داسې لیکي: (یو څوک چې په کومه ادبي غونډه کې...)

دویم: (خپل ځان برابر او سویه یې لوړه شي...)

اکاډمېسنه (!! دلته هم ځان برابرول یوه بله مانا لري او په دې جمله کې هم (برابر) ډېر بدرنگه او بې خونده راوړل شوی.

در بيم: (ځينې خلک بيا دې صل ته وفاداره نه دي...)
پوهانده (!!) په دې جمله کې ((صل)) هېڅ مانا نه لري، خو يوه خبره ده، چې
گونگ د گونگ په ژبه پوهېږي کېدای شي دا هم تا گونگيانو ته ليکلي وي!!
څلورم: (محترم ريحان الله رحيمي خپله يوه غزله چې د اغلې صفيه صديقي
په ليکه يې ليکلې وه، کره کتنې ته وړاندې کره.)
لوی استاد ميرويس رحمانی (!!)
يو ځل بيا هم خپله غوښتنه تکراروم چې:
اول سواد زده کره خانیه!
بيا د ليکنو شوق وروسته کره ښاغلیه!
هو، سواد ښه شی دی.

سواد زده کره او په دې هم له ما سره مه کلکېږه چې ته وا: سواد مې زده دی.
که ستا سواد زده وای نو تا به ليکلي وای چې د صفيه صديقي د غزلي د يو
بيت پر ليکه... ځکه د بيت پر ليکه يوه مانا لري او د (صفيه صديقي) په ليکه
بله مانا. او په دې هم ښه ځان پوه کره چې د سواد زده کره يواځې دې ته هم
نه وايي، چې څوک دې ليک لوست وکړای شي نو هغه باسواده دی. د لوستو
خلکو د سواد او بې سواد خبره هم هغه وخت راپورته کېږي چې په ليکنه، نه
پوهېږي، کتاب او کتابت نه شي کولی او د مسايلو په اړه تحليل او تجزيه خو لا
ستا په څېر لوی، لوی پوهاند هم نه شي کولی.

پينځم: (... دا خو د هنر ژبه ده، دلته اباسين مخاطب شوی چې که تا غواړي ما
وېسې...)

نو دلته هم اوس ته پخپله ووايه ((نامتو)) ((چې که تا غواړي ما وېسې)) دا څه
مانا لري؟ او که دا دې هم گونگيانو ته ليکلي دي!؟

شپږم: (چې کله د غزل شاعر ته د ځواب ورکولو او خبرو وار ورسېد نو د تامل
پرانگانو (نقد کوونکيو يارانو) ټولو غونډه پر بڼې او په خپله مخه تللي وو.)

ښاغلی پوهانده (!!)) په دغو جملو کې درنه دوه پوښتنې کوم لومړی دا چې ته او خدای (ج) رښتیا به وایې د تامیل پرانګان پېژنې؟ له تاریخ او کړنو یې خبر یې؟ که یواځې نوم دې اورېدلی دی؟؟؟ او دویم دا چې پر دا دومره لویو ښکرورو، دروغو درته هغه مهال چې دا لیکنه دې کوله ځان بد ښکاره نه شو؟ یا لږ تر لږه په خپل زړه کې دې څه ناڅه د شرم او ننگ احساس ونه کړ؟ خصوصاً هغه شېبه چې دا جمله دې لیکله (کله چې د شاعر د ځواب ورکولو وار ورسېده ټولو نقد کوونکیو غونډه پرېښې او په خپله مخه تللي وو. په هر حال! هغه د چا بزرګ خبره تاریخ گواه دی. اوس راځم هغو خبرو ته چې تا په ځانګړي ډول په ما پورې غوټه کړي دي.

۱ - هغه مهال چې ته د هغې کره کتنې په غونډه کې گډونوال وې په خوله کې دې ستوان وو که چا پرې برغولی ایښی و چې هماغلته دې دغه خبرې کړې وای او که نه، په کور زمري په سارا گیدر یې؟ یا لکه د کوڅه ډب... په خپل وره کې لکۍ جنډه وړې .

۲ - هغه وخت چې ما کومې خبرې کړې وې اوس هم په خپلو خبرو ولاړ یم او بیا هم وایم چې دغه شعرونه یا د شعر په نامه دغه خبرې، هسې خوشې چټي گډې وډې ساده شډلې عامیانه د پولې پټي د سره خبرې دي. او ښه به دا وي چې هر دغسې شاعر باید نور د دغسې بېولالو نه لاس واخلي او د شعر او شاعر په نامه ملنډې ونه وهي. هر هغه څوک چې ښه هنري او معاصر شعر د معاصرو غوښتنو سره سم نه شي لیکلی نو باور لرم چې د لوړې به نه مړ کېږي. یو بل کار روزگار دې پیل کړي، خو د شعر لیکلو په نامه دې د څه لیکلو ډډه وکړي، نه دې خپل وخت ضایع کوي او نه دې د شعر پېژندونکو او او شعر لیکونکو ذوق ور خرابوي.

اووم: (... موخه مې دا ده چې موږ باید خپل رسالت په ښه توګه تر سره او د کره کتنې اصالت خوندي کړو...)

ښاغلی علامه(!!) رحمانی! ته او ستا ضمیر دې چې په ادبي کره کتنو کې د هغې اصول، ځانګړتیاوې او ستا په خبره د هغې رسالت او اصالت پېژنې که یواځې دې چېرته په غلطۍ سره په کوم کتاب کې دغه اصطلاحات اورېدلي دي او بس؟؟ بل دا چې ته ښه شعر او ښه شاعر پېژنې؟ باور لرم چې ځواب دې ((نه)) دی. دا ځکه چې که پېژندلی دې نو د ځېنوشعرونو او شاعرانو په اړه به دې د ښه او نا ښه پرېکړې نه صادروي.

او په پای کې درته یوه پټه خبره کوم او هغه دا چې دروغ وایه خو په شرعه یې روغ وایه! ما د ښاغلي درانه استاد ناګار صاحب، صفيه صديقي او حقيار د شعرونو د ښو او نا ښو په اړه یوه خبره هم نه ده کړې تا را پورې دا دومره خبرې ولې تړلي دي؟ په هر حال! که وخت و د ننگرهار د ادبي بهیر د غونډو گزارشونه به یوه ورځ له چاپه راووځي بیا به هلته ګورو چې حقیقت څه دی او ستا رنگ به زېر وي، ټول به خولې، خولې یې خو څوک به نه وي چې لاسپکې درته ووهي. په پای کې درته د رحمان بابا دا بیت ډالی کوم، ښه سوچ پرې وکړه.

ړوند په خپله عصا پر بوځي کوهي ته
کم دلیل له خپل دلیل د ځان تاوان شي

افغان معارف او گڼې ستونزې

ستونزه چې هر څه، هر څومره او په هره کچه وي، بیا هم ستونزه ده خو ځپنې ستونزې داسې وي چې یا یوه له بلې سره تړلې وي او یا یې زېږنده وي او چې پر وخت یې د حل غم ونه خوړل شي نو بیا ترې دومره لویه بلا او بدمرغي جوړه شي چې د حکومتونو په کچه لا څه چې په نړۍ واله کچه یې هم کله کله تر ډېره وخته حل ناشونی وي. د دغسې ستونزو بېلگې د افغان ټولني په هره خوا کې زښتې ډېرې دي خو دلته به یې یوازې هغه ستونزې یادې او وڅېړو چې د افغانستان معارف ورسره په جال کې دی او د هېواد د نورو ستونزو په پرتله یې شمېره او کچه تر ټولو ستره ده. د دغو ستونزو د حل لپاره که همدا نن چاره ونه لټول شي، په راتلونکو ناوړه پایلو یې سوچ او فکر ونه شي، نړۍ واله ټولنه او افغان دولت یې د هېوادد نورو ستونزو تر څنګ د یوې مهمې ستونزې په توګه ونه ګڼي نو په دغو ستونزو کې داسې هم شته چې هره یوه یې بیا نورې نورې زېږوي. چې لا اوس یې پر دولت او ټولنه د اغېز نښې دومره نه دي محسوس خو هغه ورځ لېرې نه ده، چې بیا به ورته افغان دولت او نړیواله ټولنه دواړه ګوته په غاښ وي، فرصتونه به یې له لاسه وتلي وي او ډېر څه به بیا په هېڅ قیمت او طاقت نه راګرځي هغه ستونزې چې د خطر په لومړۍ لیکه کې دي او تر ټولو مهمې دي داسې یې شمېرو:

لومړۍ: د لېرې سیمو د زده کوونکو ستونزه:

په ټول هېواد کې هغه سیمې چې د مرکزي تعلیمي ځایونو څخه لېرې پرتې دي او هم د دولسم ټولګیو زده کوونکي او هم کوچني ماشومان ورسره لاس و ګرېوان دي، لکه د مرکز نه د لرې پرتو ولایتونو د دولسم ټولګي فارغان چې وروسته له فراغتې بې برخلیکه پاتې کېږي، چې کړې زده کړې ترې هم هېرې

شي، ځکه هغوی ته د نږدې زده کړې امکانات نه وي او لږې وړپسې تللی نه شي، نو څه وکړي؟ اړ دي چې شپني او بزگري وکړي او که دغه کار يې له ماشومتوبه کړی وای نو تجربه خو به يې پکې پيدا شوې وای، دلته هم دوه ستونزې دي، يو دا چې لومړی خو هلته د نجونو لېسه نشته او که وي بيا پکې بنځينه ښوونکې نه وي، چې د دغه کار د لامل په وجه ولسونه د خپلو مذهبي او کولتوري محدودیتونو له مخې خپلې خویندې لونه په دغسې ځایونو کې زده کړو ته نه پرېږدي.

دویم: هغوی چې زده کړې ترې د تل لپاره پاتې شي:

دا په ولایتونو او ولسوالیو کې د لېرې سیمو د لومړنیو او منځنیو ښوونځیو هغه په زرگونو هلکان او نجونې دي چې تر (اووم او نهم) پورې زده کړې وکړي او نور نو یوې ناکامې او ناپایه راتلونکي ته د تل لپاره پرېښودل شي چې کړې زده کړې ترې هم هېر شي او نورې هم ونه کړي.

درېیم: د سرپنا او ودانۍ نشتوالی:

د زده کوونکو د سرپناه ستونزه هغه لویه بلا ده، چې د زده کوونکو لپاره تر ټولو نورو دردوونکې ده او دا ځکه چې د بل هر کړاو حل به یو څه وخت ونیسي خو اخر په حل شي. خو د سرپناه نه لرل هغه څه دي چې زده کوونکي او ښوونکي ورسره هره ورځ، هره میاشت او هر کال مخامخ دي، چې بالاخره نوره نو د دغې ستونزې سره د تړلو کړاوونو په وړاندې د بنده حوصله ختمه شي او نتېجه دا شي چې ښوونځی د تل لپاره پرېږدي او خپله راتلونکې یوې تورې ویروونکې تیارې ته وسپاري.

څلورم: د مسلکي ښوونکو کمی:

دا هم هغه همېشني ستونزه ده چې کلونه کلونه به ورسره افغان معارف لاس و گربوان وي خو په بشپړ ډول به حل نه شي او دا ځکه چې د یوې خوا نه زموږ د نفوسو شمېر ورځ په ورځ او کال تر کاله زیاتېږي او چې څومره د زده کوونکو د

شمېر کچه د هېواد په ټولو ښوونځيو کې په هسک روانه وي په هماغه اندازه ورته د ودانيو، مسلکي ښوونکو او نورو اړتيا تيارى همدغومره لوړېدای شي چې زموږ پوهه کدرونه په ډالري معاشونو پسې نورو دولتي او غير دولتي ادارو ته ځي او هغه چې ډېرى يې تر ټولو ضعيف، کمزوري او په ټيټه نمره له پوهنځيو څخه فارغ شوي وي بيا ښوونکي ټاکل کېږي او له دې يې دا ډېره لويه ناکاره چې اکثره ښوونکي دولسم پاسان دي او هغه هم هماغه کسان چې يا کانکور ځپلي دي او يا ترې په ټپلو، ټپلو دولسم ټولگى (خلاص) شوى دى، په تاريخ، پښتو او ساينسي مضامينو کې څو څو ځل ناکام پاتې دى، خو چې کله فارغ شوى د کار موندنې اسانه لار او ځاى ورته د پوهنې وزارت او د همدغه وزارت د پوهنې رياستونه ښکاره شوي چې پر يو سپين کاغذ د څو کرښو غوښتنليک او لږې واسطې او څه ناڅه رشوت وروسته د نر غونډې بس پياوړى ښوونکى دى؟!

پنځم :

زموږ د ښوونځيو په ټولگيو کې د زده کوونکو د شمېر اندازه تر هغې پولې رسېدلې چې ښوونکي يې د زده کړو پر مهال د کرارولو کنترول هم نه شي کولى او ټول درسي ساعت يې په همدې کې تېر شي چې مه کوئ غلي شئ، کېنئ، غوږ ونيسئ!! ا په همدې کې پرې ټنگ شي زنگ ووهل شي، خو ټکى هم ورزده نه کړى شي.

په ټولگيو کې د زده کوونکو ډېرښت تر دې حده رسېدلى چې يو ښوونکى پرې کتاب په نمبر سره له مخې هم نه شي لوستلى پاتې لا د کورني کار ليدنه او کتنه يا پرې پر تخته څه ليکل او لوستل .

لنډه دا چې د افغان معارف علمي کچه کال تر کاله مخ پر ځوړ روانه ده او يو دولسم پاس اول نمره مو د کار غوښتنې غوښتنليک په خپله نه شي ليکلى، هغه هم په هغو زرو ميرزايانو ليکي چې د پوهنې رياستونو مخې ته د همدغو

ليکنو لپاره ډلې ډلې ناست وي او زموږ دولسم پاسانو ته د هغوی د کارموندنې لپاره عريضې ليکي، چې ډېره د شرم او ننگ خبره ده خو د چا لپاره او تر کومه؟ ولې؟ او اصلي لامل څه دی؟؟ بيا هماغه لومړنی خبرې چې په ښوونځيو کې د زده کړې د کچې تیتوالی، د مسلکي ښوونکو کمی، په ټولگيو کې د شمېر لوړوالی او د ښوونکو د سواد او تجربې کمزوري، په ټوله کې د معارف د مامور د معاش کمی، د سرپناه نه لرل د کتاب د کمښت ستونزه، د ښوونکي بې کوري او غربت او په پای کې افغانستان د معارف له پلوه یو کمزوری هېواد جوړېدل چې نتیجه بيا فقر، بدمرغي، اقتصادي، علمي او فرهنگي کمزوري او بيا وروسته نور عواقب يې ناپوهي، وژنې، ترور، مرگونه، غلاوې، ډاکې، چور، اقتصادي، ټولنيز او پوهنيز تبعيض، توپير او بالاخره عقدي، کينې، نفرت، کرکه او وحشت... او په پای کې د دې ليکنې وروستنی خبره بيا هم هماغه لومړنی خبره چې که د هرې ستونزې د حل لپاره پر وخت او مهال لارې گودرې ونه لټول شي نو فرصتونه له لاسه وځي او له وړو، وړو ستونزو لوی، لوی بدمرغی جوړېږي .

پر پوهنه د رسنيو اغېزې

خدای (ج) خبر چې د نړۍ ستر لیکوال ((پوانکاره)) د زمانې په کومه مقطعه کې دا خبره کړې وه چې: (مطبوعات د اوسني تاریخ اساس او بنسټ دی، مور باید خپل تاریخ مشوش نه کړو، څوک چې د مطبوعاتو ازادي محدودوي د وطن او ملت تاریخ ته زیان رسوي.) د دې لیکنې د لومړنیو خبرو لپاره د پوانکاره د پخو خبرو راولد د دې لپاره وو، چې د لوستونکي او اورېدونکي ذهن ته لومړی د مطبوعاتو د تاریخي ارزښت او مانا په اړه یو څه ورواړوم او بیا دخپل هیواد اوسنیو مطبوعاتو اهمیت ته راوگرځم په ځانگړي ډول د اوسنیو مطبوعاتو اغېز پر پوهنه او ښوونه، روزنه باندې وڅېرم نو دلته به د خپل ماشومتوب د زمانې د یوې شېبې یادونه وکړم. هغه مهال چې زه لا په ښو بدو نه پوهېدم د ښوونځي مخ مې نه و لیدلی، یوه ورځ یو چا، چا ته وویل: د داود خان باچايي خو چپه شوه! او ترکی باچا شو. هغه مخاطب پوښتنه وکړه: دا چا وویل او کله دا کار شوی؟ ځواب دا و چې په راډیو کې یې په خبرونو کې وویل. هغه مهال ماته د پاچايي، داود خان، ترکی، راډیو، خبرونو او نورو ډېرو کلمو مفاهیم په ټوله مانا ناشنا او نه پوهېدونکي وو، خو اوس چې د دغې هرې کلمې په مانا څه نا څه پوهېرم، په دې هم پوهېرم، چې راډیو، خبرونه، مطبوعات، مېډیا او په ټوله کې رسنۍ د نړۍ په سیاسي او ټولنیزو بدلونونو کې څومره ونډه او رول لري. اوبیا خو پر پوهنه د رسنيو اغېزې څرگندې دي د بېلگې په توگه که د دغې لارې واورېدل شي، چې په پلانکي ځای کې نږدې (دوه لاکه) وگړي ژوند کوي چې اکثره اوسېدونکي یې د بزگرۍ چارې پر مخ وړي خو د افسوس خبره دا ده چې په زرگونو ماشومان یې د خپلو لویانو سره خټې او نور درانه کارونه کوي خو دولت د دغو خلکو د بچیانو د راتلونکي لپاره د زده کړې په برخه کې هېڅ ډول اقدام نه دی کړی!! د دې خبر په اورېدو سره حکومتي مسوولین له دارنه خوبه راویښېږي، پاڅېږي روانېږي، ځي هلته ښوونځي جوړوي او د ماشومانو سره د هغوی د زده کړو په برخه کې مرستې

کوي چې دغه مرسته بيا د هېواد په ابادۍ کې ستره ونډه لري. همدا شان که حال ته راشم او د خپلې اوسنۍ مېډيا د اغېزمنتوب په اړه وغږېږم نو لومړنۍ راديو چې زه يې بايد نوم اول واخلم هغه د ازادۍ راديو ده چې غږ يې نه يوازې په ملي کچه د هېوادوالو غوږونو ته رسي لا په نړيواله سطحه يې هم پښتانه د موسيقۍ د ترنگ، ترونګ سره دا جمله ډېره اوږي چې وايي: ((لوی شو چې پوی شو)) يا د هېواد د ملي راديو تلوېزيون په پرده او د غږ په څپو کې دا غږ چې ((پوهنه رڼا ده)) يا همدارنگه نورې ډېرې رسنۍ چې وخت پر وخت يې د پوهنې وزارت سره د زده کوونکو او ښوونکو گڼ شمېر بېلابېلې ستونزې څېړلي او بحث کړي دي چې ضرور يې مسوولينو له بحثونو او يا د ليکلو رپوټونو له اورېدو وروسته د حل لارې چارې لټولي او کتلي دي. همدارنگه ځېنې افغان تلوېزيونونه د ښوونې او روزنې لپاره ځانگړي روزنيز پروگرامونه جوړوي، چې دغه هم د زده کوونکو د زده کړو په پياوړتيا او هڅونه کې ستر نقش لري. خو لنډه دا چې مطبوعات د معارف په څلورنه او رغوونه کې د پام وړ اغېزې لري، هيله ده چې زموږ معاصره مېډيا د پوهنې په برخه کې لا مؤثره او اغېزمنه شي او دغې برخې ته هم د هغوی د ستونزو د راسپړلو په ساحه کې او هم يې د برياوو په يادونو کې د نورو د تشويق او هڅونې لپاره ليکنې او خپرونې وکړي. زه خپلې خبرې نورې همدلته رالندوم خو د نړۍ د يو لوی ليکوال ((جفرسن)) دوه کرښې خبرې د مېډيا د ارزښت او ستاينې د سوچ د يو لنډ بدلون لپاره راوړم چې وايي: که له مانه پوښتنه وکړئ چې په وطن کې بې روزنامې حکومت وي که بې حکومته روزنامه، زه به هر گوره دويمه خبره غوره کړم. (ياني، بې حکومته روزنامه)

((کونړدنگې څوکې)) شعري ټولگه که جغرافیه!؟

خوږې ، خوږې یوڅو خبرې وکړه
په خوله کې راکړه سره انارد شونډو
دتندي خال دې نښـکلومه اشنا
غلي تېر پرم په کنـاردشونډو
په مینه راکړه سره لاسونه لاس کې
صادق ته خوشې کړه بازارد شونډو

دادنباغلي شیرزمان صادق کونړي (کونړدنگې څوکې) شعري ټولگې نه رابیل شوي څو بیتونه دي زما خو ډیر خوښ شوي ، هیله ده چې د نوور هم خوښ شي ، ځکه د شعر خوښونې ذوق اوسلیقه دهرچا بیله ، بېله وي ، خو زما (هسې چتې خوشې) نه دي خوښ شوي زما د ژوند د ډیرو تجربو سره سمون لري ، زما د کلي لارې کوڅې ، کلیواله پېغله ، له هغې سره په یوازی ځای کې په ویره ، ویره خبرې کول ، دانو بیا ځانته خوند او خواږه لري اوبیا هغه د الفت صیب ویناچې :

بنکلول ، غیرکې نیول دنورو مخکې
که په خوښه اورضاوي ، څه پرواده ؟

اویاداچې :

عاشقي نیـمـه باچایي ده
چې ماشوقه یې په طرف ولاړه وینه

یا:

خاطردي ډبر راباندي گران دی کنه منگي لاندې خوله کله ور کومه

اویاور لرم چې صادق صاحب به هم د زلمیتوب په کلونوکې د دغسې تجربو
ضرور شاهد و اوکه داسې نه وي ، نوبیا یې داهم نه ویل چې :

په مینه راکړه سره لاسونه لاس کې
صادق ته خوشې کړه بازارد شونډو

زه د خپل همېشني عادت له مخې په هره نوې شعري ټولگه کې د خپلې
خوښې بیتونه د لوستلو پرمهال په نښه کوم اوبیا یې د غوره شویو شعرونو
کتابچې ته پورته کوم .

داځل مې هم همداسې کړي ، د ښاغلي شاعر او لیکوال صادق صاحب دویمه
شعري ټولگه چې مې کله ولوستله ، نو دغه ښکلي بیتونه مې ترې رابېل کړل
چې ورستنی درېیم بیت یې تر ټولې شعري ټولگې ښه راباندي لگې چې کیدی
شي ، دابه زما د زلمیتوب د وختونو د یوې شېبې انځوروي ، ځکه خويي دومره
خوښوم .

(کونړدنگې څوکې) دښاغلي صادق صاحب دویمه شعري ټولگه ده او کله چې
مې ولوستله ، نو خدای شته په زړه کې مې تېر شول چې ضرور به بې پکې نوې
تجربې کړې وي ، خوله بده مرغه چې دلومړۍ شعري ټولگې (خاطرې) نه هم
کمزورې او ضعیفه ده ماډېره هڅه وکړه چې زیات یې ښه شعرونه راواخلم او
ویې ستایم ، ځکه چې به لومړنۍ شعري ټولگه یې هم ما لیکنه کړې وه ، خو په
ده ښه نه وه لگیدلې اوبیا یې هڅه کړې وه چې زما لیکنه دقومي سپینږیرو د
پرېکړې له لارې غلطه او بېخایه ثابته کړي او غلطې تبصرې نوم ورکړي .

حال داچې ما پرې د کره کتنې له ټولو نورمونو سره سمه لیکنه کړې وه او دواړه خواوې (ښې او ناښې) مې له ژوند یو بېلگو سره وړاندې کړې وې اوس دادی د نوموړي ښاغلي په دویمه شعري ټولگه هم د لیکنې په حال کې یم ، خو یوه خبره ضروري گڼم او هغه داچې د دې شعري ټولگې له کره والي مو یوه موخه داده چې له یوې خوا لیکوال ته خپلې کمزورۍ او نیمگړتیاوې څرگندې شي ، همداراز ځوان لیکوال کهول د کره کتنې له لیکولو سره اشنا شي اود زغم کلتور زده کړي دشعربښې او ناښې بېلگې وپېژني او بالاخره بیا په خپلو لیکنو کې د غسې نیمگړتیاوو ته پاملرنه وکړي ، دویمه داچې هغه د مېلمه او (الو) د خوړلو خبره هم ده چې اوس مو دغه یو سترې کړی دی ، بل نه شو سترې کولی ، خوبیا هم داسې نه ده له دې وړاندې ما پر نورو ټولگو هم کره لیکنې کړي ، لکه (اصیل افغان، دوخت یادونه او دیادونو په مزار دې ډیوه ځکه بلومه) اونور چې ډیرو به لوستې هم وي . درېیم دا چې زه تل پر هغو ټولگو د کره لیکنې تکل کووم چې له ځانگړتیاوو یې نیمگړتیاوې ډیرې وي اوهم هغه ټولې ټولگې چې ما پرې دکره لیکنې په نوم څه لیکلي ، نو همدغه ځانگړتیاوې په کې په نظر کې نیول شوي چې دهغوی له جملې نه یوه داټولگه (کونړدنگې څوکې) ده .

د دې شعري (۱) ټولگې ډېری شعرونه لکه دلیکوال د لومړنۍ شعري ټولگې (خاطري) په څېر ډېرې یې بې وزنی او کمزورۍ لري چې دلته به یې بېلگې په مستند ډول وړاندې کړم ، خوله هر څه وړاندې یې زه له دې نوم سره په مخالفت کې یم ، ځکه د شعر یا شعري ټولگې لپاره داسې یو نوم بایدغوره شي چې له نامه یې څرگنده شي چې داشعري ټولگه ده ، دمثال په ډول که د یوې شعري ټولگې نوم (کرنه او مالداري) وي ، نو ایا څوک به په لومړي سرکې داسوچ وکړی شي چې گواکې شعري ټولگه ده ، ترڅوچې یې پانې لاندې باندي نه کړي اویا پرې بله لیکل شوې کرښه ونه لولي چې ((شعري ټولگه)) که

داسې وي نو لوستونکی ضرور دا سوچ کوي چې داد کرنې او زراعت په هکله کوم کتاب دی .

ياکونډ دنگې څوکې ، چې ضرور به د کونډ دغرونو د لوړو څوکو او جغرافيايي جوړښت په اړه څه لیکل وي نو دلته زه ځکه وایم چې د کونډ دنگې څوکې شعري ټولگه که جغرافیه ؟؟! او یا داسې یو بل نوم لکه ممانې او گورگوري چې لوستونکی به پرې له لیدو سره سم د غرنیو میوو په فکر کې کیرې . که له سرلیکه یې راتېر شو ، نو شعرونه یې هم په ټوله کې کمزروي دي او کله ، کله خو تری وزن هم په کونډي سین لاهو شوی دی ، ډېر شعرونه خو یې بېخي ما نا نه لري ، خو داهم کېدی شي چې شاعر(۱) ته یې په خپل زړه کې مانا ولري لکه لاندینی بېلگې :

منزل که اوږد وي که لنډ ، خوبې هدفه نه وي
پدغه شوق مینه طرز داسې شان مې گوره
یاد بلال چغې د صادق ذهن کې کېنوله
دهغه غږ د هغه چغې په ارمان مې گوره

او ډیرې نورې دغسې بېولالې چې د بې ماناګۍ او بې مفهومی سره ، سره د لوستونکی او اوریدونکی زړه هم له شعر لوستلو او شعر لیکلو توروي چې ددغسې بیتونو او شعرونو (۱) بېلگې د صادق صاحب په دغه ټولگه کې ډیرې زیاتې دي چې د همدغو گڼو نیمګړتیاوو او کمزور یو د شتون پرېنست ما هم دغه ټولگه د کره لیکنې لپاره غوره کړه او هیله مې داده چې ددې ټولگې نیمګړتیاوو ته په پام سره نور ځوان لیکوال په خپلو لیکنو کې دغسې نیمګړتیاو ته ځیروي ، بله بېلگه

دنام و ننگ اود پښتوپه ټکي

موررابښودلي دلالو په ټکي

يا:

سيده تېرېرم په هر دم د پښتو

صادق اوسپر مه ښه سم د پښتو

دنړۍ يو ستر نقاد ليکي هغه څوک چې د شعر په اهميت ، هنريت او جوړښت نه پوهېږي ، ښه داده چې ويې نه ليکي اود هيواد پيژندل شوي ليکوال او نقاد زرین انځور بيا ليکي د نن ورځې شاعر بايد د کليمې په بشپړ او پراخ مفهوم سره معاصر شاعر اود خپل وخت شاعر وي دی زياتوي شاعر جوړونکی دی او لکه د نورو ټولو جوړوونکو په څېر بايد تر ټولو د ښه څيز د جوړولو په لټه کې وي ، خوشاعر مخکې له دې چې شعر جوړکړي ، بايد خپل ځان جوړکړي ، دښاغلي انځور صيب په وينا زموږ د زمانې شاعر بايد په سطحه کې پاتې نه شي اود مسائلو تل ته تېر شي خو متاسفانه چې زموږ د نظر وړ ليکوال (۱) په ليکنو کې هېڅ ډول تخيل ، پيغام او هنريت نه ترسترگوکيږي نه يوازې داچې دغه هرڅه نه لري ، لکه د تيرو بېلگو هېڅ مانا اومفهوم هم نه لري لکه دا:

منظوره د منصور قرباني څومره افتـخار شو

په سرکې شوه سريزه او همدغه د عشق اسباب دی

وايي چې دغزل د ډيرو نورو ځانگړتياوو ترڅنگ يوه ځانگړتيا داده چې هريبت يې ځانته خپلواکه مانا او پيغام لري ، خو زه د ښاغلي صادق صيب د ډيرو غزلو په مانا او پيغام نه يم پوهېدلی او يا خو به يې له سره لري نه ؟ خو خيـر دا پرېکړه به لوستونکو ته پرېږدو زه يې يوازې بېلگې وړاندې کوم او له ډيرو خبرو نه پرې تېرېرم لکه دا بېلگه :

مینه هیخ گرمه نه ده حسن ملامت په عشق کې
ما په سره لمراچوي او خپل ځان په سوري ولي

اویا :

سپینږیری شومه ستا غوتی په سپر بدلو نه شوه
سوچ کې لاهو په دریا بونو کې د ځان کومه

انځور صاحب دغسې شاعرانو اود دغسې لیکنو د لیکوالو لپاره څه لارښوونې
لري چې دلته یې راوړل ضرور گڼم ، هغه وایې هر شاعر ته پکار دي چې ښه
شعرونه ولیکي او که ښه شعر نشي لیکلی ، نوبیا دې نورې لیکنې وکړې ، له
شعر لیکلو دې تېرشي او کله چې یې ولیکه اویا پري چادښه او نابښه انتقاد
و کړ ، نو خپه کېږي دې هم نه ، ځکه چې زمونږ معاصر شعر کړه کتنې ته
ضرورت لري او یوازې له همدغې لارې موږ کولې شو چې خپل پښتو
معاصر شعر دهنریت اوشعریت په ټوله مانا ښکلی او زړه راښکونکی کړو .
دی زیاتوي راځئ چې کره کتنه په خپلو معاصرو ادبیاتو کې له دښمنۍ څخه د
صمیمیت ، دوستۍ او ورورولۍ په نښه بدله کړو او هم یې په معاصرو ادبیاتو
کې رواج کړو . زه نوره خپله لیکنه همدلته بس کوم ، خو د خپلې جنتې ژبې
اوپه هغې کې د ښو شعرونو او پیاوړو شاعرانو د روزلو په موخه دابیت یو ځل
بیالیکم چې پخوا مې هم په یوه لیکنه کې راوړیو .

تېل یې وچېږي خپلې وینې په کې زر واچوئ
چېرې مړه نه شي د جونگرو موډیوه ملگرو

ښه هغه چې د چا نوم په کې یاد پېږي

۱۳۲۳ لمريز کال د اسد د مياشتې لسمه ورځ وه. د سهار لمر خپلې لومړنۍ وړانگې د هېواد په لوړو، ژورو، ورو، ورو راخوړولې چې د کونړ ولايت د دانگام ولسوالۍ د زور بړول په کلي کې د سپد ملک په کاله کې يو ماشوم دې خاورينې نړۍ ته سترگې وغړولې. د ماشوم د زوکړې سره سم په کور کې د خوښۍ يوه لويه خوږه فضا جوړه شوه. ټول لوی واړه ډېر خوشاله وو. انسانان خو لا څه کړې چې د کور ټول چاپير يال هم خوشاله ښکار بده. تا به ويل دا هر څه کاني بوتې لکه چې روح لري او ټول روحاً خوشاله دي. پلار، مور مشره خور، ورور او نور کشران ټول په جامو کې نه ځايدل. هسې خو په هر پښتون پلار د زوی د پيداينبت غږ تر بل هر غږ او زيرې ډېر خوږ او ښکلی لگي. خو د دغه ماشوم د پيداينبت د زيرې غږ به د هغه د پلار په ذهن او فکر کې تر ډېرې مودې وروسته هم بيا بيا راغبرگېده. دا ماشوم زما د پلار خوری و. پلار خو مې زما له پيداينسته مياشت وړاندې له دې نړۍ سترگې پټې کړې وې خو هغه ته خپلې خور چې زما ترور وه د دغه ماشوم د زوکړې د ورځې کيسه تېره کړې وه. زما ترور چې الله رب العزت د انسان په جامه کې يوه پربښته د ځمکې پر مخ پيدا کړې وه (چې اوس د بښنې شوې او الله تعالی دې پرې د خپل کریم او رحيم شان له مخې عذابونه اسان او غرق رحمت کړي) ماته په خپله خوله د خپل دغه وروستني ماشوم د زوکړې کيسه نژدې ۲۱ کاله وړاندې تر دې هم خوږه او په زړه پورې کړې وه خو زما په ذهن کې يې تر اوسه همدغه ټکي پاتې وو. دا نوميالی د هغې زمانې ماشوم او دنن کره پوره شخصيت، ليکوال، سياستوال، لوړپوړی دولتي چارواکی د پکتيا ولايت مستوفي ښاغلی مفاد خان ځير دی.

الحاج مفاد خان ((خیر)) د ارواښاد ملک حاجي سپد خان مشواني زوی د پلار له طرفه د مرحوم ملک شال مشواني، او د مور له طرفه د ارواښاد شهید بازمحمد صواتي (چې د انگرېزانو سره یې د هېواد د خپلواکۍ په مخامخ جگړه کې د کونړ د بریکوټ د ارنوی د سیمې په تاریخي غزا کې د شهادت د جام په پورته کولو سره خپل سرلوری ژوند پای ته رسولی) لمسی دی. په کوچني والي کې یې دیني او معمولي زده کړې د لیک لوست تر کچې د خپل مشر ورور شهید حاجي محمد اکبر خان څخه (چې په ۱۳۵۸ لمريز کال د دلوې په میاشت کې یې د اسمار ولسوالۍ د انځرکوټ په سیمه کې د روسانو د سرو لښکرو سره په مخامخ جگړه کې د شهادت جام د تل لپاره نوش کړی) زده کړې بیا په ۱۳۴۲ لمريز کال کې د خوشال بابا په عالي لېسه کې شامل او په ۱۳۴۸ لمريز کال کې ترې په ډېره ښه لوړه درجه سرې سترگې فارغ شو. بیا یې د یو کال لپاره د کابل د غازي په لېسه کې د ښوونکي په توګه دنده ترسره کړه. له هغه وروسته د کانکور د ازموینې له لارې د لوړو زده کړو لپاره د صنعت د ادارې په انستیتوت کې شامل او د مالي اقتصاد په څانګه کې یې د لسانس درجه په ۱۳۵۲ لمريز کال کې ترلاسه کړه. دی د لوړو زده کړو د ترسره کولو وروسته یې بیا د کابل ولایت مستوفیت د تادیاتو په څانګه کې د ماموریت لړۍ پیل او په ۱۳۵۳ لمريز کال کې د ولسي ژوند او ټولنيز دود دستور سره د بلدتیا او د خپل ښه ذکاوت له امله د وخت د لوړو مقاماتو د لزوم دید له مخې د ننگرهار د نازیانو د ولسوالۍ د ولسوال په توګه مقرر او هلته یې په ډېر ښه بريالي توب سره دنده ترسره کړه دا ښاغلی د ولسي ستونزو د حل و فصل په لارو چارو کې ډېر ښه وځلېد چې یوه بېلګه به یې په لاندې ډول یاده کړم: هغه مهال د نازیانو ولسوالي یوه سرحدي ولسوالي وه چې خلکو یې عسکري خدمت ته غاړه نه وه ایښې. دولتي مقررات یې نه رعایت کول قومي شخړې او لانجې یې د ولسي رسم رواج په اساس د تیرې او ناغې په دودیز تړون حل

کولې چې غیر موثره پایلې یې درلودې او د نقدي جرمو پر اساس یې د قتل و قتل او سرماتي، غاښ ماتي، مسایل د جرگو مرکو د لارې هوارول، جنگ جگړې په کې ډېرې وې هغه مهال نوموړي ښاغلي د ولسونو تر منځ د ورورۍ او یووالي د فضا د ټینګښت او پایښت په موخه په صداقت او ایماندارۍ سره د مشورو او تفاهم د لارې قدم په قدم د تیرې د ایښودنې د رواج پر ځای دولتي مقررات د ولسونو تر منځ پلي کړل او په دوو سترو گډوڅپلو او سنځپلو تر منځ یې د مندتي د غره د ورشو په سره شخړه ۵۰ کالو اوږده لانجه د جرگو په اساس د تل لپاره حل کړه او د هغه ځای د خلکو له خوا د شینواري د ورور په نامه ونازول شو او په جرگو او قومي غونډو کې به په همدغه لقب تل بلل کېده. دغه راز یې په ډېر ښه بریالیتوب سره د ننگرهار ولایت په کوز کونډ، پېچ دره او د سرکانو په ولسوالیو کې هم د ولسوال په توګه دندې تر سره کړې او هغه تاریخ یې پرېښودی دی. همدا شان بیا ښاغلي څیر د کورنیو چارو وزارت اړوند د فاریاب په ولایت کې د سر شمېرنې د عمومي مدیر په توګه هم دنده تر سره کړې ده چې دقیقې نېټې یې ماته سمې نه دي راملومې له هغې وروسته بیا په ۱۳۵۸ لمریز کال کې د لوړو زده کړو د وزارت په چوکاټ کې د دغه وزارت د پېژندنې (سوانحو) د کارمند په توګه هم ګمارل شوی او بیا د هغې زیاتې مینې له مخې چې د ادب او فرهنگ د نړۍ سره یې لرله د (هېواد) د تاریخي ورځ پانې د تحریر هیت د غړي په توګه د فرهنگ او ادب په لار کې ډېر خدمتونه کړي دي چې د روڼ، مشواني، ډاډه، ګوليزي، مفاد او څیر په اصلي او مستعارو نومونو یې بې شمېره لیکنې لکه لنډې کیسې، مقالې، لیکنې، کالمونه، طنزونه ادبي ټوټې فراګرافونه او ژباړې کړي دي سره له دې چې د غې لارې یې د خپل اولس او وطن خدمت ته ملا تړلې وه او نه یې غوښتل چې د قلم او کتاب د ابدې پر تم نه گوښه ژوند وکړي مګر مسلک د جازبت په اساس د ماليې وزارت د مقام په غوښتنه په ۱۳۶۲

لمریز کال کې یو ځل بیا د هغه وزارت په چوکاټ کې د ننگرهار ولایت د مستوفي په توګه تر ۱۳۶۸ کاله پورې په سپېڅلتیا کامیابۍ او بې طرفۍ مالي چارې پر مخ بولي دي چې د ننگرهار د غیورو ولسونو تر منځ یې د ابرومندانه ژوند خاطرې ژوندۍ دي همدا رنگه ښاغلی څیر په کابل کې د خزنې تقاعد له لوی ریس په توګه تر ۱۳۷۲ کاله پورې رسمي دنده په بریالیتوب ترسره کړې هغه وخت د دغه ریاست په غاړه د متقاعدینو شهیدانو او معلولینو د حقوقو د اجرائیه چارې پرتې وې چې ورځ په ورځ یې وظیفوي حجم د مراجعینو د پرله پسې ډېرښت او د حقوقو د نوعیت د تفاوت په لحاظ مشکلات زېږول مګر دغه ستونزه د څیر د ابتکاري وړاندیز په اساس د مالیې وزارت د مقام په ګړندي منلو او د متقاعدینو او شهیدانو او معلولینو د کاري څانګو او شکل په بېلوالی سره چې جدا، جدا نهادونه وګڼل شول حل شوه او په دغه قدم پورته کولو سره یې د تقدیر ډډو په اساس فوق العاده ترفیع هم ګټلې ده په اخري ذکر شویو کلونو کې چې د وسله والو تنظیمونو د کورنۍ جګړې لمبو هر لور ته سپرغۍ شیندلې او د سیاسي واکمنۍ د قبضه کېدو لوبه لا ګرمېده ښاغلی مفاد خان پاکستان ته مهاجر او تر ۱۳۸۲ لمریز کاله پورې هم هلته مېشت و.

کله چې د بن د تړون په اساس په افغانستان کې د یو واحد دولت جوړونې امکانات مساعد شو او وزارتونه بېرته فعال شو نو د مالیې وزارت د تعیناتو د شپږ کسيز کمیسیون له خوا د ښاغلي څیر تېرو کاري تجربو ته په کتنه د کونړ د ولایت د مستوفي په توګه وګمارل شو چې د صفر څخه یې د مالیې چارو په تنظیم او بودیجوي مقرراتو په تطبیق کې اغېزمن ګامونه پورته کړل.

د ټولنیزو او سیاسي کړکېچونو حالاتو او سرو مال د خطراتو د شتون سره، سره یې وکړی شول چې د مستوفیت د کارمندانو په وطن پرستانه همکارۍ د مالیې اړوندې چارې په بریالیتوب سره پر مخ بوتللي د کونړ په ولایت کې چې دولتي اداره ګډه وډه وه او د خودسری او زورواکۍ فضا حاکمه وه د اصنافو د

درجه بندی پروسه د دولتي عوايدو د تحصيل په عرض د مقرراتو په اساس په عايداتو باندې د مالياتو د قانوني روند رواجول په خاصو تکتیکونو پرته د سرو صدا عملي کړی شو څرنګه چې د مستوفيت په کاري دفتر د طالبانو په واکمنۍ کې جومات جوړ شوی و او د دفتري کار لپاره يې ځای نه درلود په هغه ولايت کې د ابادۍ لپاره يې ځای نه درلود په هغه ولايت کې د ابادۍ لپهر د ځمکې د کم والي او نشتوالي ستره ستونزه وه مګر د نوموړي په نوبتګرو هلو ځلو سره يې د مستوفيت د دفتري کار لپاره د هغه ځای د اطلاعاتو او فرهنگ د رياست پخوانی تعمير چې په ښه ځای کې واقع دی په مناسبه بيه واخيسته او دغه اړتيا يې په وړتيا سره رفعه کړه. همدغه راز يې د مستوفي د سکونت لپاره ځای چې پخوا يې نه درلود د دولتي چارواکو لپاره په نوي ځانګړي شوي کلي کې د کور لپاره اختصاص او په ګوته کړ. ښاغلی څير په ۱۳۸۵ لمريز کال کې د دغه ځای څخه تبديل او د فارياب ولايت ته د مستوفي په توګه ولېږل شو هلته يې هم خپله دنده يو پاک نفس او ريښتوني افغان په توګه په ښه وړتيا سره تر سره کړه او په اجرا اتو کې د صداقت او ښو کړو وړو له امله سر لوړی ژوند کړی او د پښتو او کونړوالي حيثيت يې اوچت ساتلی دی. بيا د ۱۳۸۶ ل کال په اخر کې د کابل د ګمرکاتو د عمومي رياست د مرستيال په توګه د لږ وخت لپاره په اول بس کې مقرر شو چې له لږې مودې وروسته بيا د وزارت د رهبرۍ د لزوم ديد له مخې د لويې پکتيا د مستوفي په توګه ولېږل شو چې اوس هم هلته بر حال مستوفي دی.

د ښاغلي څير د ژوند نورې ځانګړنې:

الحاج مفاد خان څير د تېر ژوند په کلونو کې د افغانستان د ژورنالستانو او ليکوالو د اتحاديو او سيمه ييزو فرهنگي ټولنود غړيتوب وياړ هم تر لاسه کړی او د دغه ډول نهادونو سره يې تل دوستانه او قلمي اړيکې لرلي دي.

زموږ د وروسته پاتې ټولني د انسان د ذهنيت د روښانه کولو او بيدارولو په لار کې يې د دغه اصل د لا پياوړتيا لپاره رغندې هلې ځلې کړي. همدا راز په لويه استراري جرگه کې يې د ټاکنو د لارې د خپلې د ولسوالي د خلکو په استازيتوب گډون کړی.

په دغه انتخاب سره چې د قومونو د مشرانو د کليوالو وندو د محترمو نماينده گانو د ملاتړ څخه په مننه يادونه کوي او ځان د قوم د احسان پوروړی بولي. ښاغلی مفاد څير سره له دې چې د مهاجرت د تودو سپرو بې وسی او غربت د ژوند نه ستړی و مگر دا چې د يو عام اقتصادي مشکل با وجود يې هېڅ ځواک او هېڅ چاته د مادي گټو لپاره سلام نه دی اچولی او د بلې خوا د هغه ځای د شريفو خلکو د انساني پېرزوينو او ښه سلوک په ځانگړي توگه د ثمر باغ د تحصيل د کامېټ د کلي د ولسونو څخه زيات راضي دي او د خپلو نېکو او انساني کړو وړو له امله چې د ورور گلويزو اړيکو پر بنسټ يې د خلکو په منځ کې ځان څرگند کړی وياړ لري.

د ښوونې او روزنې سره خاصه مينه لري په دې عقیده دی چې که په هېواد کې د سواد نعمت عام شي او د وطن د ازادۍ او سر لوړۍ دښمنان په خپلو سنجشونو او دسيسو پلمو کې ناکام شي او د هېواد وگړي په پوهه او علم سمبال شي نو د سوکاله او خوښ ژوند لرونکي به اوسي نوموړی په دې هم ډېر وياړي چې د ښوونکي په توگه يې د هېواد د معارف په سپېڅلې غيږه کې يو مهال څه ناڅه خدمت کړی دی.

هغه په دې هم زيات وياړي چې د قرآن کریم د لومړيو (۷) سپارو زده کړه يې د تفصيل، تفسير، مانا، او ترجمې سره کړې ده دغه ښاغلی پر خپلې مورنۍ خوږې ژبې پښتو سربېره په دري، اردو، انگلسي، او تر يو حده په عربي ژبه باندې هم پوهېږي او د ديني چارو په برخه کې هم د پام وړ مطالعه لري دی يو زياکښ په تقدير معتقد شخصيت دی.

به زلمیتوب کې یې د خپلو رمو شپنکي توب او د خپلو پلرونو سره یې د
ځمکو د بزگرۍ د کر کيلې په چارو کې هم مرسته کړې او په دغه چاره کې هم
بڼې تجربې لري.

په قومي دودونو ډېر بڼه پوهېږي د جرگو مرکو هنر یې هم بڼه زده او د لانجو
په پرېکړو کې خاصه تجربه او مهارت لري د سپورتې نړۍ سره ډېره مینه لري
او د فوټبال او والیبال لوبې یې یو مهال ډېرې بڼې زده وې د موسیقۍ د هنر په
نړۍ کې شپېلۍ او ستار غږول بڼه زده دي.

صادق یې کينې متواضع په خپل قسمت قانع رېښتیا وپونکی سوله
غوښتونکی متدین په قول ولاړ، پاک نفس، خواخوږی او مسلمان شخصیت
دی. دین او دنیا دې گلزار وي.

او په پای کې ورته د خوشال بابا دا بیت ډالۍ کوم چې وايي:

بڼه هغه چې د چا نوم په کې یادېږي

په فاني دنیا به نه وي ژوندی تل څوک

شعرونه که مېرونه

د ډاکټرې تورپيکې الم يلدا دوې شعري ټولگې (!!)

يوه په بله پسې کال پس راووتې. لومړنۍ يې (د وخت يادونه) په ۱۳۸۴ ل کې د پارلمانې ټاکنو له ټاکلې نېټې مياشت وړاندې چاپ شوې وه، اودویمه يې (د يادونوپه مزاردې ډيوه ځکه بلومه) د ۱۳۸۵ ل کال د زمري په مياشت کې له چاپه راووته ما دغه دواړه ټولگې (!) له سريزو نيولې، بيا تروروستيو پېژندپاڼو لوستي. د يو ښه شعر يا شعري ټولگې له لوستلو وروسته شاعر ته د شعر ليکلو يو الهام کېږي يا لږ تر لږه د شعر لوستلو سره يې لېوالتيا بزياتېږي، خو له بده مرغه چې د څه وخت لپاره يې زما د شعر لوستلو او شعر ليکلو ذوق را خراب کړ.

ما ددې دواړو ټولگو د لوستلو پر مهال د خپل همېشني عادت له مخې هڅه کوله چې ښه شعرونه او بيتونه يې په ښه کړم خو له بده مرغه چې تر پايه مې داسې يو بيت په کې پيدا نه کړ چې يوه شېبه مې د هغه په مانيز او ښکلاييز تصور کې سر په زنگانه کړې وای. پر دغو دواړو شعري ټولگو څو تنو قلموالو د سريزو په نوم څه ليکنې هم کړې دي چې ننگه ستاينې او بې حقيقته صفتونه يې بللی شو. يوسريزوال خو ترې بېخې نه ډډې ته کېږي او په دواړو ټولگو کې لکه سيوری سم ورسره روان وي د ليکلو طرز يې هم تغير نه کوي. دا ښاغلی، ستر ليکوال (!) ښاغلی اسد الله ((لاروی)) دی. نوموړی صيب د آغلي الم پر دواړو ټولگو د سريزو ليکوال دی. پر لومړۍ ټولگې د سريزې سرليک يې دی ((يو څو کرښې)) پدې وخت او دې حالاتو کې، چې هر طرف ته کرکه، نفرت او بدبيني زياته ده، خو دې ټولو سره، سره ډاکټره تور پيکې الم د يو سمسور

افغانستان په هیله او امید خپل ورونه او خویندې ملي یووالي، وحدت، ورور ولی او اتفاق ته رابولي...

خو کله چې کال پس د یادې ډاکټرې دویمه شعري ټولگه چاپېږي، بیا هم پرې لوی لیکوال لاروی صیب سریزه لیکي او لیکي: ((او بیا هم یو څو کرښې))!! ... د ډاکټرې تور پېکې الم د دویمې شعري ټولگې په هکله باید ووايم چې اکثریت شعرونه یې ډېر زیات ښکلي، د تصویر او معنا لرونکې دي او په هر شعر کې داسې پیغام پروت دی

چې لوستونکی یې په یو ځل لوستلو باندې نه یوازې په پوره پیغام پوهیږي بلکې د لوستونکي په زړه کې د بیا ، بیا لو ستلو تلوسه راپاروي ((دخو کرښو د سریزې لیکونکي (لوی استاد !! له دومره لوړې خاکساری نه په خپله لیکنه کې کاراخیستی چې په هېڅ یو غزل یا یو بیت د (خو) گوته نه ږدي او همداسې د ستاینو بې شمېره څپې دي چې یوه په بله پسې تکرارېږي.

په ټولگیو دوه نورو لیکوالو هم لیکنې کړي چې له نېکه مرغه د هغوی له سترگو یې کمزوري، بې وزنه او بې مفهومه شعرونه پټ شوي او که داسې نه وای، نو باور لرم چې ضرور به یې په خپلو سرلیکنو کې په گوته کړي وای، دغه دواړه ټولگې ډېرې زیاتې نیمگړ تیاوې، بې وزنې، املايې غلطې او په لویه پیمانه کمزورې لري چې په دې لیکنه کې به یې په مستند ډول وړاندې کړم. لومړی دا چې ماته د وخت یادونه شعري ټولگه کې د ډېرو نیمگړ تیاوو سره، سره یوه ډیره لویه (نادره) دا ښکاره شوه چې په دوو شعرونو کې یې د دوو نورو پېژندل شویو شاعرانو ارواښاد الفت صاحب او حسین احمد صادق د یو، یو شعر پوره، پوره کاپي که نه وي، نو د مانا او قافیې له مخې خو بالکل په تول پوره او په امانتداری را اخیستل شوي دي، یا لږ تر لږه د ټکو او کلمو د ځایونو په بدلون، زیاتولو او کمولو سره نور په هماغه قافیه او ردیف لیکل شوي، لکه د الفت صاحب داشعر :

اختيار مې د ځان نشته دی، د جبر په مذهب یم
دادا مې خپلې خوښې او رضا ته نــــه پرېږدي
هېڅ نشمه ویلی چې په کوم کور کې به سوزم
زما د زړه لالیه څوک مې تا ته نه پرېږدي
او اغلې تورپیکې لیکي:

د زړه ماشوم مې مستي غواړي ما تقوا ته نه پرېږدي
دوې سترگې لتول کړي ما حیاته نه پرېږدي
د مینې بادشاهان که د خپل حسن خیرات وکړي
دروېزرگ ظالم دربان ستاو درگا ته نه پرېږدي
نوره پرېکړه پرې لوستونکو ته پرېږدم، خو ټولو هغو همدغسې شاعرانو ته به
دومره ووايم چې که په خپله ناخبره یاست، نو نورو ته د ناخبرو په سترگه مه
گورئ. بل د کوزې پښتونخوا دوتلي شاعر حسین احمد صادق داشعر، چې:

دا بتکي بتکي چې ښکاري
دا زما د جانان کـــوردی
دا خیرن کور به صادق
شیش محل باندي ورنکړم
هاغه دلته کې اوسیرې
چې زما د زړه ټکـــوردی

او اغلې الم یلدا لیکي:

هورې سیمه چې ښکارېږي ځایه ځای په لوگي تور دی
د افغان ها کلی کور دی

شور ماشور ترېنه جگيرې هر يو کور د غم انگور دی
د افغان ها کلی کور دی

محبت کډه اخيستي او س توپک په ولو سور دی
د افغان ها کلی کور دی
کشمالي په بلی نشته له بلیو سنگر جوړ دی
د افغان ها کلی کور دی
علمیت او امن څه چې انسانیت یو لوی پېغور دی
د افغان ها کلی کور دی...

په شعر او شاعری کې له یو بل نه متاثره کېدل یا یو د بل تر اغیز لاندې راتلل
څه نوی خبره نه ده، خو کټ مټ پردی شعر په هماغه قافیه، ردیف او سپلاډې
وزن لیکل دا نو بیا ډېره لویه بې شرمې څه چې، لویه سپین سترگي ده. او بیا
په دومره لوړ هنر او ژور سوچ سره چې زموږ اغلې شاعري شاعري کړې نو بیا
خو واه واه!!!

دلته چې د الفت صاحب او صادق له شعرونو هر څه اخيستل شوي یا په بډه
شوي، هغه پر خپل ځای دي، خو یوه بله کمزوري او ښوېدنه یې دا ده چې
څومره بېخونده او بدرنگه لیکل شوي او د شعر په نامه تحویل شوي، لکه:

د مین بادشاهان که د خپل حسن خیرات ورکړي
دروېزگر ظالم دربان ستاو درگاهه نه پرېږدي

ښه نو، اوس تاسې ښاغلي لوستونکي وواياست چې دغسې شعر او دا ډول
بیتونه څه مانا؟

او چې مانا نه لري، نو خوند، رنگ او ښکلا به يې له کومه شي چې د څو کرښو لیکونکی لوی استاد (!) وايي:

((که آغلې یلدا شعر لیکلو ته همداسې دوام ورکړي، ډېر ژر به د هغو گوتو په شمار شاعرانو په قطار کې راشي چې تر اوسه يې د قلم کارنامې په نسلونو، نسلونو کې ژوندۍ پاتې دي، د څو کرښو د وتلي لیکوال د خبرو د لا پخلي لپاره د تورپېکۍ ډاکټرې هغه شعر يوځل بيا تکراروو:

هورې سيمه چې ښکارېږي

ځايه ځای په لوگي تور دی

که خبره نوره هم لږه صفاو ريښتيا وکړم، نو دا د شعر په نامه کرښه يې له نورو ډېرو بدرنگيو سره، سره دا بېخوندي او غلطي هم لري چې که (سيمه) په ريښتيا توره وي، نو د پښتو ژبې جوړښت او گرامر ته په پام سره بايد (توره ده) وويل يا وليکل شي، نه دا چې تور دی.

آغلې الم ته د دغو نورو شعرونو په هکله د نړۍ د يوه ستر لیکوال دا خبره راوړم چې وايي ((که نړۍ هماغه ډول وگورئ چې يوه بل شاعر بيان کړي وي، ښه به داوي چې خپل وخت او زموږ وخت ضايع نه کړئ، ځکه له همدغه ځايه خرگندېږي چې شاعر نه ياست)) د نوموړې شاعرې (!) د دغسې بې وزنو، بې مانا او بې خونده شعرونو بېلگې په دواړو ټولگو کې زښتې زياتې دي چې دلته به يې له خروارونو، يو څو موتی راواخلو:

د ژوند په بازاره کې مې هر څه خرڅلاو ليدلي

ليدلي مې خو نه وو، گوندي مينه په بازار شي

بڼه نو، اوس ته ښاغلي وواياست چې دا شعر دی او که هسې ببوللې؟! يا دا په شعر ملنډې وهل نه دي؟ د شعر په نامه بې مانا او بې مفهومه خبرې نه دي؟ ياهسې ساده شډلې، گډې وډې او بې مطلبه کړنې نه دي؟ او چې همداسې دي، نو بيا خو دغسې سرسري عاميانه خبرو ته شعر ويل ظلم دی، د شعر نه د لوستونکي او اوريدونکي د زړه د مينې سپېدل دي. د وخت يادونه او د يادونو په مزار دې ډيوه ځکه بلومه، د دې دواړو ټولگو ټول شعرونه هسې هغه دغه د زړو ښځو خبرې دي، چې د وښو، سبو او يا نورو وزگارو پرمهال يې يوه له بلې سره کوي او همدا راز هېڅ ډول ښکلا، صميميت، هنري تخييل او شعري واقعيت په کې نه ليدل کېږي، خو بيا هم د ((څو کړنو)) د ليکنې نوميالی ليکونکی!! پرې ليکي: ((چې د يلدا اکثريت شعرونه د لوړې مانا او عاطفې لرونکی دي))
څو نورې بېلگې

ما به هېڅ ژوندون ته يار نه واى ويلي
که مې يوه ورځې په شونډو کې مسکا شوه

xxx

لرې پښو ته يې د کور مېرمنه ناسته
لکه شمعې چې زړگي او ځان يې سوخي
د يلدا قلم د خپلې لمن اور واخيست
د بېداد په شرارو کې به ځان سوخي

xxx

داسې ژوند نه مرگ ډېر لوړه مرتبه کړي
چې له داره غليم ساتي سترگو تور کې
زه يلدا د دې پښتو ځنې توبه کړم

چې سرکوزي په شان ژوند کوي پېغور کې

×××

زړه شمعي په شان سوزي بې تابه اوبنکې گوره
اوس پوه شوم لېونی ولې گرځي څيرې گرېوانه

×××

پښتونه تانه مې گيله پا تې شو
د پښتنو شمله کره پاتې شو
لر بر پښتون چې يلدا اوسنجو
د پښتنوالي نه يې توبه پاتې شو

د تورپيکي په دغسې خوږه رنگينه(!) او غزليزه شاعری کې دا رنگه نادري
بېلگې ښې ډېرې دي!! خو بيا هم ورته د نړۍ د يوه ستر ليکوال شاعر او نقاد
(راينر ماريا ريلکه) دا خبره کول غواړم، چې وايي: ((.... د نن ورځې ډېر ناوړه او
زيان لرونکي کتابونه، نه يوازې دا چې د يو ځل لوستلو ارزښت هم نه لري،
بلکې د سوزولو وړ دي)) دی زياتوي ((دغه ډول شعرونه بايد وسوزول شي،
ځکه چې دغسې شعرونه په لوستو نه ارزي او بايد شاعر يې وپوهول شي (که
شاعروي!) چې دغه خبرې شعر نه دی... او هغه څوک چې نه ښه شعر پيژني او
نه يې ليکلی شي، ښه خبره دا ده چې له شاعرۍ سترگې پټې کړي او لاس
ترې واخلي او په دې بايد هم پوه شي چې له شعر ليکلو پرته هم ژوند کولای
شي...)) د وخت يادونه او د يادونو په مزار دې ډيوه ځکه بلومه) شعري ټولگو
کې پر غزلو سربېره د ازادو شعرونو په نوم هم ښه ډېر بېلابېل سرليکونه شته
چې يو څو بېلگې به يې دلته د خولې د خوړولو او ذهن تسکينولو په موخه
رابېلي کړو!! لکه د (بابالتوم) دا شعر:

د پښتو بچی یم د احمدشاه لمسی یم
زه خپل بابا لټوم، چېرته به یې پته وکړم
چېرته به یې لټه وکړم
خپلواکي:

د ړندو په یو ښار، چې ښکلا و بې مفهومه
د پایزب شرنګ سرخوړلی، شور ماشور د زونو کې
د دې سیمې ټول وگړي، په امساوو متکي وو
ښایې دوی چې خپلواکي نه پېژندله

استقلال ورغ:

ای افغان یتیم ملته، ژاړه، ژاړه تسل نشته
چې بې باکو ته شوې پاتې
شاه زلمی د وطن نشته
خپلواکي یو افسانه شو
د احمد خاوري شمله شو
د میوند میدان ډېر سوړ دی
دایوب نښانه نشته ...

بندي:

که هر څو فلک تړلی
د تقدیر په زونو یم
خو چې ستا مینه رایاد شي
له هر بنده شم ازاده

ډیوه:

تسه د خوب په شانې راغلي
شوي د سترگو نه مې زړه ته را دننه
بيا د اوبسكو په شان ولاړې
د يادونو په مزار دې د يوه ځكه بلومه

ازلي ليکنه:

زما د تقدير کتاب کې دا ليکلي وو چې
زړه د مينې حريم نه شي کېدای
خو مينې زړه حريم کې دا ليکلي وو
مينه تقدير ته بندي نه شي کېدای

سېلاب وهلي:

زما د اېسکو فوارې
په سخته تېره باندي
که اوس اثر نه لري
خو زما له مرگه وروسته خلک به وايي چې
دا تېره هم باران وهلی
يادونه:

ځای په ځای ستا خاطرې دي
ستا د مينې نېباني دي
ستا يادونو اوس په زړه کې
جوړې کړې هديرې دي

او داسې نور ډېر زيات چې د (خو کړنښو) د ليکوال په وينا په يو ځل لوستلو پرې د سړي تنده نه ماتيرې!! خو ماته پرې زما د يو ملگري څو خبرې راپه زړه شوې چې شاعر هم نه دی، خو خبرې يې راته ښې او پخې ښکاره شوې چې يوه ورځ يې راته په څه خبروکې وويل: ((هلکه اشنا! دا تاسې شاعران چې ورته ازاد شعر وايې، دا خوماته هسې څه گډې وډې ساده خبرې ښکاري او که دا شعر وي، نوددغسې شعرونو ليکل خو زه په ورځ کې تر زرو هم اړوم)) اوبيا يې راته وويل: ((گوره! که نه، يو ازادشعر درته وایم!))

هی، هی د مینې په دریا ب کې

مې ځان ښه وغورځاوه

یخني وه ډېره سخته

زر تې بېرته وچې ته راوختم ...

او د دغو خبرو سره چې هغه ورته د شعر نوم ورکړ ما هم ښه وخنډل، خو نور مې ورته هېڅ ونه ويل، په ريښتيا چې ايا دغسې بې منطقه او بې ترتيبه خبرې او جملې شعر کېدی شي؟

نه، هېڅکله هم داسې نه ده، نو دغه د ازادو شعرونو په نوم ليکل شوې کړنښې څه ښکلا او مانا لري او د کوم احساس او عاطفې له مخې ليکل شوې؟ لکه د بابا لتوم په ليکنه کې (چرته به يې پته وکړم، يا د خپلواکۍ په ليک کې دا کړنښه چې: د ړندو په يو ښار کې چې ښکلا و بې مفهومه)... څومره بې مفهومه او بې مانا جوړې شوې کلمې دي چې د ټولې ليکنې بېخوندي سره، سره هېڅ شی ذهن ته نه ورکوي او تر ټولو لويه نادوده يې لا دا چې د خپلواکۍ د يوې لويې مانا لورنکې کليمې سره په دومره سوليدلو او بې مفهومه الفاظو چلند کول دا نو ډېر لوی ظلم دی زما استاد به ويل: ((دازادی مضمون او ايديال او د خپلواکۍ د مفهوم خيال بايد د شعر په داسې مهينه او اهنکينه ژبه بيان شي چې د عاطفې احساس تړون او خوږوالی يې دومره خوږ ولېږدول شي چې ويده

وینس کړي او وینس خوب وزنگوي، نه دا چې ... د افغان یتیم ملته، ژاړه ژاړه بل کارمه کړه، ځکه چې هر څه په سین لاهو شوي، هیڅ نشته او مور ټول په خلا کې ژوند کوو!! او بله لا په کې دا بېخوندي چې ((خپلواکي یوافسانه شو د احمد خاړوې شمله شو)) د سېلاب وهلو کرښو بېولالې: زما د اوبنکو فواري په سخته تېره باندې که اوس اثر نه لري، نو زما له مرگه وروسته به خلک وايې چې دا تېره هم باران وهلې (!!)) او همدغسې نور په لسگونو شهکارونه چې نه خوند لري او نه رنگ، یوازې د پولې پټي د سر خبرې دي چې کلیوال بزگران یې هم دومره پیکه بېخونده او بې مقصده نه کوي. په هر حال بیا هم نور قضاوت پرې لوستونکیو ته پرېږدم او که چا نه وي لوستلي، نو باور لرم چې ډېر به یې زما د دې لیکنې وروسته راپیدا او ولولي، خو زه ورته په پای کې د نړۍ د یو ستر منتقد (تي اس الیود) دا یادونې راوړم چې وايې ((د شاعر په قلم او ژبه باید د ولس ادبیات او ژبه غني شي اود شاعر ستر مسؤلیت همدا دی چې د ژبې پر وړاندې د شعر هره کلمه باید حسابي وکاروي او د شعر هر نوی مفهوم یې باید د هغه د ژبې د غنا او بدایني لپاره یو معتبره پانگه وي، هغه زیاتوي: ((خپله ژبه له هغه شکل څخه چې وه، په پراخه، پاکه او دقیقه توگه راتلونکیو ته سپارل، دا دی د شاعر په عنوان د شاعر ستر او ممکن بریالیتوب.)) او چې داسې ده، نو د آغلې ډاکټرې تور پېکې الم په دواړو شعري ټولگو کې نورو ډېرو نیمگړتیاوو سر بڼه ډېرې املايې او گرامري خوا تر ټولو ډېره کمزوري او د پام وړه ده هیله ده چې په راتلونکي کې ورته پوره، پوره پاملرنه وکړي. بل دا چې له هر لومړني کار سره نیمگړتیاوې او تېروتنې ملې وي، خو دومره هم نه چې هر څه د هېڅ او نشته له گواښ سره مخامخ کړي.

اول زده کره، بیا کوژده کره

دا دی د افغاني فرهنگ د بډاینې په ډگر کې یوه بله زیاتونه هم وشوه، دا زیاتونه په ننگرهار کې د ((سالو)) په نوم مجله ده چې د ۱۳۸۶ لمريز کال د غويي د میاشتې په ۱۷مه یې د یوې غونډې په ترڅ کې د ننگرهار د فرهنگ او ځوانانو د ریاست د غونډو په تالار کې د پټۍ په پرېکولو سره د چاپ کار پیل شو. څرنګه چې هر لومړنی کار له نیمګړتیاوو خالي نه وي، دا مجله هم ډېرې تېروتنې لري چې موږ یې په لاندې ډول شمارو.

عمومي ځانګړنې:

د دې مجلې مسؤل مدیره ډاکټره جمیله سیدی ده او د امتیاز څښتنان یې په ختیزو ولایتونو کې د ښځو چارو ریاستونه ښودل شوي دي. مجله په ۴۰ مخونو کې په ډېر لوړ بیه کاغذ کې چاپ شوې چې په هېواد کې به ډېرې کمې چاپي خپرونې په دغه ډول کاغذ کې چاپېږي. خو کاش! چې د لیکنو موضوعات یې هم په هماغه پیمانې ښکلي، نوي او د لوړو ماناوو لرونکي وای چې درېغه لیکنې یې د مانوي ارزښت او ټولنیز اهمیت له مخې د ډېرې ټیټې کچې لرونکي دي او نه یوازې دا چې ډېرې سولیدلې، کرېدلې او زنگ وهلې لیکنې دي. د ژبني، نثري او ګرامري جوړښت له لیده هم په ډېر بېخونده ډول لیک او تیارې شوي چې د هر کارپوه لوستوال خو ترې په لومړیو درې، څلور کرښو لوستو کې زړه سپرېږي او نور یې هسې خوشې چټي پانې نه اړوي، را اړوي.

د نامه ژبني اړخ:

که چېرې د مجلې پر پښتۍ د لیکل شوي انګریزي نوم (sallow) ته په ځیر وکتل شي، نو د پښتو له نوم (سالو) سره نه پخلا کېږي یانې په دې مانا چې د ((سالو)) واو (و) څرګند او دروند واو تلفظ کېږي او د انګرېزي allow هغه یې

د اوږد واو غونډې ويل کېږي او دا د مجلې د خپل تلپاتې نوم نيمگړتيا ده. د سالو انگرېزي بدیل باید ((saloo, salu)) راغلی وای او کنه داسې هم کېدای شول چې فونیتیکي الفبې (phonetic Alphabet) څخه کار اخیستی وای چې فونیتیکي الفبې کې د سالو بدیل (salu) کېدلی شي يانې د a او u پر سر باید زور ((—)) راوړل شي.

د پښتو یاگانو پر ځای نه کارول او شعري نيمگړتیاوې:

د ((سالو)) مجلې دغه نيمگړتیاوې هره يوه په خپل وار سره څېړو، خو لومړی یې د پښتو یاگانو د پر ځای نه کارولو نيمگړتیا تر ټولو نورو نيمگړتیاوو ستره گڼم او دا ځکه چې له يوې خوا په پښتو لیکدود کې د یاگانو پر ځای نه کارول مانا هم بدلوي او له بلې خوا په ټوله مجله کې یاگانې په سم ډول نه دي کارول شوي، لکه د ((اسلامي افغاني ټولنه او له اسلام...)) د مطلب په متن کې لاندې کلیمې او جملې ((يو ځلی، مېړه، ژوند تیر کړي، کولاي شی، د ښځې په حق کې ډېر دقت په کار دی، هيڅکله، نجلي، کينښني، داسي، پينښي رامنځته شوي، کيږي)) او په سلگونو نورې ورته بېلگې چې همدغه یې له خروارونو څو دانې وې او دا یې لا څه کړئ!! چې په لويه پښه (!) یې د ځېنې شاعرانو شعرونه یې وزنه او بې مانا کړي، لکه د اسدالله زمري دا شعر چې:

زه په خزان وهلو کې بهار وینم

سپېرو اېرو لاندې پټ شوی سوراښکار وینم

چې کېدای شي د لومړۍ مسرې پاتې ټکي به ((زړونو)) وي لکه: ((زه په خزان وهلو زړونو کې بهار وینم.)) یا لکه د شمسزي د شعر دا مسره: ((ته هم ډوکيږې مازدیگره راترغاړې وڅه)) چې زما په ممکن گومان له آره به داسې وي: ((ته هم ډوبېږې مازيگره! راتر غاړې وڅه.)) خو داسې برېښي چې د ((سالو)) خپروونکو هر څه له سره تېر کړي او ټول خیال او اند یې د خپلو جېبونو د... په سوچونو... او د مجلې مانوي او ټولنیز ارزښت ته یې هېڅ پام

کړې نه دی...؟؟ خو خیر په هر حال! انسان کمزوری دی او ورسره، ورسره نفس هم ډېر ظالم خیز دی !!؟ یا د دروېش دراني نوم او شعر چې نوم یې در ((ویش)) لیکلی او په مجله کې یې د راغلي شعر نیمگړتیا داسې ده:

زه یم یو زخم، ځکه مالگې دوړولې هر چا

رښم یو گل ځکه ملگري د خزان دي خلک

چې کېدای شي له آره به دا بیت داسې وي:

زه یم یو گل، ځکه ملگري د خزان دي خلک

همدا شان د دې مجلې د ډېرو نیمگړو، بېخونده او بې مفهومه مطالبو له لیکې یوازې د ((سینگار یا مکمل نظافت)) مطلب تر کتنې لاندې نیسو او په دې ډول یې بېلگه وړاندې کوو: ((د یوې ځوانې نجلۍ یا ځوانې ښځې د عمر په مطابق سینگار، ځان ته د پاملرنې او د هغې ثلیقه د ژوند په ټولو چارو کې ښيي. که په ځیر سره وکتل شي یوې ځوانې نجلۍ چې خپل نظافت او سینگار ته په صحیح ډول پاملرنه نه کوي نو په یقین ویلای شو چې دغې نجلۍ خپل شخصیت او ټولنیز دریځ ته هم پاملرنه نه کوي چې دغه بې تجهې هغې ته یو لوی زیان بلل کېږي. او که چیرې هغې نجونو ته چې خپل نظافت او سینگار ته پاملرنه کوي وکتل شي نو مالومېږي چې د نظافت تر څنګ د خپل ټولنیز دریځ او شخصیت ته هم د ودې وړ کولو په هڅه کې دي، په دی ډول یوه مستقیمه اړیکه د مناسب او ښه سینگار او شخصیت تر منځ موجود ده چې باید له پامه ونه غورځول شي...))

لنډه دا چې د ((سینگار...)) مطلب هېڅ ډول منطقي ترتیب، نثري خوږوالی او د جوړښت له مخې تسلسل نه لري، هسې د کلیوالو یا عامو خلکو گډې ودې خبرې دي چې د هر لوستونکي د وخت له ضایع پرته نور هېڅ نه لري. که د ټولې مجلې د لیکنو د استازیتوب په ډول پورتنۍ لیکنه وکتل شي، نو ویلی شو چې نکته اینښودنه punctuation یې هم هېڅ نه ده مراعات شوې او په ډېرو

ځايونو کې يې دوې کليمې په زور سره يو ځای کړي چې بايد بېلې، بېلې راغلي وای چې دا د کمپوزر يا د اېډېټر نيمگړتيا گڼلې شو. ژورناليسټيک اړخ:

الف - سرليکونه: د دې مجلې سرليکونه د ژورناليزم د سرليک ليکنې د مېتود له مخې جوړ نه دي يانې که چېرې ورته په ځير سره وکتل شي، نو سړی ویلی شي چې دغه سرليکونه د شمس النهار له خپرونې سره هم پرتله کېدای نشي، کومه چې د افغانستان د ژورناليزم په تاريخ کې لومړنۍ خپرونه بلل کېږي. بل، سرليکونه چې د هرې خپرونې پاليسي يا په بله وينا فکري نظر څرگندوي، سرليک نه لري چې بايد سرليک يې درلودلی وای. نن سبا که هره خپرونه وليدل شي، نو خامخا په يوه ځانگړي ځای کې، نښان او.... تر څنگ سرليک هم لري. که د سالو درېيم مخ ته وکتل شي، نو دلته هم ليکنه په زوره دوې توتې شوې او دوه سرليکونه (له اسلام څخه دمخه او وروسته د بنځو مقام او مرتبه، د اسلام مبارک دين په راتگ سره د بنځو مقام او مرتبه) ورکړي دي، دا هم کېدلای شول چې دغه ليکنه يوه وای او تر يوه سرليک لاندې راغلي وای او دا هم کېدلای شول چې دغه دواړه سرليکونه تر غټ سرليک لاندې د فرعي سرليکونو په توگه راغلي وای. همدارنگه لومړی سرليک کېدلای شي چې د دويم استازيتوب هم وکړي، ځکه چې په لومړي سرليک کې هم دا ويل شوي چې: ((له اسلام څخه دمخه او وروسته....)) نو بيا ولې په دويم سرليک کې: ((د اسلام مبارک دين په راتگ سره....)) راوړل شي، حال دا چې هلته يې هم يادونه شوې ده. د اووم سرليک ((پوهنيار شيبلا بابرې لطفا شما در مورد تاريخچه امور زنان ولايت ننگرهار معلومات اراييه کنيد و ضمناً ياد آور شويد که در چند بخش فعاليت ميکند.)) د يوې مرکې د يوې پوښتنې شکل لري، خو په پای کې يې د پوښتنې نښه راوړې نه ده او ليکنه هم د مستقيم نقل قول Direct Quote په توگه راغلي چې بايد يو بل بديل سرليک يې درلودلی وای،

خو... که اتلسم مخ وکتل شي، نو د ((مورنی مړينه يا (Maternal Death) له سرليک سره به مخ شئ چې دا په خپله له سرليک سره لوبې کول دي. دا چې سالو په پښتو او دري ليکنې لري او همدارنگه ترې د لاندې ليکنه چې مرکه ده، سرليک يې د پښتو تر څنگ انگرېزي هم لري چې بايد يوازې پښتو وای، نه دا چې انگرېزي ورسره وي. که چېرې دغه ليکنه ښوونيزه وای، نو بيا يې باک نه کاوه، ځکه چې د لوستونکو لپاره به گټوره وای او د ليکنې تر څنگ به يې اصطلاحات هم ياد کړي وای. که سرليک يو ځل بيا د مفهوم له مخې وکتل شي، نو ((مورنی مړينه)) پر ځای به دا ښه وای چې ((د زېږون پر مهال د ميندو مړينې)) راغلې وای، ځکه دغه ليکنه هم له همدې موضوع څخه بحث کوي. مورنی مړينه کېدلای شي چې د يوه چا لخوا داسې ووييل شي چې: ((مورنی مړينې يا د مور مړينې مې ډېر خفه کړم...))

ب- ژورنالېستيک ژانرونه او سکالوبيز

(موضوعي) اړخ: هره چاپي رسنۍ او کتاب په ځانگړيو ځايونو کې ليکلې يا فهرست لري چې سالو مجله يې هم لري او د ليکلې دنده دا ده چې لوستونکی په اسانۍ سره وکولای شي چې د خپلې خوښې ليکنې پيدا او په نښه کړي. ((سالو)) گل د خپلو سرليکنو او مخونو د ښودلو تر څنگ ځېنې انځورونه هم راوړي چې دا يې يو ښه کار کړی، ځکه چې د لوستونکو په زړه راښکون کې ښه کار ورکولی شي، خو لږه نيمگړتيا هم لري او هغه دا چې هره چاپي خپرونه د سر ليکنې تر څنگ يو ځانگړی نښان هم لري خو له بده مرغه چې سالو جان يې نه لري د اووم مخ ليکنه يې لکه د مخه چې يادونه وشوه پيل يې د يوې مرکې د يوې پوښتنې بڼه او مفهوم لري خو ځواب يې يو دی او ويلي شو چې يوه نيمگړې او په نشت حساب مرکه يا ليکنه ده، ځکه چې د ځوابونکي يې دوه ځايه نوم راغلی دی خو... همدارنگه د ((کونړونو ولايت د ښځو چارو رياست د خپرونو د مديریت لنډ گزارش)) تر سرليک لاندې په څوارلسم مخ

کې د لیک په بڼه د مجلې دفتر ته یوه لیکنه را استولې چې تقریباً یوه راپور ته ورته شکل لري، کېدلای شول چې د همدې لیکنې له موادو یو بڼه راپور جوړ شوی وای، خو لیکونکی یې توانېدلای نه دی چې دغسې یو کار سر ته ورسوي.

ج- د لیکنو لیکوال:

په سالو خان کې ځېنې لیکنې د لیکوالو نومونه نه لري چې دا یې یوه بله لویه نیمګړتیا ده، د بېلګې په توګه د مقام زن (۶مخ) پوهنیار شایلا بابری لطفاً... (۷مخ) لنډې کیسې ټول مضامین (۲۱مخ) د مور مقام (۲۶مخ) دونت (۲۷مخ) سپورت (۲۹مخ) ښځه ژاړي (۳۱ — ۳۶ مخونه) مضامین او په نهه دېرشم مخ کې ټوکې دي چې هم یې لیکوال یا راټولوونکي یې معلوم نه دي همدارنګه په دې ګڼه کې داسې هم شوي چې د لیکوالو یا ځوابوونکو نومونه په انګرېزي ژبه راغلي چې باید راغلي نه وای لکه په دولسم مخ کې Ahmad Gul Baidar چې تر څنګ یې دنده هم ښودل شوې ده او له اتم مخ څخه تر دولسم مخه پورې مضمون چې د یوې مرکې بڼه لري او لیکوال یې څرګند نه دی، خو په پای کې لیکل شوي چې: Dr: SHUGHLA SHINWARI RHO ښایي چې لیکواله یا یې ځوابوونکې واوسي.

شعرونه، انځورونه

زېرى مې درباندي ذوقه ستا ارمان پوره شو
لاس ته مې ډېر بڼكلي د شاداب شعرونه راغله
نه، نه داسې نه دي، نه دانه دي، نه دا هم نه دي
ټول ريدي ريدي گلاب گلاب شعرونه راغله
داسې شعرونه چې هم په کې خوند شته او هم رنگ. هم په کې مينه شته او
هم په کې ننگ، هم په کې ځان يادوي او هم جانان. هم په کې کونډه شته دى
هم يتيمان. هم بلې لمبې لري هم سکروټې او هم پتنگان او بيا دغه هر هر څه
په داسې خوږه او شاعرانه ژبه بڼكلي کوي، انځوروي، خوږوي او راټولوي چې
هر لوستونکي ته په کې خپل خپل زړه خوړول او راټولول بڼکاري لکه
نيمه شپه چې راخورا کړم، ستا خطونه تصويرونه
لکه کونډه ماښامي کې، يتيمان ځان ته راټول کړي
هغه لار کې شم بې خوده، چې پرې ستا د راتلو وخت شي
شاداب هسې د معيارو، ماشومان ځان ته راټول کړي
هو کې! په ريښتيا چې ښاغلي شفيق الله شاداب صيب په خپلو بڼکلو شعرونو
کې ډېر څه راټول کړي، خو دلته يې د خپل کلي کور ماشومان په داسې حالت
کې راټول کړي، چې هغوى هېڅ نه پوهيږي. خو شاعر دغه د ماشومانو د
راټولو وسيله په خپل عملي ژوند کې داسې کارولې، چې هېڅوک پرې د
بڼکلو د راتلو په لار کې د ناستې انتقاد نه شي کولى. خو دلته شاعر بيا هم د
پښتني دود او پت له مخې مجبور دى، چې د خپل اشنا د راتلو د انتظار خوږې
شېبې د ماشومانو سره د لوبو په بهانه رالڼدې کړي، تر څو چې اشنا يې راشي
او د ديدن تنده يې ماته شي.

خو اوس زه پوره باور لرم، چې د شاداب صيب د ناکامې مينې په انځوريزه شاعرۍ کې او شعرونه په ډېره مينه وړي او مينه کړي، بسکلي او بدرنگه ټول په ځان راټول کړي او دا ځکه چې شاداب صيب د مينې جنازه د ارمان په اوږو د حشر مقبرې ته وړي او څوک، چې د مينې جنازه وړي، نو داسې مين به پيدا نه شي چې ورسره ملگري نه شي. وگورئ:

وړم يې د حشر مقبرې ته د ارمان په اوږو

ور لاندې وزمه د مينې جنازه اخلمه

تنکي او زلمي شاعر شاداب صيب په خپله ځوانه او لومړنۍ شاعرۍ کې داسې خواره او پاسته گډ کړي او راټول کړي، چې د بې مينو او بامينو ټولو خوښيږي. لکه:

ټينگه غاړه را چې گوزاره وشي

ستا په تش ليدو مې څه کار نه کيږي

يه خپله شادابه نو زه څه وکړم

مړ شې لويه لار ده، ديدار نه کيږي

وگورئ! دلته شاعر په څومره خوږه ژبه او شاعرانه انداز کې د خپل اشنا نه د غاړې، غړۍ کېدو غوښتنه کړې. او بيا يې هغه د بنځينه احساس بيان څومره خوږ او عاميانه ځواب کړی، چې:

يه خپله شادابه نو زه څه وکړم - مړ شې لويه لار ده، ديدار نه کيږي

د گران شفيق الله شاداب په انځوريزه شاعرۍ کې دغسې عاميانه، سيمه ييز کليوالي ((خو)) خواره مفاهيم ډېر زيات دي او په ډېره خوږه شاعرانه ژبه يې په داسې انداز کې انځور او تصوير کړي، چې ته به واي، بس همدغه شېبه، شېبه کېدو ولا ده لکه:

يه د گيلې نه دې قربان شمه خو څه وکړمه

پرون په تلو کې در کتلو ته راجوړه نه شوم

والله که ډېره د ارمان په لمبو وسومه خو
شادابه زه دې خپلولو ته راجوره نه شوم

او يا دا چې:

ياره بس ورغ نيمه کې، شال غور ږدو والا دی
زړه بنکته بره نه کړې، سپرلی راتلو والا دی
د پاسه راوړه پې مه، وکړه لږ وار شادابه
زموږ تر منځه دېوال، بس غور ځېدو والا دی
نو هغه د چا شاعر خبره چې:

يا خو به ماته بنايسته بنسکاري

يا دې ثاني په دنيا نشته دی ميينه

خو بيا هم په رښتيا، چې د شاداب ((اشنا)) شعرونه ډېر خواږه او ډېر بنسکلي دي او دا ځکه چې زموږ د ژوند له تجربو سره سمون لري. زموږ د ژوند انځور يې کښلی دی او زموږ د رنځ انځور يې انځور کړی دی. او چې داسې ده نو بيا خو هغه د ارواښاد الفت صيب خبرې دلته راوړل زوروي گڼم، چې وايي: ((د لوړ او عالي شعر د پېژندلو معيار بل شی نه دی، د ژوند سره اړطبات دی او تاسې په شعر او ادب کې هم يوازې بشر ولتوي. چا چې د شعر او شاعر په باب ډېر فکر کړی او دواړه يې ډېر ښه پېژندلي دي هغوی د شعر په رښتني حقيقت پوه شوي دي. هغه وايي ډېر ښه شاعر هماغه دی، چې خپل ځان په خپل شعر کې ښيي. او موږ گمان کوو، چې زموږ تصوير يې ايستلی دی. شاعر ځکه په موږ گران دی، چې زموږ د زړه خبرې کوي او زموږ خاطرې رايادوي)) د ښاغلي شاداب د دې ځوانې لومړنۍ شاعرۍ په باب ډېرې خبرې کېدای شي، ځکه چې ځوانه ده، لومړنۍ ده او هېڅ يو لومړنی کار له نيمگړتياوو خالي نه وي، خود شاداب ښه او غوره شعرونه دومره ډېر دي، چې د کمزوري شعر پيدا کول پکې

د ورکې شوې ستنې د پیدا کولو نه کم نه دي او بیا خو زه هم نه شم کولای چې را پیدا یې کړم!؟

زه نو نوره خپله لیکنه د پای خوا ته راکاږم او د شاداب صیب د شعر او شاعرۍ د مینه والو لپاره مې همدومره ولیکل، چې مینه وال یې د لومړنۍ شعري ټولگې (گل دی د رېډي) له چاپه خبر شي، چې دغه لومړنۍ شعري ټولگه د (۱۳۸۲ل) کال د کب د میاشتې په وروستۍ نېټه د (۸۱) غزلو او (۱۱) څلوریزو په کډون د زرو ټوکو په شمېر له چاپه راوتلې. لومړنۍ پېل لیکنه پرې نامتو شاعر او لیکوال پیر گوهر صیب کړې.

دویمه لیکنه پرې زلمي شاعر او لیکوال طاهر فرهاد صیب کړې او وروستۍ لیکنه پرې (راځی رښتیا به وایو) تر سرلیک لاندې د شاداب اشنا خپله ده. زه د ښاغلي شاداب په شعرونو نور څه لیکل نه غواړم. او دده د شعرونو د پېژندلو لپاره دده خپلې لیکنې پوره او کره گڼم او هغه د نړۍ د ستر لیکوال شوپنهاور خبره چې (د هر لیکونکي انشا د هغه د فکر آینه ده. که غواړئ چې د یوه لیکونکي حقیقي ارزښت ځانته معلوم کړئ، دې ته مه کورئ چې ده په څه موضوع کې فکر کړی دی یا دده د فکر محصول څه شی دی. د مولف او لیکونکي د مقام د پېژندلو لپاره همدغه کافي ده، چې مور پوه شو ده څه راز فکر کړی دی او د فکر کولو طرز یې څنگه دی.؟) او چې داسې ده نو تاسې ښاغلي لوستونکي به هم هغه وخت شاداب ښه وپېژنئ، چې د هغه لیکنې او شعرونه په خپله ولولئ.

د هر چا قضاوت د هغه د پوهې په اندازه وي

وايي چې: ((ادب د ښکلاييز او روحي لذت او تسکين تر څنگ د ټولنيزې او اخلاقي روزنې، اصلاح، د اذهانو د روښانولو او لارښوونې دنده لري. او اديب هغه څوک دی چې دی بيا هغه ليدلي اور بدلې د خپل تخييلي ځواک او قوت په ملگر تيا د الفاظو په جامه کې ټولنې او خلکو ته وړاندې کوي))

خو که د لوستو خلکو او ليکوالو راتېر شو نو په ولسونو کې غوام او نازده کړي خلک هم د ادب په قدر و قيمت ډېر ښه پوهېږي، که څه هم چې دوی د دې کليمې د مانا او ارزښت په اړه په کتابونو کې يا له کوم بل چا څه نه وي زده کړي خو هر څوک چې د نورو په وړاندې يوه بې ادبه خبره يا کار وکړي نو دوی ورته بې ادبه وايي او په دې خبره ډېر ښه پوهېږي چې په ټولنيز ژوند کې ادب کولو، ادب زده کولو او مو ادبه اوسېدلو ته څومره اړتيا ده؟

دوی خپلو کشر خېلو ته تل د ادب خبره کوي او کله، کله خو بيا د دغه ارزښت د ساتلو او زده کولو لپاره د ماشومانو او ځوانانو په وړاندې د چوکې، لښتې او سوک خپېږې نه هم کار اخلي چې دا کار د ادب د زده کولو په موخه موږ ته د پېږيو، پېږيو را پاتې دی، لکه منتبار صاحب چې وايي:

ځار قربان د خپل کاکا د ډب ادب شم

منتبار ته يې څه ښه ادب ښودلی

په ادب ناسته ولاړه، راشه درشه، راکړه ورکړه، ليکل لوستل، ويناوې او خبرې اترې کول او دغسې نور هر، هر څه د ټولنيز ژوند تر ټولو مهمې او ړينې خبرې دي چې لوستي خو څه کړې چې نالوستي يې هم په قدر و قيمت ډېر ښه قايل دي، خو افسوس لومړی زموږ د هېواد پر بچيانو چې ډېر بې ذوقه، بې ادبه او بې احساسه خلک يې د زده کړو چارې په واک کې لري. او بيا پر هغه چا سل

افسوسه ، چې د عاطفې، احساس او ترحم پر رڼو اوبنکو وينځل شوې کليمې (ادب) او (ادبياتو) په مانا او ارزښت خپله هم نه پوهېږي او نورو ته يې هم د بې اهميتۍ او بې گټې والي په اړه ناوړه تخريب او تبليغ کوي!!

زما دا ليکنه کلونه وړاندې هغه مهال چې زه نوی، نوی له پوهنځي فارغ او راوتلې وم زما د سترگو ليدلي حال دی! چې د پوهنې د رياستونو د يوه رياست په مقام کې د يوه نوي گمارېدونکي ښوونکي سره د يو ريس د کړنو حال دی. زما د سترگو هغه ليدلی حال به تاسې ښاغليو لوستونکيو ته هسې سر سري او عادي خبرې ښکاري خو زما لپاره يو ډېر ژور درس او پند و چې تر مرگه به مې په ذهن کې د يوې بې خونده خاطرې په ډول پاتې وي. ريس د خپلو څو تنو کارکوونکو او د لېسو د ښوونکو سره په اداره کې ناست و يو چا د رياست د باندې د ولاړو راغلو خلکو له ډلې نه د پياده په لاس يو ليکل شوی کاغذ د ريس د هوکړې او څه ليکلو لپاره راولېږه ښاغلي ريس چې پر کاغذ د ليکل شوي متن څو کرښې ولوستې هماغه بابا ته يې ووييل د دې کاغذ والا سپری را ښاسه، سپری راغی کېناست ريس بيا کاغذ ته خپلې سترگې د عينکو لاندې ور مخامخ کړې په پورو شونډو يې د غوښتنليک ټول متن ولوسته په سپين کاغذ د پوهنې رياست د مقام نه غوښتل شوي وو (زه... کال کې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو له پوهنځي د پښتو څانگې فارغ شوی يم له فراغت وروسته مې لومړی په کابل او بيا په... ولايت کې د ښوونکي دنده ترسره کړې وه، اوس يو ځل بيا ستاسې درانه مقام ته عارض شوی يم چې په همدې ولايت کې مې چېرته د ښوونکي په توگه وگماري...) ريس له کاغذه سترگې پورته کړې او پخواني ښوونکي ته يې په ډېرې بې تفاوتۍ سره وويل: ښا! ته لېسانس يې! ادبيات دې لوستي... هي... هي... ادبيات نو څه ته وايي؟ ادبيات څه شی دی؟! څه گټه لري...؟ ريس بيا د څه اخوا دېخوا کتلو وروسته مخامخ پخواني ښوونکي ته وکتل،... بښنه غواړم ته خپه نه شې... او په خوا کې يې نور ناست

کسان د خپلو خبرو مخاطب کړل او په یوه ساه یې ورته د (ادبیات څه ته وایي، ادبیات څه شی دی؟ ادبیات څه په درد خوري...!! یره که زما څوک مني نو زه خو بالکل پشنهاد کوم چې دا د ادبیاتو پوهنځی دې بیخي وتړل شي... هر څوک چې ماته راځي او معلمي غواړي نو چې تپوس ترې کوي کوم پوهنځی دې لوستی ادبیات... ادبیات... ادبیات!!! یره خلکه ولې مو یو بل پوهنځی نه لوسته؟ تاسې په ادبیاتو کې څه موندلي...؟ د لږې شپې چوپتیا وروسته یې بیا سر راپورته کړ . تاسې

باور وکړی چې د دې ایباتو نه په تنگ راغلی یم) لږ ساعت وړاندې یو بل راغلی و هغه هم معلمي غوښته او ویل یې ادبیات مې لوستي خو له هر څه وړاندې راته لږ غوږ شه چې یو سعر درته وایم او بیا یې دومره ډېرې خبرې کولې چې زړه مې ورسره په تنگ شو.

ما چې د پوهنې د ښاغلي ریس د یوه ښوونکي سره د کړنو دا حال ولیده او بیا مې دده د پوهې او قضاوت کچه د ادب او ادبیاتو په اړه ځان ته وتلله نو هغه د حمید بابا وینا مې په ذهن کې په خپله ټوله معنا راوینښه شوه چې:

زړه مې له غیرته په گوگل دننه دود شي

ږمنځ چې دې بې فهمه وهي گوتې په کاکل

د خپلواکۍ د اتل په نوم لېسه

هغوی چې بې احساسه دي، نه دې لولي! خو هغه چې هم احساس لري او هم عاطفه، په دقت سره دې ولولي، او له لوستلو وروسته یې که نور څه په وس کې نه وو نو د دعا په نېټ خو دې د زړه له تله یو سوی اسوبلی وباسي، گوندې چې الله رب العزت ته همدغه اسوبلی د مظلوم د ښېرا په څېر مخامخ د قبول وړ وگرځي. او د ستر ملي قاید غازي امان الله خان په لېسه باندې غیبانه څه رحم وشي، او یا ورته د بې تفاوته او بې کفایتته مسوولینو څه توجو را وگرځي. هسې خو د ننگرهار ولایت گنې نورې لېسې هم په ورته بدمرغۍ اخته دي خو دا لېسه ځکه د زیات ترحم او یاد وړ ده چې د هېواد د خپلواکۍ د اتل غازي امان الله خان نوم پرې پروت دی، خو د لېسې علمي، روزنيز، ښوونيز او پوهنيز حال او چاپیریال ته چې گورم د نوموړي په نوم، شخصیت، شان او شوکت پورې راته خدا کول او ملنډې وهل ښکاري.

کاش! چې پر دې لېسه د غازي امان الله خان نوم نه وای ایښودل شوی.

کاش! چې دغه لېسه د دې ولایت په یوه بله سیمه کې وای.

کاش! چې دغې لېسې ته دومره لویه بې اعتنایي نه وای شوې.

د دې لېسې د ستونزو په اړه خو بلا کیسې موجودې دي خو ډېره د شرم خبره یې دا ده چې که چېرته څوک کوم بهرنی ننگرهار ته راشي او پوښتنه وکړي، چې د امان الله خان په نوم دلته کوم ښوونځی یا پوهنځی شته؟ او له هو د ځواب وروسته د لېسې چاپیریال، د ښوونکو ظاهري او معنوي حالت، مسلکي وړتیا او کاري تجربې د نږدې وگوري. د زده کوونکو روزنيزه کچه او پوهنيزه سويه له خوانه مشاهده کړي، یا د لېسې د مشرتابه وړتیا او ظاهري تپ و تاپ وويني نو فکر به وکړي چې د دغه ستر شخصیت په نوم پورې د معارف

مسوولينو ملنډې وهلي او خنداوې يې ور پورې كړي. زما يو ملگرې، چې په همدغه لېسه كې ښوونكي دى او د وطن پرستۍ احساس او عاطفه يې د زياتې ستاينې وړ دي، هر وخت راته په ډېر افسوس سره د نوموړې لېسې د ستونزو په اړه كيسه كوي. او هر ځلې همدا ټينگار وي چې د دې لېسې پر ستونزو خپلې رسنۍ ته يو تفصيلي رپوټ وليكم، زما د ملگرې د خولې خبرې دي، چې وايي: ((زموږ د لېسې له ښوونكو نيولې بيا تر زده كوونكو او اداري مامورينو ټول يې بې سواده دي.)) بې سواد په دې مانا چې نه پوهه لري او نه درك، نه پخپله په څه پوهېږي، او نه د بل مني. د ټيټو ټولگيو زده كوونكي خو يې لا څه چې د نهم نه تر دولسم ټولگي پورې اكثره زده كوونكي يې په ساده ضرب او تقسيم نه پوهېږي. املا انشاء خو يې په نشت حساب ده. ملگرې استاد مې په خپل سپېڅلي ((رب)) د الفاظو په شدت سره بيا، بيا قسم خوري او وايي په شپږم، اووم، اتم او نهمو ټولگيو كې ډېرى زده كوونكي مطلق سواد نه لري. خو چا ته يې ووايو، څوك شته چې پوښتنه وكړي او تفتيش وكړي، چې تر دغه ځايه څنگه بې سواده كامياب شوي اورارسېدلي ياست؟ دى زياتوي: دلته اكثره زده كوونكي په نشو پارچو كاميابېږي، كه څوك يې نه مني، د ټولو هغو زده كوونكو پارچې دې وكتل شي چې په حاضر يو كې يې نومونه په وروستۍ ليكه كې دي. دلته د امتحان په صحنه كې نقل په ښكاره كېږي، ښوونكي پرې سترگې پټوي، هغوى فكر كوي، چې كه ټول سپينې پارچې وركړي، بيا د ښوونكو وركړي درسونه د سوال لاندې راځي. زما د خپلو سترگو ليدلى حال دى ۱۳۸۹ل كال كې د دې لېسې د دولسم ټولگي د كلنۍ ازموينې د تاريخ امتحان و، چې ښوونكي يې د لېسې مدير په خپله و. د ازموينې په صحنه كې يې يو تن زده كوونكي ته وويل: هلكه! اخوا د پخوا مه گوره، خپلې پارچې ته گوره! هغه زده كوونكى سپك پاڅېد مدير ته يې پارچه په قهر وروغوړخوله او گواښ يې وكړ: زه هر هغه څوك نر گڼم، چې ما ناکام

کړي...!! بله ورځ د نهم ټولگي يو زده کوونکي د ښوونکي په دې خبره، چې د يو بل سره خبرې مه کوئ، عين عمل تکرار کړ او د امتحان له صحنې د دې گواښ په کولو سره ووت، چې زه به وگورم، ما څوک ناکاموي او څنگه مې ناکاموي؟ همدا شان يوه بله ورځ د يو بل ښوونکي د کېميا ازموينه وه، سوالونه زده کوونکو ته وويل شول، بيا يو شمېر پارچې د امتحان له صحنې ووتې، آخوا ته په زراعتې ځمکو کې د کتاب له مخې حل شوې، بېرته راوړل شوې ښوونکي ته ورکړل شوې، ټول ښوونکي او د پوهنې مديريت نه راغلي پلاوي پرې هم خبر شو، خو هېچا، هېڅ ونه کړه او هر څه په پټه خوله پای ته ورسېده. زما ملگری ښوونکی چې د نوم له اخیستو يې ډډه کوم مخکې ځي او وايي: دلته د لوړو ټولگيو اکثره زده کوونکي ((بدمعاشان)) او د بدمعاشۍ اکتونه کوي. يوه ورځ مې د ملگری معلم صيب نه پوښتنه وکړه: دې لېسه کې ولې دومره ډېرې ستونزې دي؟ ځواب يې راکړ: دلته ښوونکي، زده کوونکي، مدير، اداري مامورين او حتا چپرآسيان هم ټول د يوې مخې د همدغې سيمې (بهسودو) ولسوالۍ دي، دلته کليوالي مناسبات په نظر کې نيول کېږي، ټول يو د بل خپل دي. بل علت دا دی، چې اداره ډېره کمزورې او بې کفايته ده، هېڅ ډول تدبير د چارو د ښه کولو لپاره نه شي نيولی او نه پرې پوهېږي. چاقوگان، چرې، بوکس پنجې، توپنچې او نور لېسې ته وړل راوړل عادي خبره ده. دلته مسایل دې حد ته رسېدلي چې زده کوونکي د ښوونکو په اوږو لاسونه اړولي ټولگي ته ننوځي، بيا په ټولگي کې دننه په مېلونو کې د خپلو معشوقو سره د عشق او عشق بازی کيسې کوي. دلته، چې زده کوونکي ښوونکو ته سلام ورکړي، ښوونکي ورته لاس په سينه څو، څو ځل ښکته پورته شي، وعلیکم، وعلیکم ورته ووايي... ښه نو اوس تاسو ښاغلي وواياست چې په دغسې يوه لېسه کې به زده کوونکي په کومه روحيه او انگېزه زده کړې

و کړي او ښوونکي به په کوم جرأت، کومه خوله او کوم وقار درس ورکړي. بیا به څوک ناکام او یا مشروط شي.

د دې هر څه لومړۍ پړه د دې لېسې د بې کفایتې مدیر، بیا د ننگرهار د پوهنې مدیریت، ورپسې د پوهنې ریاست او په ټوله کې د پوهنې وزارت په غاړه لا څه چې پر اوږو ده. همدوی تر ټولو ستر مقصر بې کفایتې او ملامتې دي، ځکه چې د هېواد د ځوان نسل پر وړاندې دومره بې تفاوتې او بې کفایتې په هېڅ ډول او په هېڅ حالت کې د بڅېنلو او زغملو نه ده دا د خپل هېواد سره ستره جفا ده، چې په ښوونیزو او روزنیزو ځایونو کې هر څه سطحې او سرسري وگنل شي او د خپلو جېبونو د ډکولو فکر پرې حاکم اوسي. خو دا خبره هم ښه په یاد ساتل په کار ده، چې الله (ج) هم خپل کار کوي او ډېر ژر به یې پرې چپه کړي. (انشالله)

کاشکې ځوان د پښتانه په ننگ کې مړ وای!

پښتانه وایي: ښه خلک په دنیا کې ډېر نه پاتې کېږي، د ښو خلکو عمر لنډ وي.

په دې کې به د الله سبحانه و تعالی خپل غرض او راز وي، د ښو او نېکو انسانانو سره د نورو ډېرو ژوند ښه او سوکاله وي او د بدو هغو سره خپل خپلوان څه چې ان کلی کور او ټوله ټولنه په عذاب کې وي.

پر ښو انسانانو سترگې خوږېږي، مینه پرې ماتېږي، حساب پرې کېږي، د مایوسه زړونو تسلی او ډاډ ځای هم دوی وي.

په ښو بدو کې مخ سترگې همدوی ته اوږي.

د نهیلي ژوند ډېری کسان خپلې هیلې په هغوی پورې تړي، د هغوی د نېکو اخلاقو او اعمالو نه متاثره کېږي، الهام ترې اخلي، د پند او عبرت زده کړه ترې کوي، خپلې کړنې او خپل ځان د هغوی سره پرتله کوي، سوچ کوي، پر بکړه کوي، اراده او عمل ملگری کوي، پاڅېږي روانېږي، خپل په تپه ولاړ نهیلي ژوند او فکر ته بدلون ورکوي، پر مخ ځي او په پای کې د یو سرلوړي او سوکاله ژوند څښتنېږي.

ارواښاد احمد ضمیر علمدوست صیب د همدغه شان الهام اخیستونکو او ورکوونکو زلمیو شخصیتونو له ډلې څخه و.

د هغه نېک اخلاق، راشه درشه، ناسته ولاړه او په دومره لږ عمر او تنکې ځوانۍ کې د لیکوالۍ، کمپوز او ډیزاین په چارو کې هاغومره لوړ استعداد درلودل د هغه یوه ځانگړې برتري او فوق العادگي وه، بیا دا ټول هغه څه وو چې ځوانانو او مشرانو ته یې د هغه څخه د پند او نصیحت د زده کړې سرچینې بللی شو.

خو هغه د ستر خوشال بابا خبره ((کاشکې ځوان د پښتانه په ننگ کې مړ وای!))

هسې په نه بهانه رانه الله تعالى واخيست، د هېچا په خيال و فکر کې به کله دا نه وو راغلي، چې ضمير دې هم په دومره تنکي ځوانۍ کې له دې خټينې نړۍ په دومره اسانۍ سترگې پټې کړې.

هغه مهال چې زه د ننگرهار د پوهنې مجلې مسوول مدير او له کونړه د غونچې مجلې د ليکنو راټولونکي او خپروونکي وم دواړه مجلې به مې د کمپوز او ډيزاين لپاره هغه ته ورکولې، د هغه کمپوز به زما کار تر نيمايي زيات اساناوه.

هغه د ليکوالۍ په فن کې لوړه وړتيا او ځانگړی مهارت درلود.

زموږ ډېری ليکوال ليکنې کوي، شعرونه ليکي، نکلونه راټولوي خو پښتو ياگانې يې نه زده، په گرامري آرونو او جوړښتونو نه پوهېږي د معاصرې معياري ليکنې او ليکدود سره اشنايي نه لري.

يو نيم خو په کې کله کله لا د نوم او جملې په پای کې د نارينه او ښځينه ټکي د سم کارولو توپير هم نه شي کولی.

الله رب العزت دې پر هغه د خپل شان مطابق ډېر ډېر ورحمېږي زموږ د ډېرو ليکوالو د ليکنو نيمگړتياوې او کمزورۍ د هغه د کمپوز له برکته پټې او پرده پوښې وې، حتی کله کله به يې د ليکوال د بې خونده ليکنې اوږد متن رالڼد او دومره خوږ کړ چې هغه به ورته د مننې په ويلو سره خپله هم هيښ پيښ پاتې شو. د ارواښاد د لوړ استعداد بله بېلگه دا وه، چې ډېر تېز کمپوز به يې کاوه خو د ډېر تېزوالي سره سره به بيا هم د ليکنې په ټول مخ کې غلطۍ له يوې يا دوو نه زياتېدې.

بل د هغه د شعر پېژندې او خوښوونې ذوق او سليقه ډېره لوړه وه که څه هم په خپله يې هېڅکله د شعر ليکنې شوق نه و کړی خو ښه او نا ښه شعر يې ډېر ښه پېژانده په يادو مجلو کې به يې کمزوري شعرونه زما له مشورې پرته ايسته کول.

د ورځپاڼو مجلو او کتابونو په ډيزاين کې يې ډېر ښکلی او بې مثاله ذوق او استعداد درلود، چې ټول پښتانه ليکوال يې د دغه هنر شاهدان او خوښوونکي وو.

د ماشومانو سره يې زياته مينه لرله، کله چې به څه خبره د ماشومانو په اړه ياده شوه ضرور به يې د هغوی سره د خپلې مينې او زړه سوي يادونه هم کوله. هغه به ويل کله چې په لارو کوڅو کې بې وزله خړ پر ماشومان ووينم ډېر زيات پرې خپه کېږم، څو هغه ماشومان چې لږ پاک وي او تنکۍ تنکۍ خبرې کوي ډېره مينه مې پرې ورځي... د ماشومانو سره د هغه مرحوم د مينې د زبات لپاره د هغه په خپلو گوتو ليکل شوې او تخليق شوې څو کرښې د دې ليکنې د ښې پای لپاره ليکم او کيسه کوم: يوه ورځ د ننگرهار د پوهنې مجلې د يوې گڼې د کمپوز او ډيزاين روستۍ پانې ته راوړسېدو، په وروستۍ پاڼه کې يو مخ سپين پاتې شو، مور ډواړه ورته په سوچ کې شو چې په څه يې ډک کړو؟ ويې ويل: غم مه کوه رغون صيب، دلته به زه داسې څه وليکم چې زما به پرې زړه خوشاله شي او ستا به روح ارام شي.

زه اخوا د پخوا ناست وم او هغه په کمپيوټر کې څه ليکل، لږه شپبه وروسته يې وويل: راشه رغون صيب وگوره په هاغه خالي ځای کې مې څه وليکل... په هغه ځای کې د هغه د فکر او خيال، احساس او عاطفې د بيان څو کرښې داسې کښل شوې وې ((اى نړيوالو! پرېږدۍ چې زموږ کوچنيان هم لکه د نورو کوچنيانو غونډې په خلاصه فضا کې زده کړې وکړي، په ښوونځيو او جوماتو رانده توغندي مه توغوى، مور ژمنه کوو، چې له دوى څخه تاسو ته هېڅ ډول خطر نه پيدا کېږي.

اى هېوادوالو! پرېږدئ نور د ښوونځيو سوزول پرېږدئ، د ښوونکو وژل پرېږدئ او د زده کوونکو پر مخونو د تېزابو له پاشلو تېر شئ، په اخرت کې به هغه عظيم الشان ذات ته چې ټول به ورته تبت سرونه ولاړ يو څه ځواب وايي؟)) اروا دې ښاده وي.

لمن مې ډکه ده له کانو خو څوک نه پرې ولم

په عادتونو کې دا یو عادت د غره لرمه

هو کې! دا لمن هم هماغسې یوه لمن ده چې توري، ټکي، کلمې، جملې او حتا ټولې لیکنې یې د احساس، عاطفې، انساني زړه سوي او ترجم لپاره ډېر، ډېر څه لري. دا لمن د لفظ او مانا لمن ده. په دې لمن کې به د فکر، خیال، مانا، احساس، عاطفې او ترجم خواره سره راټولېږي او خپرېږي.

دا لمن د (ل م ن) له ټکو جوړه هماغه مادي او معنوي لمن ده چې هم د یو ستر افغاني کلتور د فولکلوریکو کیسو گنې انگرېني پېړۍ، پېړۍ تر شا لري او هم یې عیني او ذهني انځور د بنایست او ښکلا له مخې ډېرې ماناوې ښندي. په دې لمن کې لومړني راټول شوي خواره د همدې کال د تلې د میاشتې په لومړۍ گڼه کې پاڅه، خپاره او خواره شول.

د لمن خپر بدل په افغاني ادب کې د ټولو فرهنگیانو او فرهنگپالو لپاره د یوې بلې بریا زیری دی هیله ده چې دا لمن د افغاني ولس لپاره په خپله جوله کې ډېر داسې څه راټول او خپاره کړي چې هم نوي، هم خواره او هم د لیکنۍ انشاء له مخې په درنو کانو تلل شوي وي.

دا چې هر لومړنی کار خامخا څه نا څه نیمگړ تیاوې او تېروتنې لري نو د لمن لومړنۍ گڼې هم یو شمېر غلطۍ لرلې، چې په لمن کې د راټولو شویو لیکنو د تلو په ټول او وزن کې یې د لمنې د ښکلا او مانا رنگ ته لږ وزیات زیان اړولی و.

هیله ده چې د لمن د ښاغلو چلوونکو ورته پام شوی وي او د بیا لپاره تکرار نه شي د لمن په اړه زما د دې څو کرښو لیکلو موخه دا ده چې له یوې خوانه

دلمن د چلوونکو د کار ستاینه وکړم او د بل پلوه افغان فرهنگیانو ته د لمن د معنوي ارزښت په اړه څو ټکي ورزیات کړم، نه د لمنې نیمگړتیاوې او غلطۍ لیکل او په گوته کول.

زه نور ډېر څه نه وایم یواځې خپلو دواړو خوږو دوستانو حقل صیب او شینواري صیب ته چې د لمن د خپراوي په کار کې په یواځې ځان هم مادي او هم مانوي قرباني ورکوي، دومره وایم چې په لمن کې د راټولو شویو خوږو د خپراوي پر مهال د بیا لپاره تر وسه، وسه هڅه وکړي، چې چاپدونکې لیکنې بیا له سره وگوري او د ممکنه تېروتنو مخه ونیسي. په دې کار سره به دا ښاغلي دوه گټې وکړي، یو دا چې لمن به یې تل د گلونو او گلغوتیو مالامال وي او بل به یې یوه له تېروتنو پاکه سوچه، معیاري په ټول پوره او کره لمن لرلې وي او هم به یې د لوستونکیو دا نیوکه تمبولې وي چې :

(گلو کې دې شپه وه، تا تشه لمن راوړه)

د کونړ ځنگلونو رېبل او مخنیوی

الهي قانون داسې دی، چې چرگه به هگی اچوي له هگی نه به بچی پیدا کېږي، هغه به غټېږي، نورې هگی به اچوي او بچی به راوباسي. بیا به زړېږي، مري به او له منځه به ځي. خو دا قانون او الهي نظام به هم داسې روان وي او تر قیامته به چلېږي خو د الله تعالی رب العزت یو بل بشپړ ځواک او کامل قدرت دا دی، چې کله یې اراده وشي، نو کن فیکون ذات دی، چې ووايي، وشه، وشي او چې مه شه نو بیا نېست او هېڅ شي. دغسې ډېرې کړنې یې چې الله رب العزت فرمایي ((ما د انسان رزق د ده له پیدایښت څخه زرگونه، کلونه پخوا پیدا کړی دی)) موږ ولیدل او وینو چې د انسان د پیدایښت او لگښت لپاره الله تعالی (ج) ډېر داسې څه پیدا کړي چې د انسان او هر ژوندي موجود د پیدایښت نه، به څومره کلونه پخوا پیدا شوي وي، لکه اسمان، ځمکه او بیا په اسمان او ځمکه کې هوا، اوبه او نور هغه څه دي، چې د هېڅ ژوندي موجود ژوند له هغوی پرته ناشونی دی او په همدې ترتیب د ځمکې پر مخ شین بوتې د انسان د ژوند او روح سره تړلی دی، خو ځېنې ونې او بوتې یې بیا زموږ د هغې لومړنۍ وینا پر بنسټ، چې خدای (ج) فرمایي: ((ما زرگونه کلونه مخکې د انسان له پیدایښت نه د هغه رزق پیدا کړی دی.)) نو د الله (ج) د رزق د بې

شمېره بېلگو څخه يو هم همدا ځنگلي ونې دي، چې د هر هېواد، د بنسکلا او بنایست سره، سره د هغه ملک ملي پانگه او ملي شتمني جوړي، چې خدای (ج) دغه بنسکلا، بنایست او شتمني مور ته هم راکړې وه، خو دا چې چا رانه لوټ کړه، چا په چا خرڅه کړه او اوس هم د دې ملي پانگې سره چې څومره خیانت روان دی، پر دې مور او تاسې ډېر بڼه پوهېږو او دلته په دې اړه د ډېرو زیاتو خبرو او تبصرو نه تېرېږو او دې ته راځو چې اوس څنگه؟ څه وخت او د کومو امکاناتو په مرسته نوره زموږ د دې ملي شتمنی د لوټلو مخه ونیول شي، خو اصل خبره دا ده چې څوک یې مخه ونیسي؟ څنگه یې ونیسي، او کله یې ونیسي؟ ځواب روښانه دی، همدا اوس همدغه نن د کونړ د بیا رغوونې د لومړنیو کارونو له جملې څخه لومړنی کار باید د ځنگلونو د رېپلو د مخنیوي لارې، چارې ولټول شي. او په دې سوچ او فکر وشي، چې څنگه د افغان ولس د ژوند د بنسکلاوو دغه لویه سرمایه نوره دغسې لوټ تالانه شي. خو دغه ښاغلي به څوک وي؟ دغه کار نه زما له وسه پوره دی او نه د بل کوم کارگر او بزگر له وسه. دا دهغه چا کار دی چې د دې وطن د هرې ملي شتمنی د ساتنې مسولیت او صلاحیت لري. د هېواد له ټولواک څخه نیولې بیا تر واړه ماموره پورې د خپل ایماني، افغاني او وجداني احساس او همدردۍ له مخې د خپلو شخصي گټو نه په تېرېدنې سره او په عام ډول د کونړ ولایت ټول هېوایال خلک، چې د خپلې دغې قیمتي سرمایې سره د زړه له کومې مینه او خواخوږې لري، خپل لاسونه او غږونه سره یو کړي او په خپل ټول زور او ځواک سره له هرې لارې چارې، چې کیږي د ځنگلونو رېپل او وهل وغندي او په رېبونکو او وړونکو یې لعنت ووايي، خو په خاص او ځانگړي ډول زموږ هیله د کونړ ولایت د مقام له ټولو مشرانو څخه ده، چې خپل ټول ذهني او ځاني

ځواک او صلاحیت په کار واچوي او خپله هېوادنی مینه په زبات ورسوي او د دې ولایت د ځنگلونو د رېښو په مخنیوي کې خپله کارنده ونډه په نظر او عمل دواړو کې پلې کړي. خو دا هله کېدای شي، چې د سیمې په اړوندو ځایونو کې سیمه ییز دفترونه جوړ شي، امنیتي پوستې ځای پر ځای شي کار د کار خلکو ته وسپارل شي او وروسته یې پلټنه او څارنه وشي او په دې ترتیب سره د هر رېښونکي، اخیستونکي او وړونکي لپاره د قانون سره سم د یو خاص فرمان له مخې جزا او سزا وټاکل شي او بیا د دغې سزا او جزا په ورکړه کې هېڅ ډول سپارښت، ضمانت او مصلحت ونه منل شي د افغان ولس د هغې نېکمرغې ورځې په هیله چې قانون او عدالت په کې په خپله ټوله مانا واکمن وي او غدار په دار وي.

نوی کال له نویو هیلو سره

هر شی چې نوی، نوی راپیدا یا راشي، هغه ته خلک نوی وایي. یا یې د نوي په نامه یادوي لکه د زمانې په حساب نوې ورځ، نوې میاشت، نوی کال، نوی ژوند او نوی کار چې دې هر نوي شي ته انسان په طبیعي ډول لږ و ډېر نوی، نوی خوشالېږي. خو د ماشومانو فطرت داسې دی چې وړو، وړو نویو شیانو ته هم ډېر خوشالېږي. د دوی لپاره په ریښتیا چې هر نوی شی نوی وي. ځکه چې د لومړي ځل لپاره یې ویني او پېژني. دوی د دغه یا هغه شي په مادي او معنوي ارزښت ښه نه پوهېږي. خو هر نوی شی ډېر خوښوي او زیات ورته خوشالېږي. مور د هغوی په شان نه یو، مور ته ډېر نوي هم زړه ښکاري او هېڅ خوشالي نه شي راکولی. مور ورته ځکه ډېر نه خوشالېږو چې راته بیا، بیا تکرارېږي. که څه هم چې په نوي رنگ وي خو بیا هم تکراري وي. مور د ماشومانو په پر تله ((زور او نوی)) ښه پېژنو. او په دې هم ښه پوهېږو چې دغه ښار نوی او هغه زور دی. دا ودانۍ زړه او دا بله نوې ده. خو د زمانې په زړښت او ځوانۍ کې لکه چې تېروتلې غوندي یو. مور د زمانې پیل ته نږدې وختونه زړه زمانه بولو او د زمانې وروستيو پېړيو ته نوی عصر او نوې زمانه وایو. نوی کال هم په دغه حساب بنا دی. د اتیا کالو بودا خپل وروستی کال نوی گڼي او د خپل ماشومتوب زمانه ورته زړه معلومېږي. هر کال چې نوی کېږي له ځان سره څه نوي شیان راوړي ځکه یې نوی گڼو.

له نوي کال سره نوي خیالونه، نوي فکرونه او نوي کارونه ملگري وي. مور هیله لرو چې نوی کال په ډېرو نوو جامو کې ووینو او ډېر نوي شیان ورسره وي. خو مور په دې باید هم پوه شو چې نوی کال له مور نه څه غواړي او په خپله څه کوي؟ نوی کال سمدلاسه د ورځو په اوږدولو او د شپو په لنډولو پیل کوي. د

خوبونو وخت کموي او د بيداری هغه د کار او فعالیت لپاره زیاتوي. د تیاري او تور تم عمر لنډ وي او د رڼا هغه اوږدوي. که موږ د نوي کال په رمز او اشاره پوه شو نو د پسرلي د بارانونو برېښناگانې همدغه مطلب ته اشاره کوي. که موږ د نوي کال په رمز او اشاره پوه شو نو د پسرلي د بارانونو برېښناگانې همدغه مطلب ته اشاره کوي. چې د نوي ژوند اساس په برق او برېښنا کې ایښودل شوی دی او هغه زمانه تېره شوې چې د حیات اوبه، به په تور تم کې وې او ژوند به په تیارو کې و. د نوي کال لومړی درس همدغه دی او ساړه زړونه یې نه خوښېږي. راشی چې د زمانې په تقاضا ځان پوه کړو او پروي یې وکړو. زموږ ۱۳۸۸ لمريز نوی کال همدغسې یو کال دی. دې کال ته موږ لویان له ماشومانو ډېر خوشالېږو. دا په دې چې موږ ورسره زموږ او زموږ د ماشومانو د ښې راتلونکې لپاره ډېر امېدونه تړلي دي. موږ دا نوی کال په خپل هېواد کې د یوې ښې راتلونکې لپاره د لویو بریو نوی زېری گڼو او هیله لرو چې زموږ هیلې دومره خوږې او په زړه پورې شي چې له دعاگانو او غوښتنو مو وراخوا وي او بر عکس راونه خېږي. ځکه موږ په ژوند کې داسې تجربې هم لرلي چې یو کار ته به ډېر خوشاله وو او بلا امېدونه به مو ورسره شېبه په شېبه تړل. خو پایله به یې بیا داسې راوخته چې له بدو به بده وه. او یا به داسې وو چې د یو کار پایلې به راته ظاهراً ډېرې بدې ښکارېدې او ښه پوره به ورتله په اندېښنه کې وو خو نتېجه به یې زموږ له تشویشونو خلاف ښه راووتله نو اوس هم موږ نه پوهېږو چې څه به کېږي، خو بیا هم د یوه ښه کال په هیله یې د راتلو او تېرېدو انتظار لرو.

خو ... ډوډۍ، ډوډۍ!!

((غلې دي امبارونه، امبارونه په دې ښار کې
اسمان ته رسېدلي محلوته په دې ښار کې
شیندلی شي! جوړېږي دولتونه په دې ښار کې
خرڅېږي په پیسو محبتونه په دې ښار کې
خو بیا هم چغې اورم چې ډوډۍ ډوډۍ
هوا! همداسې ده، همداسې، خو څه وکړو؟! او دا هم منم چې ((په جنتي خاوره
نهر گرځمه)) او یا:

((داستا رضا زما رضا ده ربه!
کاني هم نس پورې تړلی شمه
چې بل ښامار په خزانو ووينم
آخر انسان يم څنگه غلی شمه))

په دې ټول پوهېږو چې د هر ژوندي يا ساکبن موجود د ژوند د پایښت لپاره
الله رب العزت تر ټولو لومړنی نعمت (هوا) پيدا کړې ده، تر هغې وروسته يا
دويم يې د (اوبو نعمت) او بيا نور خوراكي شيان دي چې (ډوډۍ) يې په سر کې
شمېرلی شو.

او دا ځکه چې ډوډۍ هغه ستر نعمت دی چې، د انساني ژوند د بقا او پایښت
لپاره د نورو ټولو خوراكي څيزونو څخه يوه خاصه او ځانگړې برتري، خوږښت،
مړښت، او تلپاتې خوند لري او هغه په دې، چې که بل هر شی درې څلور وخته
سر په سر وخورل شي نو، نور ترې زړه سرېږي يا مړېږي، خو په ډوډۍ کې (که
هغه غلیمینه، بتینه، روټه) او که جوارینه (سوکړک) وي الله تعالی پکې داسې
يو تلپاتې خوند او حکمت ايښی دی چې که ټول عمر وچه او بې ننگولي هم
وخورل شي، د بنده زړه ترې نه تورېږي. خو افسوس او بيا هم افسوس چې نن
سبا زموږ په هېواد کې د دغه ستر نعمت پيداښت، د ډېرو ستونزو سره تړلی
دی. زموږ په مليونونو هېوادوالو ته لمده څه چې، وچه، سپوره ډوډۍ يو وخت

په نیمه گېډه هم نه رسېږي. خو هغه ښاغلي چې زموږ د ژوند د هوساینې واگي لري لا هغه یوه زمانه وړاندې د چا (حاتم عطایي!!) خبره اوس هم کوي (چې ولې کلچې نه خوري، که ډوډۍ نه شته!!؟) ښاغلو بې وسو او غربت خپلو هېوادوالو! دا چې دا مهال د ټولو خوراکي توکيو اخیستل زموږ ستاسې له وسه وتلي دي او د نر خونو راښکته کول یې هم د خوارو لاسونو کار نه دی په دې ټول پوهېږو او دلته پرې له ډېرو بحثونو تېرېږو، هوبښیاران په نیمه پوهېږي. یوازې د خپله اړخه به همدومره هغه د چا بزرگ خبره وکړو یې:

(د شاهانو ورکړه لال او جواهر وي

د ادب د خاوندانو د زړه وینې)

زموږ د قلم د خاوندانو همدغه خبرې دي چې ومو کړې، هغه څوک چې په هېواد کې د قحطۍ او قیمتۍ د کنترول او مخنیوي پوره پوره پازوالي لري که په سرونو کې ماغزه او په بدن کې زړه، ضمیر او وجدان لري نو په نیمه به پوه شوی وي، نور نو زموږ ستاسې له وسه څه کېدای شي؟ یوازې یوه اسره لرو او هغه د الله رب العزت غیبی خزانو ته سترگې نیول او هیله ساتل دي او هغه چاته د زړه له تله ښېږې کول دي چې د دې غریب ولس د غربت او کړاوونو غم ورسره نه شته او په خپله لکه د خیگانو پړسېدلي دي خو یو هم ونه چاوده. خدای (ج) دې په خپل غضب او پرغځ سره وچوي چې زموږ له سرونو یې سیوري کم شي او چرته ایماندارو ته مو د چارو واگي په لاس ورشي. او پای په دې دعا چې:

خدایه رسوا او شرمینده یې لرې
څوک چې زموږ واگي په لاس کې لري

اصیل افغان ته یوه کتنه

د شعر او ادب خوږو مینه والو او درنو شاعرانو! د خوځښت مجلې په دې ګڼه کې دا دی د یو بل شاعر یاد تازه کوو او ګورو چې دا ځل زموږ دغه شاعر څرنگه گلان کرلي دي دغه شاعر فولاد مشوانی دی او شعري ټولګه یې د (اصیل افغان) په نوم په (۱۷۶) مخونو کې د (۹۲) شعرونو او نظمونو په لرلو سره د زرو ټوکو په شمېر په (۱۳۸۱ل) کال کې له چاپه راوتې. ما دغه کتاب له سریزو نیولې بیا تر پایه لوستی. پر دغه کتابګوتې اصیل افغان باندې لومړی د هېواد ستر لیکوال، نامتو شاعر او څېړونکي حبیب الله رفیع صیب څو کرښې د لارښوونې په توګه لیکلي او بیا پرې د سعادت مشوانی په نوم یو بل چاد ستاینو او صفتونو ډکه لیکنه کړې. پر دغو دوو لیکنو کې، چې رفیع صیب او سعادت د کتاب په لومړنیو پاڼو کښلي، رفیع صیب ورته خپله لارښوونکې مشوره داسې ورکړې: (فولاد صاحب ته زما توصیه دا ده، چې خپل کتاب تر چاپېدو وړاندې پر یوه داسې شاعر وګوري، چې فني او تخنیکي ګډوډۍ یې له منځه یوسي او هم یې د موضوعاتو پر سنجیدګۍ او درنښت له سره غور وکړي...) خو له بده مرغه، چې د اصیل افغان شعرونه (!) لکه څنګه چې وو او دي هماغسې یې په منډه، منډه تر چاپ ځای پورې ورځلولي دي او له نیمګړتیاوو سره، سره یې ورپسې پیسې هم له جیبه ورکړي دي، خو چې کتاب زر چاپ شي او د سولې یا نوبل جایزه یې له لاسه ونه وځي!! سعادت پرې بیا داسې گلان شیندي او لیکي: (د ښاغلي فولاد صیب شاعري ډېره ساده او زړه راښکونکې ده نو په کار ده، چې د دې لومړي شعري غونډ اصیل افغان قدر وکړو، ویې لولو او د ده غونډې زلمي ادیبان او شاعران او په ادب مینان هم د پښتو ژبې او هېواد د خدمت لپاره وهڅوو...) خو د دغې کتاب د

ټولو ليکنو او شعرونو له لوستلو وروسته ما هم د خپلې ژبې، ادب او هغې ته د ښه نه لا ښه شعر د وړاندې کولو په هيله پر دغه کتاب گوتې خو کړنې د اصیل افغان د کتاب نه د ژونديو بېلگو په راوړلو او د نړيوالو ليکوالو او کره کتونکيو د پخو خبرو په وړاندې کولو سره، چې له هرې وينا او بېلگې وروسته به پر بکره لوستونکي پخپله کوي، خو مخکې له دې چې په ژونديو بېلگو وغږېږو، د نړۍ د نامتو ليکوال (جانسون) دا خبره راوړم، چې وايي: (د ليکوال دنده په پرله پسې توگه دا ده، چې نړۍ لکه څنگه چې ده له هغې نه ښه او لا ښه کړي. دا د ليکوال يا شاعر وظيفه ده، خو په همدغه لړ کې د منتقيد وظيفه له هغه نه هم درنه ده، هغه يې بايد د بې لاريو نه وساتي او په مجموع کې د يوې ادبي څانگې روان بهير له دغسې بې لاريو څخه وژغوري او کره يې کړي. دا هم د نقاد کار دی، چې شاعر خپلو نيمگړتياوو ته متوجه کړي.) نو اوس گورو چې زموږ د روان ځوان ادبي، شعري بهير نوښتگر (!) شاعر خپل شعر د هنريت او تخييل کومې پورۍ ته پورته کړی دی:

گل کې چې کمال و په بل هېڅ شي کې به نه و
گل چې به يې واخيست له هر څه نه به پرې تېر و
مينه په روپو شوه ځکه ورک په کې خوندونه شو
خدا پرو د گل مينه د روپو نه ډېره ډېر و

او يا دا چې:

هلته لېوني هم احترام کوي د مينې
مينه ځي په مينه خپل اشنا سره گلابي
د مينې نسل سوزي د زلمونو په بتۍ کې
ځکه وينې مې بهېږي د ژړا سره گلابي
دلته پر بکره او قضاوت بيا هم په لوستونکي کوو او زه پرې ځکه څه نه ليکم،
چې بيا ځېنې دوستان دا خبره کوي، چې ته شاعر بېخي رخصتوې او قلم ترې

اخلې، خو له هغه دوستانو نه د دغو راوړل شويو بېلگو مانا نغده غواړم. او اوس دې بېلگو ته تم کېږو:

په ځاله د تپوس کې ايرکندېشن باندې څه؟

زه خو د بازانو يخو غرونو کې اوسېږم

هسې کوډې مه کوه رقيبې بې اثره دي

تل به د ليلا سره مينې زړونو کې اوسېږم

ښه! اوس نو بيا تاسې ښاغلي لوستونکي وواياست چې شعر دې ته وايي؟ او يا شعر دغسې وي؟ او بيا دغه ټولې بې وزنه کرښې څه مانا لري؟ دلته شاعر څه غواړي، چې بيان يې کړي، کومه نوې پېښه، نوې خبره او نوی پيغام د ژور عاطفي احساس په لرلو سره بيان شوی دی او که داسې وې چې:

که په ميوند کې شهيد نه شوې

د يار لپاره درمسال جارو کومه

نو بيا خو هغه زما د استاد خبره دغسې شعرونه بايد نقد شي، وغندل شي او بايد چې رد شي او که څوک خپه کېږي يا خوشالېږي نقاد بايد خپل کار بشپړ کړي. په هر نوم او په هره لاره چې کېږي ښو ته ښه او بدو ته بد وويل شي، خو اوس زما هغه استاد نشته، چې ترې وپوښتم استاده که ښه په کې له سره نه وي، نو بيا به څه کړو!!؟

منم منم چې ښه انسان دی بابا

واقعي د سولې قهرمان دی بابا

او دغسې پهلوان دی بابا، ډېر وران دی بابا، اسمان دی بابا... خو هېڅ مانا او مفهوم ترې نه څرگندېږي، کوم بابا، چېرته بابا، د چا بابا، په څه بابا او ولې بابا!!!

خو يواځې او يواځې د بابا نادره قافيه موندل شوې او شروع پرې شوې ده. يا دا:

د جنگ او د جگړو راپارونې چې کوي څوک

راشئ چې په داسې افتونو ناغه کېږدو

او همدغسې يې ورپسې اوږده کړې، چې د موليانو په اختلافونو او حسدونو ناغه کېږدو او راځئ، چې د موليانو په گوندونو ناغه کېږدو.

له دې سره، سره چې هېڅ نوبت او خوځښت نه لري د شعر او نظم د سپلابي سيستم څخه هم پاک دی او وزن، چې د شعر اساسي رکن دی هغه يې هم په کونړي سيند لاهو کړی دی خو د خپلې ټولني د اسلامي سپېڅلو ارزښتونو او نورمونو سره يې هم ډېر بې ځايه او سطحي چلند کړی دی، چې دغسې کړنو او دغسې پېښو خو زموږ ملت او هېواد دې حالت ته رارسولی دی. بله بېلگه:

د وحشت شورا وحشت په اور کې وسو

انسانيت ته عدالت کې شورا راغله

د غزل له ډېرو ځانگړتياوو څخه يوه يې دا ده چې هر بيت يې ځانته خپلواکه مانا لري خو دلته د بيت د مانا د خپلواکۍ خبره لا څه کړئ، کومه شورا؟ د څه شي شورا؟ کله، چېرته، څنگه، او د کوم مفهوم او مقصد لپاره شورا!!!؟

او بيا خو په شعر او شاعرۍ کې ډېره د پام وړ او ضروري خبره دا ده چې بايد په شعر کې يوه نوې خبره په رښتيني مانا سره بايد نوې وي او دغه نوبت بايد د شعر په رگ، رگ کې وليدل شي. او که له دغه عنصر شتوالی له ياده وويستل شي نو هغه شعر به څو تورې شوې کړښې وي کاغذ به پرې تور شوی وي او د اور ډونکي او لوستونکي وخت به پرې ضايع شوی وي، خو شعر به نه وي او له هنري ارزښته به خالي وي، نو دغې وينا ته په پام سره زموږ د نظر وړ شاعر او د هغه د شعرونو څو بېلگې تاسې درنو لوستونکو ولوستې. اوس قضاوت او پرېکړه هم پر تاسو او په پای کې څو نورې وروستۍ بېلگې چې:

چېرته چې افغان دی اورونو ته وردانگي

له سره ماله تېر دی سنگرونو ته وردانگي

یا:

ځوانان د یو بل سره جنگونه کی لېږه
مولیان حرام مال ته اتنونه کی لېږه

او دا هم:

نن چې نه یو کېږې ای افغانه بیا په کې پر بوزه
جوړه ډیسکوټیکه کره گډېږه بیا په کې پر بوزه

اوس زموږ د لیکنې په وروستی نمایی کې ټوله پر بکړه ناسې درنو لوستونکو ته پرېږدم. زه یواځې دومره وایم، چې تشې خبرې شعر نه دی، شعر باید یو نوی ټکی او د بیان نوی ډول ولري. شاعر باید خپل شعر ته د واعظ د خبرو یا د ناصح د پند رنگ ور نه کړي، هغه باید په شعر کې د ټولنې ژورو نیمگړتیاوو ته له یوه داسې ژور عاطفي احساس او مانا له مخې وگوري، چې پرته له ده پرې عادي خلک پوه نه شي. خو څرنگه چې هره لیکنه د یو خاص او ځانگړي مقصد لپاره وي او باید، چې د ټولنې څخه یوه داسې نښه بېله کړی شي چې سبب یې څرگند وي، نو زموږ د دې لیکنې د پام وړ ټکي هم دا دي، چې زموږ ډېر شاعران، چې وروسته به یې په نورو لیکنو کې که خدای کول رامخکې کړم او د زړه خواله به ورسره وکړو.

وايې، چې خپله ژبه له هغه شکل څخه، چې وه په پراخه، پاکه او دقیقه توگه راتلونکیو ته سپارل دا دي د شاعر په عنوان د شاعر ستر او ممکن بریالیتوب، نو همدې پخې خبرې ته په پام سره گورو، چې د (اصیل افغان) لیکوال خپلې ژبې او خپل ادب ته دلغاتو په برخه څنگه او څومره خدمت کړی؟..

حسد، پالنې، قبرستان، مردان، معاشره، لیډر، ثروت، تفریح گاه، کلچر، ثقافت، گفتار، فروش، بدمعاش، الکشن، پرسیان، لېبارتري، ماډرن، ناترس، گفتن، استقرار، افتتاح، گویاند، ارتال او دغسې په خورونونومونې چې موږ ترې دلته د بېلگې لپاره دغه دانې رابېلې کړي وی او دا چې موتی د خروار بېلگه وي، نو

زموږ دا ليکنه هم له خورونو يو څو دانې رابېلې شوي او د پښتو شعر او شاعرۍ سره دخپلې اورنۍ مينې له مخې مې دا ليکنه وکړه اونوره يې رالنده وم هيله ده چې دکتاب مالک ترې څه اخيستې وي په ځانگړي ډول د ځوان اوسني هنري شعر سره د اورنۍ مينې او دخپلې ژبې او ادب سره د زړه له کومې د څرگندونې وکړې. هيله ده، چې د ټولو زلميو شاعرانو لپاره به يو څه ناڅه خواږه ترڅه له ځانه سره ولري.

تنکی لښتې، تنکی لاسونه

دا څومه ورځ وه چې زمان او او ټولگيوال يې د حساب د پارۍ د نه زده کړې پر سر وهل کېدل، نن يې بيا لومړنۍ درسي ساعت حساب و. ټول په دې وېره کې وو، چې بيا به يې د ((حساب)) ښوونکي وهي، بيا به يې لاسونه په وهلو، وهلو سره کېږي. دوی ټول لا په دغو ويروونکو اندېښنو کې ډوب وو، چې ښوونکي ټولگي ته رننوت. ټول زده کوونکي چوپ شول غلي، غلي کېناستل، چا سون نه کاوه. د هر (يو په زړه د غم قولېې گډې وي!!) دا سې غلي وو چې تا به ويل، ساگانې نه لري ټولو ښوونکي ته رډ، رډ کتل، هېچا څه خبره نه شوه کولی، ښوونکي هم ټول له سترگو تېر کړه، ټولو ته يې ښه په ځير، ځير وکتل. بيا يې د ټولگي خاموشي ماته کړه: هلکانو! څنگه داسې (دم) کړي ناست ياست؟! دوی ټول غلي وو هېچا څه نه ويل، هېچا خبرې نه کولې، د حساب ښوونکي (دستي گل) چې ټيټ ونی او ډبل سپړی و، هر وخت به يې ټنډه تروه، وه، هر وخت به ((هسې خوشې چټي)) په قار و. هر ورځ وهل ډبول د ده يو خانگړی عادت گرځېدلی و. هسې خو به ټولو ښوونکو وهل کول خو د حساب او املا ليکلو ښوونکو به زده کوونکي دومره وهل، چې بېخي زړونه به يې له زده کړو وړ تور کړل، د ماشومانو غوږونه تاوول، په يوه پښه شېبې، شېبې ودرول په لښتو وهل. او نور، نور، دا هر څه همدلته کېدل، خو څه بايد شوی وای؟ ((که گور تنگ دی، د مړو ناکام دی.)) نن لا ښوونکي د تېرې ورځې د درس په اړه پوښتنه نه وه کړې، چې د زمان پر ذهن او فکر د وېرې يو لوی غر پروت و، ټول بدن يې پرېرېدېده، هغه يې تېره ورځ هم ډېر زيات وهلی و، دومره يې وهلی و، چې د لاسونو گوتې يې نه شوې راتولولی، دواړه لاسونه يې پولۍ شوي وو. غوتۍ، غوتۍ وينې ترې هم راوتلې وې... کله چې ښوونکي روستۍ

لښته ورکړه نو ورسره سم يې وويل: ((څه څه ورکېږه تنبله)) زمان بېرته په خپل ځای کېناست، خپلې اوبښکې يې وچې کړې، لاسونو يې ډېر درد کاوه، ټول بدن يې لکه د مرغۍ بچۍ رېږېده، ټولو هلکانو ورته ځير، ځير کتل، دوه درې ځلې يې په خپلو سترگو لاس تېر کړ، او بښکې يې بيا، بيا وچې کړې، د زړه بازار يې گډ وډ و. په خوا کې ناستو ټولگيوالو ورته وويل: ((ته رابښکاره کړه، لاسونه خو به دې وينې شوي نه وي؟)) د هغوی په خبرو زمان نور هم سوختي شو. ښه ډېر يې وژړل په چوکۍ ناست ملگري، ملال ورته د تسلی په ډول وويل: ((خير دی مه ژاړه، زه يې له تا نه پرون ډېر وهلی وم، نه گورې دواړه لاسونه مې تياکې شوي.)) د زمان له وهلو وروسته ښوونکي دستي گل ټول زده کوونکي ووهل هر يو يې ځانته، ځانته تختې ته وغوښته، د ټولو د (ضرب) پاړۍ سمه نه وه زده... ماشومان همداسې وي، ځېنې شيان يې سم نه زده کېږي خو ډېر داسې څه هم شته چې تر لويانو يې ماشومان ښه زده کولی شي. دلته همداسې وشول، د ضرب پاړۍ د هېچا نه وه زده، د چا نه زده کېده. ښوونکي دستي گل د زمان له وهلو وروسته ملال ته چې تېره ورځ يې هم ډېر وهل ورکړي وو، د پاړۍ ويلو اشاره وکړه. نن يې بيا د ټولگي د نورې تختې مخې ته راوغوښت، ملال د ښوونکي پوښتنې ته څه نا څه مات گود ځواب ورکړ خو استاد پرې قناعت ونه کړ. دستي گل چې به هر زده کوونکي ته د پوښتنې پر وخت لښته په لاس ولاړ و، ملال ته يې د لاس نيولو اشاره وکړه چې لاسونه وهلو ته سم کړي. ښوونکي لکه د نورو زده کوونکو د وهلو په څېر د ملال په لاسونو څو سخت، سخت گوزارونه وکړل، چې د دويم گوزار سره سم ملال چېغه کړه: ((وئ، وئ!! وئ خپله دادا! وئ لاسونه... وئ لاسونه مې...!)) چې د ممدغو تکراري جملو او له دويم گوزار سره سم يې له لاسونو وينې وڅڅېدې او ژر يې لږ څه وټښتول، دستي گل پرې نور هم ور په قهر شو، ونيسه... ونيسه لاسونه ونيسه... د ملال تنگي لاسونه، چې تنگيو لښتو لکه د

سره اور سپرغیو سوي وو او له سترگو او لاسونو یې اوبښکې او وینې یو شان روانې وی، په یوه ساه یې دا جملې تکرارولې ((ای استاذه! بس دی... ای استاذه!... ای استاذه! لاسونه مې وینې شو... ای... ای...)) خو دستي گل بیا هم ټینگار کاوه چې: ((ونیسه... ونیسه لاسونه ونیسه...)) بیا یې دوه، درې لښتې پر شا او سر، سر وواهه او ورسره یې دا هم وویل: ((څه ورک شه... ورکېږه څه... تنبله لا خو!!)) خو تنه لا پاتې وو چې د ساعت د بدلون څنگ ووهل شو، ښوونکي یو سوږ اوسېلی وویست، بیا یې وویل: زده کوئ به یې... سم به یې زده کوئ... سم، سم او که نه هره ورځ به مو دا حال وي!!! هو هره ورځ، هره... خو د زمان او ملال په ټولگي کې د وهلو ټکولو دا وروستی ورځ وه او بیا... د تل لپاره.....

لړليک

سرليک

- مخ
- ۱ ..... رغون يو غير نامتنازعه شخصيت.
- ۵ ..... زما دا ليکنې او شننې.
- ۸ ..... شعرونه او شعارونه.
- ۳۱ ..... په جنسي مسايلو کې د خوشال بابا تجربې او لارښوونې.
- ۳۷ ..... خاطرې که خاطرې؟! .....
- ۴۸ ..... پښتنې په قامت سترې نه دي څه دي؟ .....
- ۵۵ ..... دعاگانې، دعاگانې .....
- ۶۱ ..... چې پرې نه پوهېږې ته، گناه د چا ده؟ .....
- ۶۴ ..... د مجنون په رنگه کلک عزم پکار دی .....
- ۶۶ ..... بزگر کرکټر او فلسفي غږېدا .....
- ۷۱ ..... زاړه ميرزا يان او زلمي ليکوال .....
- ۷۶ ..... مينه په پښتو لنډۍ او لويديځه نړۍ کې .....
- ۸۸ ..... اول سواد زده کړه خانيه! .....
- ۹۲ ..... افغان معارف او گڼې ستونزې .....
- ۹۶ ..... پر پوهنه د رسنيو اغېزې .....
- ۹۸ ..... ((کونړدنگې څوکې)) شعري ټولگه که جغرافيه؟! .....
- ۱۰۴ ..... ښه هغه چې د چا نوم په کې يادېږي .....

- ۱۱۱ ..... شعرونه که مېرونه.
- ۱۲۲ ..... اول زده کړه، بيا کوژده کړه
- ۱۲۸ ..... شعرونه، انځورونه
- ۱۳۲ ..... د هر چا قضاوت د هغه د پوهې په اندازه وي
- ۱۳۵ ..... د خپلواکۍ د اتل په نوم لېسه
- ۱۳۹ ..... کاشکې ځوان د پښتانه په ننگ کې مړ واى!
- ۱۴۲ ..... لمن مې ډکه ده له کازو خو څوک نه پرې ولم
- ۱۴۲ ..... په عادتونو کې دا يو عادت د غره لرمه
- ۱۴۴ ..... د کونړ ځنگلونو رېبل او مخنيوی
- ۱۴۷ ..... نوی کال له نويو هيلو سره
- ۱۴۹ ..... خو ... ډوډۍ، ډوډۍ!!!
- ۱۵۱ ..... اصیل افغان ته يوه کتنه
- ۱۵۷ ..... تنکی لښتې، تنکي لاسونه

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنگپال شخصیت
بناغلي (احمدصمیم فضلي) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې
اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د
چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. مور له ټولو درنو
هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او
مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا ددې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه
کوو چې ددې اثر د لیکلو او چاپولو جوگه شول.

په فرهنگي مینه

د افغانستان ملي تحریک

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۱۵

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**